

**LOLLAND-FALSTERS
HISTORISKE SAMFUND**

LOLLAND-FALSTERS
HISTORISKE SAMFUND

På omslaget:

*Et af de to små kinesiske lakkabinetter.
Brahetrolleborg (Nat. Mus. fot.)
(jfr. s. 427).*

TRYK:

A/S LOLLANDS-POSTEN

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

ÅRBOG 1961—63

X. RÆKKE

(BIND XLIX—LI MED REGISTER)

Indhold 1961—63

Bille, H. S., førstelærer:

Blade af en landsbydegns embedsbog 360—374

Felter, Immanuel, domprovst:

Middelalderminder i Maribo Domkirke 279—294

Hansen, Verner, redaktør:

Lolland-Falsters historiske Samfund gennem 50 år 205—223

Jensen, Børge O., overbetjent:

Om gamle kort over Lolland-Falster 123—130

Sæby. Af en lollandsk landsbys saga 479—495

Larsen, Alfred, genealog:

En bryllupsfærd på Nykøbing slot 7—15

»Oprøret« på Østlolland 1776 451—465

Larsen, Viggo, førstelærer:

Rytterskolerne på Lolland-Falster 375—397

Lorenzen, Vilh., dr. phil.:

Dronning Margrethes rigsfæstninger på

Lolland-Falster 267—278

Møller, F. H., overlærer:

Spredte oplysninger om familien Rostrup på

Lolland i det 19. århundrede 295—330

Nielsen, Rasmus K., postbud:

Lollands hærvej 355—359

Niels. En lollandsk husmands skæbne 471—478

Øxenvad, Niels, museumsinspektør, cand. mag.:

Krenkerup og slægten Gøye 1367—1558 131—170

<i>Pedersen, J. Bek</i> , handelsgartner:	
Hvor blev Lollandsfares Landsting afholdt?	171—177
<i>Pjenggaard, Johs.</i> , borgmester:	
Stikhoben i Hyde skov	331—338
<i>Reventlow, F.</i> , greve:	
Overbibliotekar Volmer Valerius 1906—1960	178
En 70-årsdag	184
<i>Risom, Sven</i> , arkitekt:	
Reventlow-Asylet i Horslunde	1—6
<i>Schlesch, Hans</i> , dr. phil. & scient.:	
Den skånske klokke i Utterslev kirke	466—470
<i>Skov, Erik</i> , museumsinspektør, cand. mag.:	
Franciskanerklostret i Nykøbing	339—354
<i>Stenfeldt, Niels</i> , lærer:	
Træk af livet på Fejø (afsluttet)	16—122
<i>Sørensen, S. Klitgaard</i> , provst:	
Biskop Boisen i 200 året for hans fødsel	225—266
<i>Thorlacius-Ussing, V.</i> , direktør, dr. phil.:	
Den kinesiske stue på Christianssæde	415—450

<i>Småstykker</i>	179—183
<i>Fra bogverdenen</i>	185—198, 398—404, 496—505
<i>Andre bøger og tidsskrifter</i>	199—200, 414, 512—513
<i>Museumsnyt</i>	405, 505—506
<i>Lolland-Falsters historiske Samfund:</i>	
<i>Generalforsamling, årsregnskab</i>	
<i>m. v.</i>	201—202, 406—412, 506—510
<i>Uddrag af regnskab</i>	203, 412, 509
<i>Nye medlemmer</i>	204, 413—414, 511—512
<i>Register for årbøgerne XLIX—LI</i>	
(i række X)	I—XIX

REDAKTIONSUDVALG:

BARON R. BERTOUCHE-LEHN, HØJBYGAARD, PR. RØDBY, (REDAKTØR)

REDAKTØR VERNER HANSEN, MARIBO

FØRSTELÆRER VIGGO LARSEN, BRANDSTRUP,

PR. V. TIRSTED

GREVE F. REVENTLOW, VINDEHOLME PR. KAPPEL

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

ÅRBOG LI
1963

X-RÆKKE - BIND III

Indhold

Direktør, dr. phil. <i>V. Thorlacius-Ussing</i> :	
Den kinesiske stue på Christianssæde	415
Genealog <i>Alfred Larsen</i> :	
»Oprøret« på Østlolland 1776	451
Dr. phil. & scient. <i>Hans Schlesch</i> (†):	
Den skånske klokke i Utterslev kirke	466
Postbud <i>Rasmus K. Nielsen</i> :	
Niels. En lollandsk husmands skæbne	471
Overbetjent <i>Børge O. Jensen</i> :	
Sæby. Af en lollandsk landsbys saga	479
<i>Fra bogverdenen</i> ved C. J. Becker, H. Hertig, Verner Hansen og R. Bertouch-Lehn	496
<i>Museumsnyt</i>	505
<i>Lolland-Falsters historiske Samfund</i> :	
Generalforsamling	506
Uddrag af regnskabet for 1961—62	509
Samfundets bestyrelse	510
Nye medlemmer	511
Årbøger og historiske skrifter	512
Register for årbøgerne XLIX—LI (række X) v/ Alfr. Larsen	514

Den kinesiske stue på Christianssæde

af V. Thorlacius-Ussing

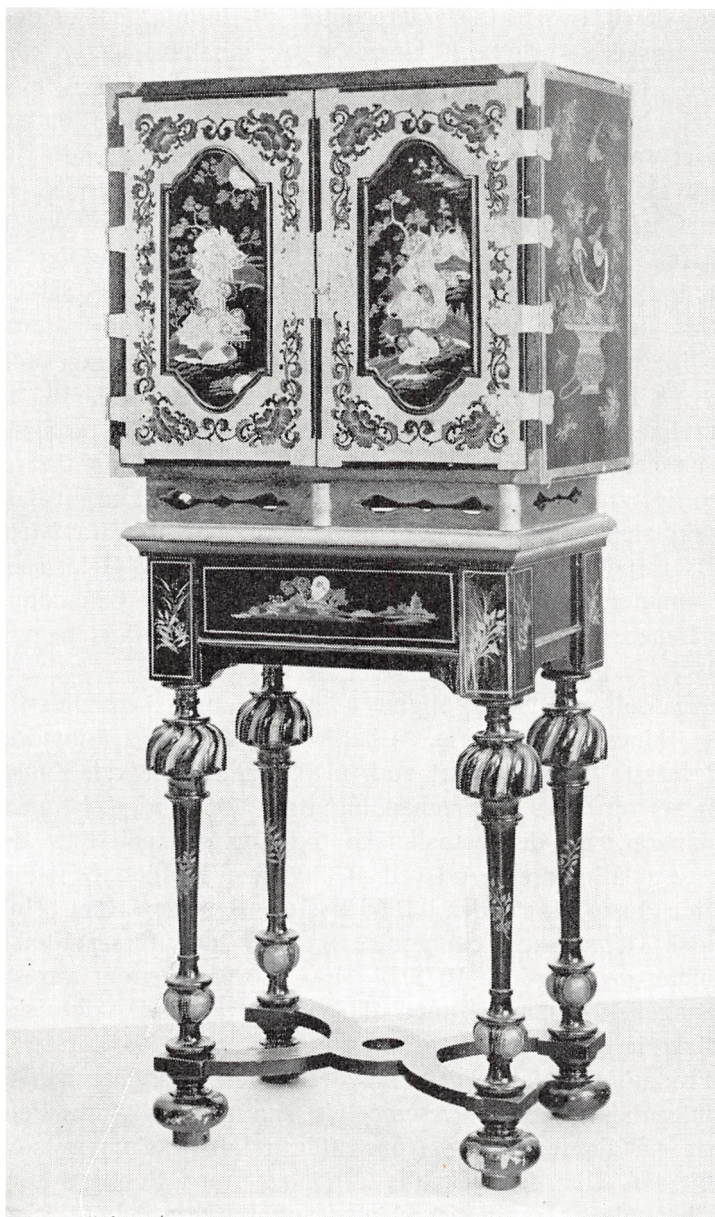
Engang i året 1773 havde statsminister C. D. F. Reventlows fader grev Chr. D. Reventlow ("den gode greve") på Christianssæde besøg af provinsialmedicus for Lolland, kancelliråd Wilh. Hahn fra Maribo — sikkert familiens huslæge. Ved en kop the, hvor desuden Louise Gram f. comtesse Reventlow og grev Joh. Ludvig, statsministerens søskende, var tilstede, udspandt der sig en kunstdiskussion mellem den åbenbart meget temperamentsfulde, taktløse og selvsikre provinsialmedicus og de tilstedeværende medlemmer af familien. Det drejede sig om rokokoen contra Louis-seize-stilen, "det antike Tøy, som jeg for min Død ikke kan lide", som Hahn udtrykte sig, idet han pegede ned på det hvide og blå thebords rokoko-rankebort, som han åbenbart syntes bedre om. Louise Reventlow har øjensynlig fundet diskussionen så interessant — eller snarere komisk — at hun replik for replik har nedskrevet den som et andet skuespil¹). I begyndelsen angiver hun skuepladsen for dette på Christianssæde: Peking-stuen ("es war in der Peking-stube"). Og dermed er også skuepladsen for den efterfølgende undersøgelse givet.

Efter at de store opdagelsesrejser til søs navnlig i sidste halvdel af det 15. årh. havde gjort fjerne egne i Asien lettere tilgængelige, og driftige handelsfolk havde bragt Østasiens varer til Europa gennem de statslige handelselskaber²),

bredte der sig over Europa en voldsom interesse for øst-asiatisk kunsthåndværk og rumindretning, som varede det meste af to århundreder, det 17de og 18de, dog i forskellig styrkegrad i de forskellige lande og til forskellige tider; denne interesse kalder vi i stilhistorien "kineseriet", selvom den omfatter adskilligt mere end kinesiske ting. Samtiden brugte almindeligt betegnelsen *ostindisk*, der omfattede kinesiske, japanske, indiske og indianske arbejder, uden at man dengang var i stand til med nøjagtighed at fastslå hjemstedet. I de to århundreder, hvor "kineseriet" florerede, var der næppe det betydeligere slot eller herregård, hvor man ikke havde et "kinesisk kabinet" eller en "kinesisk pavillon". Det var også tilfældet på Christianssæde, hvor "Pekingstuen" eksisterede lige til slutningen af 1930'erne, medens dens inventar i vid udstrækning er bevaret på Brahetrolleborg og et enkelt fremragende stykke på Reventlow-museet på Pederstrup. Et sæt fotografier taget i begyndelsen af 1890'erne, antagelig for at fastholde stuerne udseende ved lensgrevinde Benedicte Reventlows død i januar 1893, har lensgrevinde Lucie Marie Reventlow elskværdigt stillet til disposition, ligesom der skyldes lensgrevinden en varm tak for tilladelse til her at afbilde både disse og forskellige af de kinesiske møbler på Brahetrolleborg.

Inden vi går over til den egentlige behandling af det kinesiske interiør på Christianssæde, vil det være rimeligt at give et kort rids over kineseriets historie i Danmark, idet henvises til fru Tove Clemmensens³⁾ og dr. phil. frk. Martha Boyers⁴⁾ udmærkede oversigter herover. Det ligger i sagens natur, at der er en intim forbindelse mellem handelen og søfarten på Østen og interessen for „kineseriet“. I det 17de og 18de århundrede søgte de søfarende europæiske nationer at sikre sig del i handelen på Østen og erhverve sig faste handelspladser. Også Danmark var med i dette kapløb. Den initiativrige Christian IV stiftede i 1616 det Ostindiske Compagni, sendte 1618—22 Ove Gjedde ud på togt, der dog kun kom til at strække sig til Indien, og oprettede i 1620 kolonien Tranquebar. Men Indien var et vigtigt mellemed i handelen med Østasien, som eksporterede

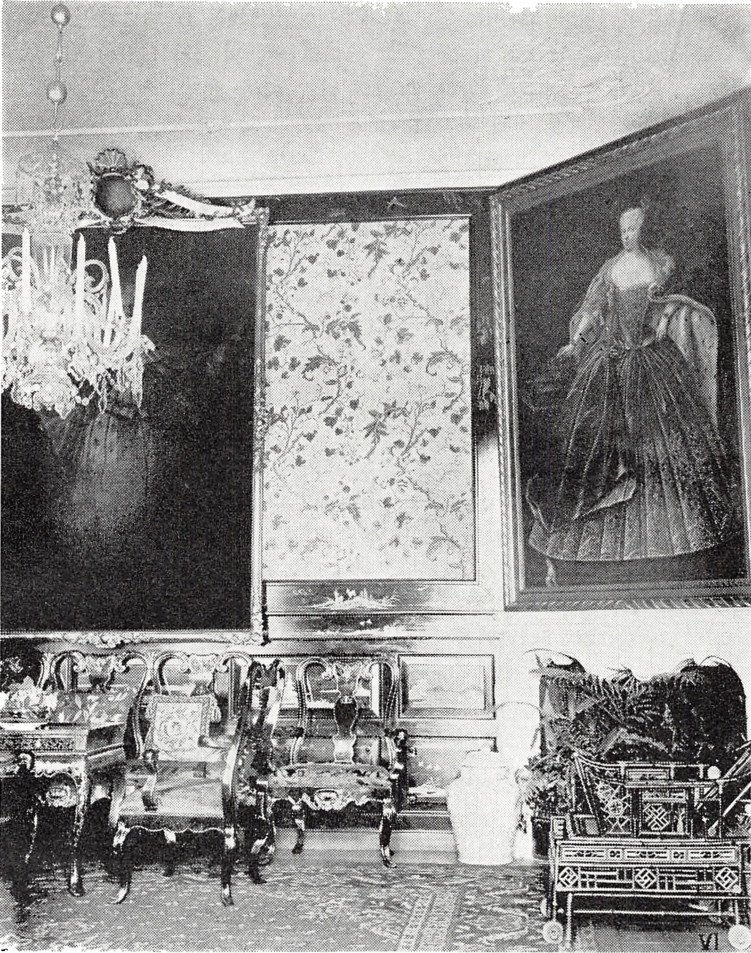
Kinesisk lakkabinet på europæisk bordfod. Har tilhørt dronning Anna Sophie, f. comtesse Reventlow, Brahetrolleborg. (Nat. Mus. fot.)

varer dertil, hvorfra de videresolgte til Europa. Det er derfor ganske naturligt, at kinesiske og japanske sager kom hertil, inden vi havde direkte handelsforbindelser med Østen. Navnlig de driftige hollændere udøvede en omfattende transithandel. I begyndelsen af 1640erne sendte vi nogle skibe helt til Østen, bl. a. "Den gyldne Sol" 1639—44 og "Christianshavn" 1646. Det første forliste uheldigvis⁵).

I 1623 noterer fyrst Christian af Anhalt i sin dagbog, at han i et kabinet på Rosenborg så "nogle japanske Sabler, Knive, Tæpper, Malerier og Billeder"⁶). Dette har forledt forskellige forskere til at mene, at Christian IV's sengekammer på Rosenborg, der notorisk blev stafferet 1615/16, og som har kinesiske motiver i felterne, er et af de tidligste eksempler i Europa på kineseri⁷). Teorien har dog fået et alvorligt grundskud gennem G. Boesens påvisning af, at flere af skibsmotiverne i felterne er kopier efter stik fra Nieu-hoffs i 1660erne udkomne kobberstukne værker⁸). Hele arten af rummets øvrige dekoration peger i stil og behandling også mere på århundredets sidste halvdel end dets begyndelse.

Men selv om vi må opgive at have indtaget en førerstilling i kineseriets historie, så har vi dog allerede i århundredets første halvdel været godt med. Både i det kgl. Kunstkammer og i Ole Worms samling, der i 1655 indgik i Kunstkammeret, var der østasiatiske ting, og sådanne blev det meste af århundredet ud ved at komme til landet. Dronning Sofie Amalie fik således i 1666 kostelige gaver fra det "Hollandsk Ostindiske Compagni"⁹), og af det første Kunstkammerinventar fra 1673/74 ses, at der ligefrem var et "Ost-Indisk Cammers" med alle mulige japanske, kinesiske, indiske ja endog brasilianske sager¹⁰).

Fra århundredets sidste halvdel findes adskillige indiske møbler her i landet. Eksempelvis kan nævnes Anne Pelts skrin på Frederiksborg (formentlig udført i Cambaya ca. 1660)¹¹) eller den såkaldte dronning Anna Sophie's seng af ibenholt og øvrige møblement på Brahetrolleborg. Sengen er arbejde fra Ceylon, udført ca. 1650—75, medens den tilhørende canapé og de fire stole er javansk arbejde fra

Den kinesiske stue på Christianssæde ca. 1890.

samme tid; alle møblerne er mest sandsynligt anskaffet af Anna Sophie's fader storkansler Conrad Reventlow, der var direktør for det hjemlige Ostindiske Compagni¹²).

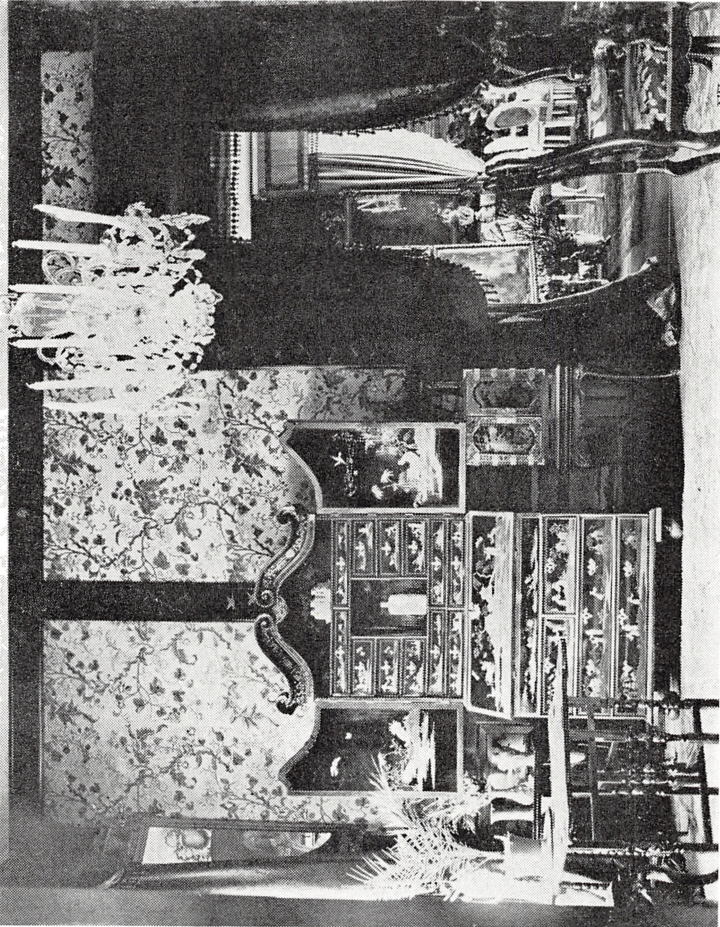
En meget yndet østasiatisk møbelart er de såkaldte kontorer, "cantorer", d. v. s. skuffemøbler. I Kunstammeret var der 1673—74 ikke mindre end 5 sådanne; senere kom et par til. Slige kontorer var dels kinesiske, dels japanske og indiske. Måske har også et par forvildet sig helt herved

til Lolland. I et inventar, som Peter Brandt lod optage over Pederstrups indbo i juni 1692, opførtes "1 Contoir med behørigte Foed af sort Træ" og i et andet gemak "1 Contoir af Waldnødtræ med behørigte Foed, Laas oc Nøgel". Træsorten i det sidste kunne måske tyde på udenlandsk herkomst, men mere end en formodning kan det ikke være; direkte angivelse af østasiatiske importsager på Brandt's Pederstrup får man dog, når der i "Sahlen" anføres "et Futeral med Thekopper, Teskaale, Kander, Bægere, Fade og Lysestager, altsammen af sort ostindisk Sten"¹³).

Vekselvirkningen mellem Østasien og Indien på den ene side og den gamle verden på den anden var yderst mangfoldig og ofte temmelig kompliceret på møbelkunstens område i kineseriets århundreder. Der forekommer dels ligefrem import (enten direkte eller over Indien), dels indiske kopier af kinesiske og japanske møbler for eksport til Europa. Her imiterede man på sin side igen de originale ting eller sendte tegninger af europæiske møbeltyper eller ligefrem møblerne selv for lakering til Østen. Thi lakeringen var netop det springende punkt — fabriks-hemmeligheden — som man havde vanskeligt ved at efterligne tilfredsstillende i teknisk henseende. Lakering — eller som det oftest kaldtes laxering — var højeste mode i slutningen af 17de århundrede og fremover. Christian V havde således en "Hof-Laxerer" Chr. v. Bracht (ca. 1637—1720) fra Holland, der fik løn fra 1671—1704, og til hvem der endnu 1706 fandt regelmæssige udbetalinger sted¹⁴). Han havde flere sønner, der udøvede lakereri og har hjulpet faderen i hvert fald fra 1684. En af dem opholdt sig på kgl. regning i Rom 1691—97. I 1716 restaureredes på Rosenborg et under Frederik III indrettet kinesisk kammer („Prinsessens Taarnkammer“), hvis nuværende udseende må skyldes Chr. v. Bracht¹⁵). Dette tårnkammer bliver således næsten et symbolsk bindeled mellem kineseriets første højdepunkt (under Christian IV og Frederik III) og det andet under Frederik IV og Christian VI. I dette tårnværelse står nu 6 barokstole, der er et meget oplysende eksempel på fremgangsmåderne i kineseriet. De to er af europæisk baroktype, men udførte

og lakerede i Østen. De har kinesiske skrifttegn; de fire andre er europæiske (hjemlige?) kopier af disse.

Mellem de forskellige kulminationsperioder af kineseriet har man dog ligesindede savnet interesse for kinesiske sager

Den kinesiske stuc på Christiansgade ca. 1890.

og rumindretninger. I flæng kan nævnes, at der på Rosenborg findes et engelsk standur med kineserier anskaffet i Frederik IV's første år, og kinesisk porcelæn træffes almindeligt i inventarer fra slotte og herregårde, ligesom kinesiske stoffer og tapetpapir anvendtes som vægbeklædning.

Under Frederik IV begyndte kineseriets anden opblomstring. Der er således overvejende sandsynlighed for, at "det kinesiske værelse" (kongens store kabinet) på Frederiksborg Slot ligesom "det gule gemak" med gul, "det blå kabinet" med blå og det lille hjørnekabinet med hvid, malet kinesisk taftbeklædning af væggene og store opstillinger af kinesisk porcelæn i "det blå kabinet" stammer fra slottets tidlige indretning, selvom der først fra langt senere tid eksisterer detaillerede inventarer¹⁶). Under sin rejse i Italien 1708/09 indkøbte Frederik IV mange forskellige slags stoffer til vægbeklædninger og kan også der have erhvervet det gule, blå og hvide kinesiske taft (af det sidste findes rester på Nationalmuseet), hvis det ikke var kommet her til søværts som almindelig handelsvare.

Til et projekteret porcelænskammer på Rosenborg udførte billedhuggeren J. C. Sturmberg 1714/15 to kinesere ("zwey sitzende gineszser") af træ, der skulle bære to pyramider til anbringelse af porcelænet. Brandmajor G. Fuchs, der forestod indretningen, kalder meget betegnende de to figurer for "indianische"¹⁷).

Interessen for Kina var i Frederik IV's tid voksende, og det er sikkert ikke uden betydning, at Anna Sophie Reventlow, hvem kongen i 1712 ægtede til venstre hånd og i 1721 ophøjede til dronning, synes at have været særlig interesseret i kineseriet. Netop på dette tidspunkt så det meget sort ud for det Ostindiske Compagni, hvis virksomhed praktisk talt var gået i stå. Omkring 1727 nedsætter kongen en kommission til undersøgelse af dets forhold, og Compagniet ophæves i oktober 1729. Interessenterne fører dog handelen videre på en foreløbig octroy af 15/3 1730 ligesom "Interessenterne i Handelen paa Kina", der d. 10/2 1730 også havde fået en sådan; men allerede d. 20/4 slås de to selskaber sammen til "Det danske asiatiske Compagni" med endelig octroy af 12. april 1732. Kongen og navnlig kronprinsen interesserede sig stærkt for handelen på Østasien, og dermed fulgte interesse i de højere kredse. Således indrettede grev Christen Skeel (1695—1731) et værelse på Gl. Estrup med malede lærredstapeter med kineserier, af hvilke nogle

Et stykke af den oprindelige vægbeklædning i den kinesiske stue på Christiansssæde, lysegult kinesisk taft med påmalede blomster. Kunstindustri-museet i København. (Mus. fot.).

stadig findes dér, andre er kommet til Nationalmuseet og dateres til 1720'erne, lidt tunge og overlæssede i deres virkning¹⁸).

Det nystiftede Asiatiske Compagni skulle særlig lægge sig efter Kinahandelen, og skønt der netop startedes, da Kina lukkedes for europæisk påvirkning og handelen besværliggjordes ved strenge bestemmelser, told og afgifter, blev det dog i de følgende små halvt hundrede år et indbringende foretagende.

I efteråret 1730 dør kong Frederik IV, og dronning Anna

Sophie forvises som enke til Clausholm, der i 1731 sættes i stand til hende. Her indrettes i det mindste to værelser med kineserier, nemlig dronningens østre audiensgemak og et andet rum¹⁹). Desuden var der fuldt op af lakerede møbler, hvoraf nok størstedelen har haft kinesisk dekoration. De møbler, der var dronningens private ejendom, fik i 1731 et indbrændt mærke for til sin tid at kunne skelnes fra de møbler, som Frederik IV havde anbragt på Clausholm, og som var kgl. ejendom. Tove Clemmensen har i sin udmærkede afhandling om dronning Anna Sophies møbler konstateret som endnu eksisterende nogle "kinesiske" arbejder, nemlig 4 régencestole (2 på Frederiksborg og 2 i "Kulturen" i Lund) og et lakkabinet (privateje)²⁰). Senere har fru Clemmensen på Brahetrolleborg konstateret Anna Sophies stemmel på en europæisk bordfod, der bærer et kinesisk lakkabinet, og som er kommet dertil fra Christianssæde. Det har kinesiske tegn på skuffernes bagside ligesom på de ovennævnte stoles sarg (afb. s. 417), medens lakkabinettet i privateje rimeligvis er en europæisk efterligning. I skiftet efter dronningen angives blandt de 62 lakarbejder ca. et dusin at være kinesiske²¹).

Når der i dag på Brahetrolleborg findes en hel række af kinesiske møbler, ostindiske og europæiske efterligninger deraf, er det ikke forbavsende, da de kan være kommet dertil ad tre veje: Fra dronning Anna Sophie gennem arv, fra anskaffelser under grev Conrad Ditlev Reventlow (1704—50), gift med Wilhelmine prinsesse af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Pløen (1704—49) og fra Christianssæde og de lollandske godser, d. v. s. rimeligvis fra Chr. Ditlev Reventlow ("den gode greve", 1710—75). Begge de sidstnævnte var halvbrodersønner af dronning Anna Sophie og arvinger efter hende, idet deres fader — generalen — var død fem år før Anna Sophie.

Conrad Reventlow og fyrstinde Wilhelmine havde fast bopæl på Brahetrolleborg 1731—41, og i den tid og indtil grev Conrads død havde de tilknyttet sig og Brahetrolleborg den mærkelige og alsidige *F r i d e r i c h B a g g e r* (1710—91). Han var født på Risinge, gik i skole i Odense

Det ene af de to små kinesiske lakkabinetter (lukket). Bordfoden europæisk. Brahetrolleborg. (Nat. Mus. fot.).

og blev 1730 huslærer hos præsten i Haagerup, d. v. s. ved Brahetrolleborg. I ny og næ prædikede han også for denne, og da Bagger selv var svagelig, interesserede han sig så meget for medicin og kirurgi, som han havde studeret i Altona, at han kom til at virke som en slags "klog mand" ikke alene for sig selv, men også for andre, f. eks. for herskabet på Brahetrolleborg, som han i 1737 fulgte til København. Her stod han overfor et valg, om han skulle fuldende sit medicinske studium eller et juridisk, som nu var hans interesse; han valgte det sidste.

Men på endnu et område viste han særlige evner, nemlig som forretningsmand. Da han som ung drog til Altona, havde han for adskillige fornemme personer juveler, perler og kostbarheder med for at sælge dem. Det gjorde han så godt, at han for provisionen kunne købe en del varer, som han sendte hjem tildels over Lybæk og solgte her med stor fordel. Han udviklede sig nu til handlende i større stil og fortæller i sine erindringer, at han satte sin "Fortieneste hen i chinesiske Vare, og forsendte samme adskillige Stæder til mine Bekjendte og imidlertid agerede om Ugen 3 forskjellige Personer; jeg anvendte nemlig, 2 Dage til at gaae paa Collegium, 2 Dage til at være Laborant i at fabrikere adskillige Medicamenter, Lakere-Fernisser (som da vare meget i Brug), og tillave rare Aqvaviter, der i Potteviis havde god Aftræk, og 2 Dage til at indkiøbe og forsende vare til mine Commissionairer baade i Fyen og Provintserne". Da Conrad Reventlow 1738 vil have ham med tilbage til Brahetrolleborg som *Maitre d'Hotel* og *Archivarius* (for at ordne slægtens arkiv, der ved Københavns brand i 1728 var kommet i frygtelig uorden), medbragte Bagger for 9000 rdl. kinesiske og ostindiske sager, der blev opstillet i et stort værelse på Brahetrolleborg, som han betegnede sin "Boutique", og hvorfra han videresolgte. Det er dog højst sandsynligt, at et og andet fint kinesisk møbel fra Baggers lager er blevet købt af grevens og endnu befinder sig blandt Brahetrolleborgs kineserier, selvom det i mellemtiden godt kan have været en tur på Christianssæde.

Lakereriet var den gang mode blandt damer i de højeste

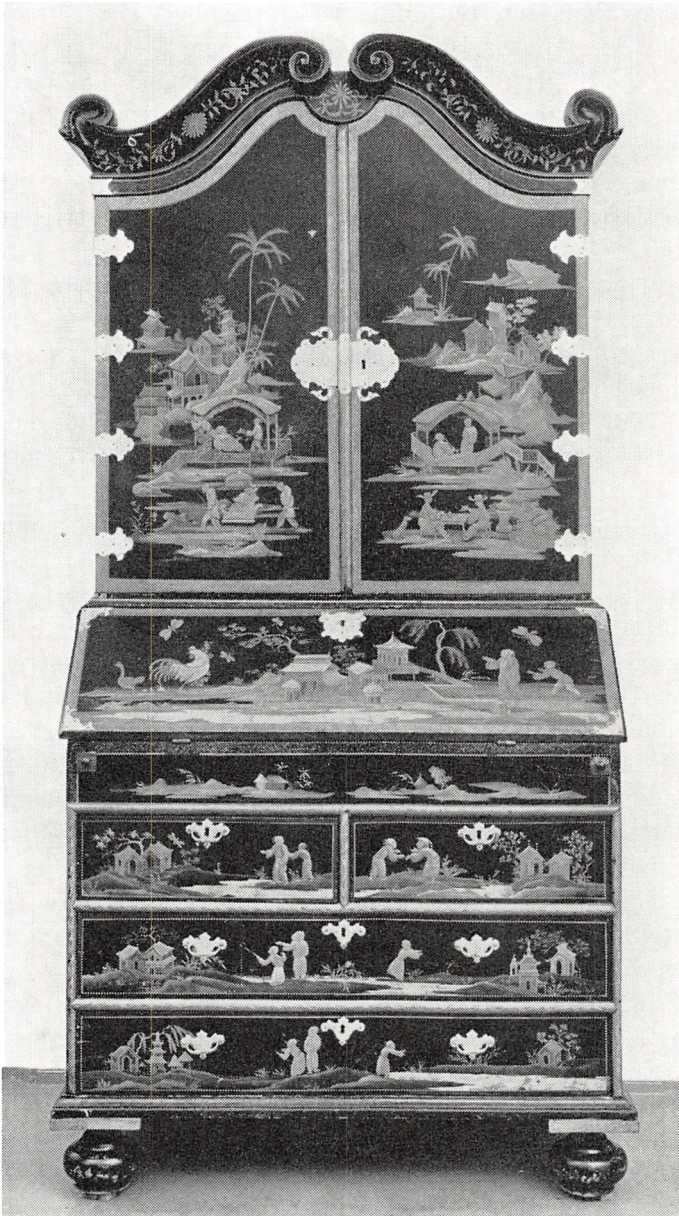
Det andet af de to små kinesiske lakkabinetter (åbnet). Bordfoden europæisk. Brahetrolleborg. (Nat. Mus. fot.).

kredse (ligesom senere klaverspil og akvarelmaleri) og var en logisk følge af kineseriet. Anna Sophie var interesseret deri og ikke mindre fyrstinden på Brahetrolleborg, som Bagger ustandseligt måtte assistere: "Førstinden forlangede og, at jeg ikke alene skulde gjøre alle hendes Lakere-Fernisser, men endog, naar hun var tilstede, staae hos hende snart hele Dage ved dette Lakereri, saa kiededes jeg ved disse vidtløftige Forretninger, som betogte mig al Natteroe, ja endog min skyldige Pligt i mod Gud, som jeg desaarsag maatte forvente at ville slaae Haanden af mig"²²).

Om Bagger er videre at melde, at han i maj 1746 fik Brendegaard i forpagtning for livstid; men da også den unge greve Chr. Ditlev døde i 1759 som sidste mand i sin linie, gik baroniet over til farbroderen på Christianssæde ("den gode greve"), og da Bagger og denne blev uenige om nogen træhugst, købte Bagger i 1760 Juulskov ved Nyborg og endte der sine dage som godsejer, etatsråd og stor legatstifter.

☆

Langt om længe er vi nu nået frem til det egentlige mål for denne undersøgelse: Den kinesiske stue — Pekingstuen — på Christianssæde og "den gode greve" Chr. Ditlev Reventlow (1710—75), der 1738 tiltrådte grevskabet Christianssæde, eller som det dengang indtil 1741 hed "Christiansborg". På hans tid kulminerede kineseriets anden store bølge ikke alene her i landet, men i hele Europa. Vi så, at Christian VI allerede som kronprins havde særlige østasiatiske interesser, og de blev ikke mindre, da han blev konge. Man må også formode, at hans dronning Sophie Magdalene f. Markgrevinde af Brandenburg-Kulmbach, der kom fra Sydtyskland, hvor kineseriet florerede kraftigt, har stimuleret interessen hos kongen. I hvert fald findes der endnu — trods slotsbrandene — adskillige kinesiske lakmøbler i régencestil på de kongelige slotte, på Fredensborg bl. a. 6 stole med Christian VI's monogram og 6 med Sophie Magdalene's²³ og på Rosenborg stole og Canton-emallearbejder (lampetter af samme slags som de, der endnu i skadet stand efter branden findes på Christiansborg). Endelig kan det nævnes, at da den venezuelanske frihedshelt og franske

Sortlakeret chatol med kinesiske udsmykninger i ophøjet arbejde.
 Europæisk arbejde. Brahetrolleborg. (Nat. Mus. fot.).

general Francisco de Miranda i december 1787 besøgte Sophie Magdalenes Hørsholm slot, så han ifølge hans dagbog ”i den øvre etage adskillige morsomme møbler fra Kina“. De kan muligvis være identiske med nogle af de møbler, der endnu er på Fredensborg.

Sophie Magdalene var jo født i Bayreuth, og netop i den bayerske rokoko indgår i tiden ca. 1720—50 kineseriet som et vigtigt led. De i selve Bayreuth bevarede interiører i denne stil hører dog til periodens slutning (Eremitagen: Altes Schloss 1736—40 og Neues Schloss 1749—53 samt Neues Schloss, inde i selve Bayreuth, før 1754)²⁴). Men i Neue Residenz i Bamberg er der et kinesisk kabinet allerede fra ca. 1700²⁵), og først og fremmest må Nymphenburg med alle dets forskellige havepavilloner nævnes. I hovedslottet var 1719—22 indrettet et kabinet med ”indiansk“ arbejde, bl. a. lakplader (”feuilles de vraie chine“), dels originale, dels efterlavede²⁶). ”Pagodenburg“ bygges allerede 1716/17 med sine to kinesiske saloner — det røde og det sorte lak-kabinet²⁷), og ”Badenburg“ opføres 1718/21. De dér endnu bevarede kinesiske malede tapeter dækker tildels over endnu ældre af lignende art²⁸). Endelig må nævnes, at i Fr. Cuvillies henrivende ”Amalienburg“ 1734 er kineseriet forvist til køkkenet — men hvilket køkken! Det er beklædt med hollandske fliser, og over ildstedet er tre sjældne ”Blumenpotter“ c: Blomstermalerier i kakler (Ny Carlsbergfondet har nylig skænket det danske kunstindustrimuseum et tilsvarende). Til venstre og højre herfor er der kineserier i Delfterfliser, ligesom panelerne og det øvrige træværk har malede kineserier²⁹).

De her nævnte eksempler er få og til en vis grad taget i flæng i forhold til de mangfoldige eksempler fra det øvrige Europa. Sophie Magdalene har været velkendt med det mest aktuelle kineseri, da hun kom herop og også her traf kineseri af ældre dato.

Fra de kongelige og fyrstelige slotte her og i udlandet vender vi nu tilbage til den mere beskedne ”Peking-stue“ på Christianssæde, således som den kendes af fotografierne fra begyndelsen af 1890’erne (afb. s. 419 og 421). Vægudsty-

*Detaille af skabslågernes dekoration på chatollet. (Se forrige billede).
(Nat. Mus. fot.).*

relsen, som man nok kan gå ud fra var den oprindelige fra det 18. århundrede, bestod af et panel med to rækker lakplader over hinanden; de var dekorerede med japanske motiver, og den nederste række var i hjørnerne fastholdt af en slags kvadratiske møtrik-plader åbenbart i ornamental henseende³⁰). Over panelet var væggene delt i store felter indrammede af sorte lakrammer med en let, forgyldt udsmykning af små landskaber med vegetation og dyr, fugle, rakler og blomsterranker. I felterne var udspændt malet lysegult kinesisk taft med store fantasifulde blomsterranker. Af dette er nogle mindre prøver bevaret, en på Brahetrolleborg og en i Kunstindustrimuseet (afb. s. 423), ligesom en senere ejer skal have anvendt et lidt større stykke til en kaminskærm. Det svarer i karakter ganske til de rester af kinesisk taft, som er bevaret i Nationalmuseet fra en stue på Frederiksberg slot³¹).

Hvad selve de sorte lakplader og deres dekoration angår, så er ingen af dem bevaret og skimtes nu kun på de gamle fotografier. Indramningen om de store felter gør dog et noget hjemmestrikket indtryk, men selve systemet er kendt fra andre kinesiske interiører. Sådanne aflange plader fandtes i store flerfløjede skærme eller på østasiatiske møbler, og det skete ofte, når sådanne kasseredes, at de enkelte plader anvendtes i europæiske møbler eller anbragtes som paneler³²). I Nymphenburg har vi eksempler på begge dele i de to franske kommoder fra ca. 1715 i Pagodenburgs kinesiske lak-kabinetter³³) og i hovedslottets lakkabinet, hvis nuværende indretning skyldes Fr. Cuvillié's 1763—64, er væggene dekoreret med koromandellakplader, som stammede fra Residenz'en i München, oprindeligt dele af lakskærme³⁴). Herhjemme var slige skærme også kendte. Allerede 1704 nævnes i Kunstammeret en ituskåret lakskærm (findes endnu i Nationalmuseet)³⁵), 1724—28 stod i dronningens sovegemak på Fredensborg foran kaminen et ostindisk skærmbræt³⁶), og i skiftet efter Anna Sophie nævnes på Claus-holm: 1 højt skærmbræt af 8 fløje med ostindisk maling³⁷).

Når vi fra den ydre ramme i Pekingstuens interiør vender os til dens øvrige udstyr, så er vi dels henvist til foto-

grafierne fra ca. 1890, dels til det „Inventarium over Meubler, som findes i det Grevelige Huus Christianssæde“, og som ”den gode greve“ underskrev den 1. juni 1759³⁸). I dette sidste kan vi med stor sikkerhed identificere ”V i s i t e S t u e n“ med den stue, som Louise Gram i 1773 kalder ”Pekingstuen“, og hvor provinsialmedicus Hahn blev modtaget og drak the. Af østasiatisk keramik fandtes 1759 i stuen ikke mindre end ”7 Chin: Krucker, 5 Japan: Krucker og 6 større Chin: Krucker“. Af møblerne mener vi at genkende på fotografiet ”6 Lehn Stoele med Sølv Procade, 1 Canapé og 1 laqueret Bord“. Det må være de régence-lænestole og canapéen af lidt provinsielle former, som nu findes på Brahetrolleborg. Oprindeligt stod de i træets farve, men er senere sortlakerede og forgyldte for at gå ind i det kinesiske interiør; ellers er der ikke noget kinesisk ved dem, hvad der derimod er ved det ”laquerede“ og gulddekorerede bord, de står sammen med på fotografiet. Også det findes på Brahetrolleborg og er forsynet med kinesiske skrifttegn på skufferne³⁹). Af møbler i Visite Stuen nævner inventaret ”2 smaae laquer: Skabe“, sikkert identiske med de to små lakmøbler på Brahetrolleborg, hvis overdele har kinesiske skrifttegn, men hvis underdele er europæisk arbejde⁴⁰). Når kun det ene af dem ses på fotografiet, skyldes det, at det andet sidst i forrige århundrede befandt sig i familiens københavner residens i Amaliegade. (Afb. s. 425 og 427). Af andre kineserier i stuen nævner inventaret ”2 Chin: Wiffter“, og på pulterkammeret anføres ”4 Chines: Viffter, 4 Papegøj Burer“ samt ”een Ostind. Hat“, altsammen fast udstyr i et kinesisk interiør. Når vifterne og papegøjeburene i 1759 var sat på pulterkammeret og udrangeret, giver det et fingerpeg om, at Pekingstuens indretning må være af noget ældre dato, antagelig fra Christian VI's tid, hvilket også passer med lænestolens og canapéens stil. Forøvrigt nævner inventaret rundt om i værelserne lakerede møbler, som kan være kinesiske og i den ene ”Skienk“ i spisestuen stod 14 „Chinesiske Fade“ og 30 ”Chin: Tallerkener“.

Der går nu 40 år, før der atter foreligger et inventar for Christianssæde, nemlig ”Inventarium paa det Sølv og øvrige

Meubler som forefandt i den grevelige Reventlowiske Gaard paa Christianssæde i Junij Maaned 1800⁽⁴¹⁾). I disse år var der sket store forandringer i slægten. "Den gode greve" var død i 1775 og besiddelserne delt mellem hans tre sønner. Den ældste, statsministeren, tog i stedse længere perioder ophold på Pederstrup, der efterhånden blev hans faste residens. På den måde kan der bl. a. ved flytning være sket forandringer m. h. t. inventargenstandene, og det er yderligere så uheldigt, at 1800-inventaret ikke opfører genstandene værelse for værelse, men i saglige grupper, og er ret sparsom med oplysninger. Som direkte kinesisk betegnes kun "4 stk. porcelain" og "et chinesisisk laqveret Skriver Chatoll", der ikke syntes nævnt i 1759. Andre af de ovenfor nævnte kinesiske ting skjuler sig måske under betegnelser som f. eks.: "2 smaae laqverede Skabe med Skuffer" eller "3 smaae laqverede Skriin med Laas og Nøgle".

Imidlertid findes der i nævnte tidsrum også inventarer fra Pederstrup, nemlig et fra oktober måned 1780 og et udateret, som tidsmæssigt må stå 1780-inventaret meget nær⁽⁴²⁾). Det sidste nævner i salen på øverste etage "Et chinesisisk laqveret Skab" og i sovekammeret "et chinesisisk skab med Opsats sort laqveret". I grevens arbejdsstue lå yderligere i et "gammeldags sort Skab med sleben Lava og Marmor" (nu på Brahetrolleborg) en "chine. Vifte".

Nogle af de i de sene inventarer for Christianssæde og Pederstrup nævnte ting lader sig sikkert identificere på Brahetrolleborg. På fotografierne fra Christianssæde indtager et stort chatol med svungen afslutning foroven en fremtrædende plads (afb. s. 429). Det har en skriveklap og kunne være enten det sortlakerede "chinesiske Skab med Opsats", der ca. 1780 stod på Pederstrup i greveparrets soveværelse eller det "Skriver Chatoll", der 1800 nævnes på Christianssæde; men den sidste betegnelse passer også på et andet skuffemøbel med skriveanordning og lav brevhylde derover, som også er på Brahetrolleborg. Det første er et europæisk kineseri-arbejde i fyrretræ med en række fornøjelige flerfarvede malerier i ophøjet arbejde (afb. s. 431). Det sidste lave skrivechatol er forsynet med kinesiske skrifttegnet og

er af samme type som Mme de Sévigné's skrivechatol i Musée Carnavalet i Paris fra ca. 1680, udført i Kina⁴³).

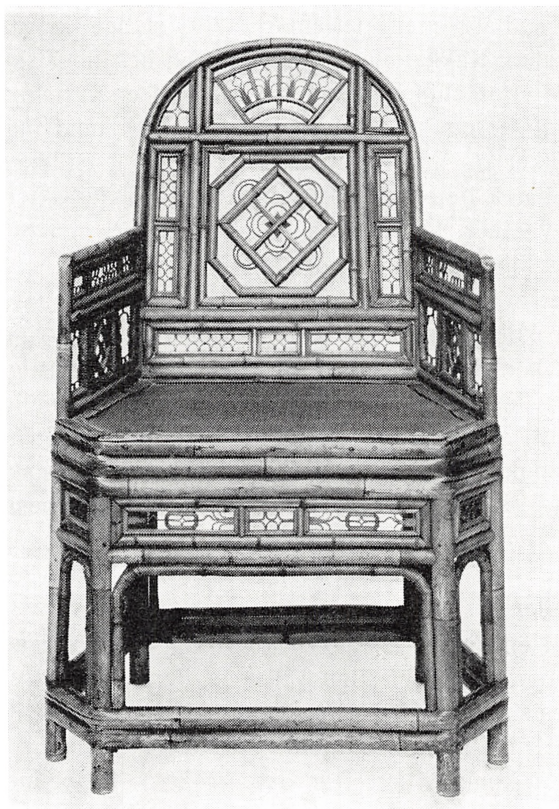
Vi er nu nået ned i sidste fjerdedel af det 18. årh., hvor en ny stor kineseri-bølge atter rejser sig indenfor Louis-seize-stilen, og i nogle lande som f. eks. i England varer århundredet ud, ja helt ind i det 19de årh. Hvor udbredt Kina-moden var i 1780erne, ser vi af et ganske ejendommeligt foretagende i Paris: "La redoute chinoise". Det var en afdeling af forlystelsesetablisementet Foire Saint-Laurent med kinesiske bygninger og et kinesisk tårn omkring en åben plads, hvor den fine verden promenerede, drak the, dansede, kørte i karrusel og morede sig i kastegyngel — kort sagt et Tivoli og på sin vis en stamfader til det kinesiske tårn i vort eget københavnske Tivoli. "La redoute chinoise" blev åbnet i juni 1781, men måtte allerede lukke i 1785. I juni måned 1784 havde stedet besøg af kong Gustav III af Sverrig, der må have moret sig så godt dér, at han hos den svenske miniaturmaler Nic. Lafrensen d. Y. bestilte en Gouache, forestillende livet i "La redoute chinoise". Billedet afleveredes et år efter til den svenske ambassadør i Paris og findes nu i Linkøping museum sammen med et andet maleri, der forestiller den franske konges fest for Gustav III i Versailles⁴⁴).

Her i landet følger interessen som hidtil de handelsmæssige forhold. Det var jo den florisante handelsperiode. 1772 havde Asiatisk Compagni fået sin octroy fornyet for 20 år, og handelen blomstrede livligt, selvom der stod stor strid om Compagniet, og der 1783 blev afsløret et mægtigt underslæb af nogle af dets embedsmænd. Måske har dette været medvirkende til, at en mand som statsminister C. D. F. Reventlow så med stor skepsis på denne stærkt konjunkturbestemte blomstring af handelen og statens støtte dertil. Det er nok at erindre om hans åbenhjertige udtalelser til søsteren i et brev skrevet på Bernstorff 1. juli 1783: "Nu skal jeg til Fredensborg. Om en Time rejser jeg derop og siger i en Privat-Audiens Herskaberne, hvad der kun interesserer mig — ikke dem. Jeg haaber, at Nordenvinden snart vil

blæse op og Skibene styre mod Syd. Saa vil I snart faa Efterretninger og Rigdom fra China og Ostindien. Kongen gør nu store Ting for det Ostindiske Compagni, som Du nok har set af Aviserne. Gud give han vilde betale min Gæld dog uden at tage Pengene af hans Undersaatters Pung eller uden at lade Skibe raadne op, Havne mudre til eller uden at unnlade at opfylde sine Forpligtelser. Hver Skilling Danske, som Kongen giver ud til ingen Nytte, svider mig i Hjertet. Det er Enkens Skærv — med Møje skaffet tilveje — der letsindigt ødsles bort⁴⁵). Hårde ord — måske noget prægede af det tilstundende politiske opgør, der indtraf d. 14. april 1784.

Medens dette fandt sted, og de deraf følgende reformer vendte op og ned på meget, blomstrede handelen på Østen og gav kineseriet et nyt opsving; navnlig anvendte de store handelsherrer det i deres nyindrettede boliger og landsteder. Også i litteraturen mærkes interessen. Ligesom Th. Thaarup i "Høstgildet" (1790) og "Peters Bryllup" (1793) forherligede landlivet og sværmeriet for bondestanden, fik kineseriet i P. A. Heibergs "Chinafarerne" (1791—92) en litterær parallel.

I den nyeste fremstilling af kineseriets historie⁴⁶) betegnes de forskellige perioder som barokt-kineseri, rokoko-kineseri og nyklassisk-kineseri (omfattende både Louis-seize-tiden og den første empire). Til det barokke kineseri hører det meste af det hidtil omtalte — alt hvad hidrører fra dronning Anna Sophie, fra Brahetrolleborg og fra den kinesiske stue på Christianssæde, hvorimod egentlig rokoko-kineseri er ret sjældent her i landet. Det hænger sikkert sammen med, at rokokoen i det hele taget var meget kortvarig her, ja, knap nok nåede at trænge rigtig igennem, før Louis-seize-stilen (ny-klassicismen) bemægtigede sig alt. Det var navnlig som interiør-kunst den gjorde sig gældende og da særlig knyttet til hofbygmester Nic. Eigtveds og den franske billedhugger Le Clerc's navne; dens hovedværk på dette område — Christiansborg⁴⁷) — brændte 1794, og kinesiserende rokoko-interiører og bygninger er senere nedrevne: "Hirschholm Slot" og "det kinesiske Hus" ved Frederiksborg.

*Kinesisk armstol af bambus. Fra Dronninggaard.
Nationalmuseet. Etnografisk Samling. (Nat. Mus. fot.).*

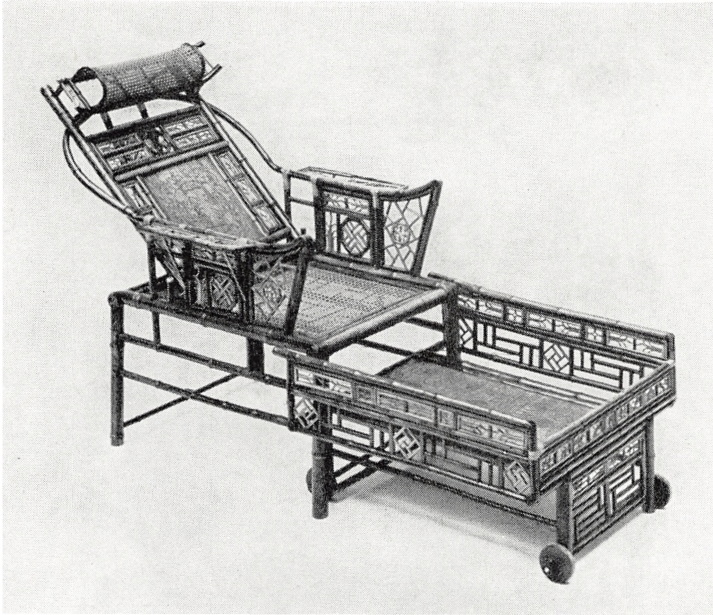
Navnlig det sidste synes både i sit anlæg og især i sit indre udstyr at have været det mest typiske her i landet for sin tid. Det var — som Fr. Beckett har påvist — bygget 1743 og følgende år af Nic. Eigtved, der også nok har bygget havehuset ved Hirschholm omkring eller lidt efter midten af 40erne⁴⁸). Om dette, der i sine taglinier og opstalter har mindelser om den såkaldte sachsisk-kinesiske byggeform, véd vi intet ang. kineserier i dets indre udsmykning. Derimod er vi særdeles godt underrettet om hovedslottets indretning i den henseende efter Thura's fjerde ombygning 1743—44. Den store Audience-sal, der gik gennem hele bygningens dybde, havde vægfelter "paa chinesisk

Maade“ indlagt med perlemor, sølv, slebne krystaller og farvede sten. Kakkelovnen har været en hel kinesisk pagode; den var ”efter chinesisk måde i form af et tårn forfærdiget, brændt af ler og hvidt glasseret“ behængt med mange kæder, klokker og andre prydelser af sølv⁴⁹). Stilmæssigt må interiøret nok betegnes som senbarokt, da det skyldes Thura. Det var her, at Miranda 40 år senere ”i den øvre Etage saa adskillige morsomme Møbler fra Kina“.

Eigtved's kinesiske hus ved Frederiksborg har nok haft et helt rokoko-præg indvendig. I danske Vitruv siger Thura kort om konkurrentens hus, at ”den nette og ziirlige Meublering er det, som man ved dette Hus fornemmelig lægger Mærke til, og er alting efter chinesisk Art og Smag derudi meget smukt indrettet“. Også her omtales kinesisk vægudsmykning (stukkaturer af C. E. Brenno) og kinesiske kakkelovne⁵⁰). Huset blev allerede nedrevet 1768, og møblerne er måske — som naturligt ville være — delvis kommet til Hirschholm.

Også i en anden af Eigtveds bygninger, Moltkes palæ på Amalienborg (nu Christian VII's) er der i Audience-Gemakket kinesiske reminiscenser i dele af den pragtfulde gobelin-suite: ”La tenture chinoise“, udført i Beauvais efter Fr. Boucher's komposition fra året 1743⁵¹). Gobelinerne, der var en gave fra den franske konge til Moltke, er dog vist først kommet herop 1758, fire år efter Eigtveds død. Med denne var det stort set slut med rokoko'en i Danmark som førende stil. Kunstakademiets reorganisation — efter fransk mønster — af Saly samme år førte over mod den nyklassiske stil, støttet af de franske arkitekter brødrene Jardin og senere af det ny akademi's første stipendiater, der vendte hjem som vaskeægte klassicister — i hvert fald i teorien.

Rokoko-kineseriet skulle man ellers tro måtte have gode chancer på grund af sin karakter for at overleve, og i vore nabolande mod syd og øst byggede man da også endnu i 1750—60 kinesiske pavilloner i rokokostil. I årene 1754—57 opførtes den kinesiske thepavillon i parken ved Sanssouci i Potsdam⁵²), og det yndige ”Kina Slott“ i Drottningholms park ved Stockholm fik sin nuværende form i årene 1768—69,

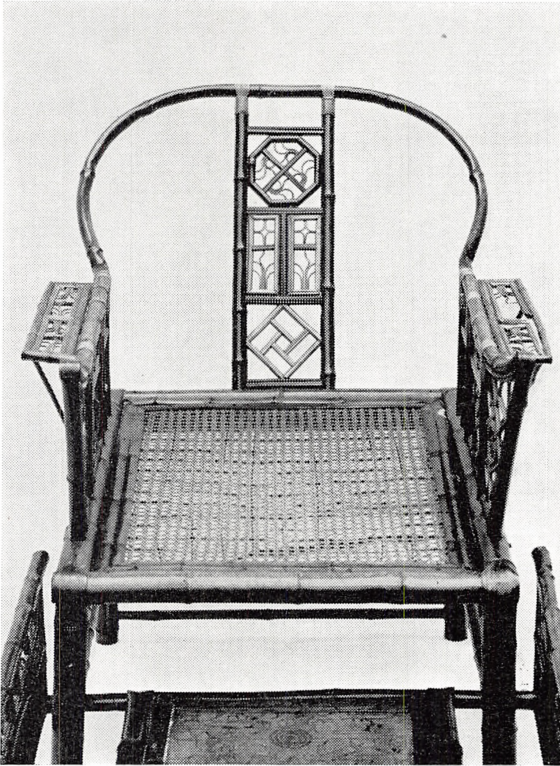

Kinesisk hvilestol af bambus. Fra Christianssøde. Slutningen af 18. årh. Reventlow-Museet, Pederstrup.

ved en ombygning af et "Chinesiskt Lust Palais", som kong Adolf Frederik i 1753 skænkede sin dronning på hendes fødselsdag. Ombygningen foretoges af C. F. Adelcrantz i samarbejde med J. E. Rehn⁵³).

Her i landet synes der i en snes år efter Eigtved's død ikke at være skabt særligt nyt på kineseriets område i hvert fald ikke m. h. t. større byggearbejder. Men fra 1770 og fremover findes kinesiskprægede interiører i Louis-seize landsteder og -gårde. Den florisante handelsperiode giver kineseriet en renaissance, som navnlig giver sig udslag i opførelse af en række kinesiske pavilloner i tidens stemningshaver. Chr. Elling har i sin bog om disse givet en god kort oversigt over de kinesiske pavilloner og Else Glahn senere en ikke mindre god instruktiv og kritisk behandling af en bestemt gruppe af disse⁵⁴).

Hvad nu først interiørerne angår, så er kinesiske og japanske håndmalede tapeter både på silke og ris-papir me-

*Ryggen på den kinesiske hvilestol.
Reventlow-Muscet.*

get yndede. En let træstamme snor sig fra en lav vegetationsfyldt forgrund op gennem feltet med få grene og få blade på disse — let og yndefuldt; på grenene sidder forskellige fugle, og andre flyver rundt omkring i luften. Tapeter i denne stil er blevet udført over et meget langt tidsrum og er derfor vanskelige at datere, når de ikke findes i nybygninger fra denne tid. Et interiør på Svenstrup med japanske tapeter må være fra 1781—84⁵⁵), og lignende kinesiske på Gunderslevholm kan skrive sig fra ombygningen 1787⁵⁶). Slige tapeter træffes rundt om i verden i de store handelselskabers spor. Fra Sverrig kan eksempelvis nævnes et interiør på Svindersvik, bygget antagelig i

*Ryglænet med »nakkestøtte« på den kinesiske hvilestol.
Reventlow-Museet.*

1740erne af Hårleman for Claes Grill, der fra 1753 var direktør i "Ostindiska Kompanien"⁵⁷).

På Krengerup er der et pragtfuldt og fornøjeligt interiør, der må skrive sig fra gårdens opførelsestid mellem 1772 og 83⁵⁸), og på Frederiksberg slot synes Harsdorff også at have anvendt kinesiske papirstapeter. Slotsinventaret for 1771—77 nævner således, at et værelse i "Underste Mezzanin" havde "Et Betræk af Chinesisk Papiir, foret med Lerret"⁵⁹).

1780erne og den følgende tid var en særlig livlig periode i kineseriets historie her i landet. "Pagoden" i Søndermarken var opført 1787⁶⁰), et år før Desprez til Drottningholm tegnede et kinesisk tårn efter ordre fra Gustav III, og alle-

rede i første halvdel af 1780erne har de Coninck på Dronninggaard, som han købte i 1781, ladet en kinesisk pavillon m. m. udføre på en ø i "Storekalv". I sin beskrivelse af Dronninggaard omtaler Drevon den 1787⁶¹). Desuden anskaffede de Coninck sig også originale kinesiske møbler, hvad han som rheder og storhandlende på Østen havde let ved. Enkelte af disse — to bambusstole — findes endnu i Etnografisk Samling (afb. s. 437), hvortil de blev skænket i 1850 af høfjærgermester Th. Fønss, Dronninggaards ejer fra 1845—51, med angivelse af, at de "havde henhørt til det Meublement, som Etatsraad de Coninck i sin tid lod komme fra China til den saakaldte chinesiske Sal paa Dronninggaard"⁶²).

En anden af de store handelsmatadorer Niels Ryberg opførte 1774—76 Frederiksgave på Fyen og indrettede dér et kinesisk værelse, hvor hele møblementet lige til seng og tøfler var kinesisk⁶³). Desværre eksisterer det ikke mere.

Fra sidste fjerdedel af århundredet stammer formodentlig også den hvilestol af bambus, som vi ser et glimt af på interiøret af "den kinesiske Stue" på Christianssæde, og som nu er en pryd for Reventlow-museet (afb. s. 439, 440 og 441). Den solgtes på Christianssæde-auktionen; men efter Reventlow-museets oprettelse overlod køberen den med stor forståelse til museet for det, han havde givet for den på auktionen. Den er et meget smukt og velbevaret eksempel på, hvilket mesterskab kinesiske håndværkere havde opnået i fremstillingen af bambusmøbler (Rattan furniture) til eksport. I en bog med tegninger af kinesisk håndværk ser vi en kineser ved arbejdet — i egentligste forstand et håndværk, hvad man ser af den næsten totale mangel på værktøj: En lille håndsav til at save bambusstokkene over med, en kølle til at banke dem sammen med, og et varmebækken (?) for at smidiggøre de stive rør — det er alt⁶⁴). Hovedsagen var fingerfærdigheden, til trods for at et sådant møbel ikke var et unikum, men sikkert er udført i mange eksemplarer; det ser vi af, at Etnografisk Samling i København ejer en anden hvilestol, praktisk talt fuldkommen magen til vor⁶⁵). Åbenbart har en eller anden kina-

farer haft et "parti" af sådanne hvilestole med hjem. Bag kinesisk møbelhåndværk ligger også en meget gammel tradition, og de enkelte stykker kan være svære at datere.

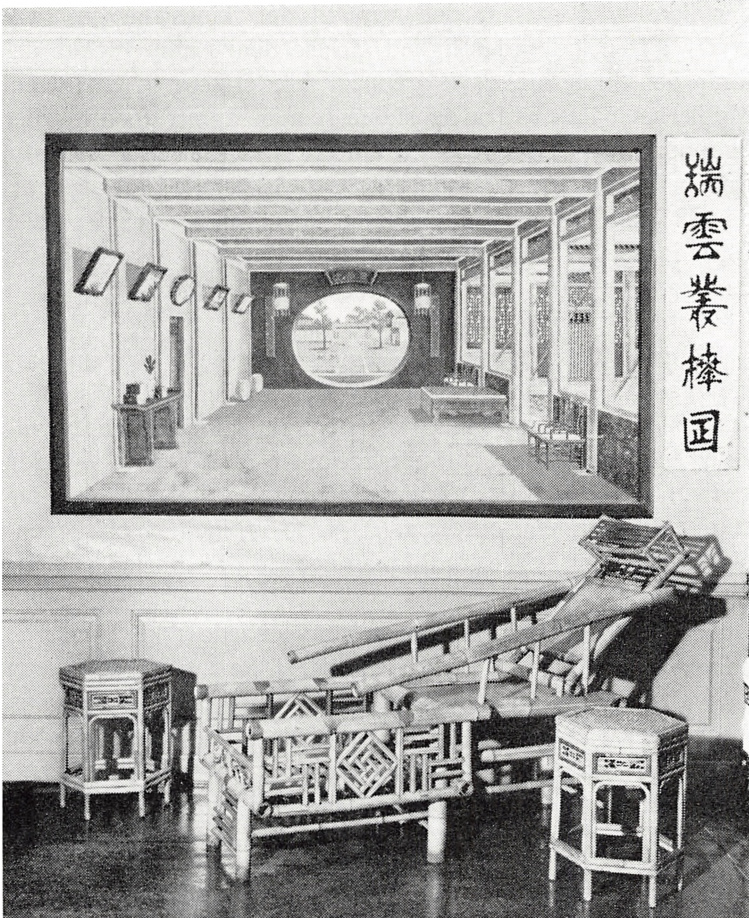
Hvilestolens ryglæn (midtfeltet) og skammelens bund er meget kunstfærdigt fremstillet af ganske smalle bambusstrimler, i hvilke tværstrimler er indfaldet bagpå. Den derved fremkomne flade er dekoreret med indbrændte eller indridsede ornamentter (trukket op med tusch?) ganske ens på de to hvilestole. Endesnit af svære bambusstænger er sikrede ved påsatte bendupper. Selve sæderne og nakkestøtterne er rørflettede⁶⁶).

Etnografisk Samling ejer en anden hvilestol, udformet efter samme principper og delvis i samme teknik, men langt sværere og klodset, navnlig armstængerne og nakkestøtten⁶⁷). I de enkelte småfelter er dekorationens mønstre dog de samme. Om stolens proveniens vides kun, at den 1889—90 er skænket samlingen af tandlæge, dr. med. V. Haderup (f. 1845 i Vesterborg!). Men den svarer ret nøje til en lignende, lidt klumpet stol i Godegård i Østergötland, der i april 1775 blev købt af direktør for "Ostindiska Kompaniet" J. A. Grill, søn af den ovennævnte Claes Grill (afb. s. 445). Han lod et gæsteværelse indrette, dekorere og møblere helt kinesisk⁶⁸). En liggestol af denne type i funktion ses på et maleri af G. Chinnery: "Dr. Dents Verandah" ca. 1840, nu i The Chater Collection⁶⁹).

Etnografisk Samlings elegante liggestol, der svarer til Christianssæde-stolen, blev i 1850 købt af "Antikhandlerne Henriques & Petersen". Gamle Chr. Jürgensen Thomsen søgte netop i de år at skaffe rigtige kinesiske møbler til samlingen. Da han 27. juli 1855 forsøger at få en kinesisk bambustabouret udleveret fra det kgl. Geheime-Archiv, skriver han: "Jeg har saa ofte følt den uheldige Virkning som europæiske Meubler gjøre i en med chinesiske Gjenstande opfyldt Sal, og derfor stræbt at faae de nødvendige Meubler, især Stole, af virkelig chinesisk Arbeide. Jeg har saaledes modtaget to fra Dronninggaard ...". Dagen efter indstiller geheime-archivar C. F. Wegener til ministeriet, at „den chin. Stol, der i mange Aar har staaet i en af dette Archivs

Hvælvinger“ afgives, hvilket bifaldes 20. aug.⁷⁰). Tabouretten er ganske mage til 4 på Godegård (afb. s. 445) og til den på ovennævnte tegning gengivne. Hele fremgangsmåden, stil og de enkelte dekorative detaljer på de ovennævnte møbler er ganske af samme art som på en række andre dels i privateje dels i museumsbesiddelse. Kunstindustrimuseet ejer således en sofabænk og flere stole, der stammer fra det smukke lille landsted ”Frieboe’s Hvile“ i Lyngby⁷¹). Det ejedes 1782—95 af agent Andreas Bodenhoff og derefter af svigersønnen senere kammerherre F. C. C. Frieboe, der i maj s. å. ægtede Bodenhoffs datter Gjertrud. Ved denne lejlighed var det formentlig, at det indre af landstedet blev moderniseret⁷²). Bodenhoff var storhandelsmand og rheder, så han hører til de kredse, i hvilke vi atter og atter træffer kinesiske kunstsager og møbler. Dette møblelement svarer i stil, teknisk udførelse, og enkeltfelternes mønstre ganske til vor hvilestol på Reventlow-museet, så de i udførelsestid ikke kan være denne fjern. Til samme gruppe hører også stole i privateje, der bl. a. har det samme ejendommelige vifteformede felt midt i ryglænene som på sofabænken fra Frieboe’s Hvile⁷³). Og denne fører igen lige over til sofabænken i den kinesiske pavillon i Frederiksberg Have⁷⁴).

Møbleringen af pavillonen, der blev projekteret 1798—99 og opført 1800, stammer fra et følgende år og er noget blandet, idet kun sofabænken, seks lænestole og to borde er bambusarbejde, medens resten, et bord, samtlige tabouretter og to stativer til porcelænsbowlerne, er imitationer. Sofabænken svarer i hele sin struktur og meget komplicerede inddeling ganske til den Bodenhoffske bænk. De enkelte dekorative småfelter er der blot rokeret rundt med og viftemotivet savnes, men deres meget nære slægtskab er umiskendeligt. En væsentlig forskel er der dog i selve sædets udførelse, der ikke er rørfletning som på den Bodenhoffske bænk, men en sortlakeret træplade med påmalede forgyldte blomster og aks. På de seks stole er sædet ligeledes af træ, men sortlakeret på begge sider og med langt finere udførte blomster i forgyldning, så man må formode, at bænkenes sæde engang er fornyet, måske da rørfletnin-

*Kinesisk hvilestol af bambus og to taburetter på Godegård i Østergøtland.
(Nordiska Museet i Stockholm fot.).*

gen er gået i stykker. Pladerne på de to bambusborde er sikkert også fornyede. Under en sort overmaling skimtes en bort, som intet kinesisk har ved sig.

På anden måde stræbte man også at give huset et så ægte præg som muligt. Thi når slotsgartner Petersen i februar og april 1802 kvitterer for kinesisk og japansk porcelæn (deriblandt en tøndestol og et par fiskekummer), som overhofmarskal Hauch havde rekvireret fra Rosenborg, er

der ikke tvivl om, at det var til det kinesiske hus' udstyr⁷⁵). Den indbyrdes lighed af hele denne møbelrække daterer den tilnærmelsesvis gennem Frederiksberg-pavillonen. Møblerne må være fra de sidste femten år af 18. årh. eller lige omkring århundredskiftet. Reventlow-museets hvilestol fra Christianssæde kan måske høre til de yngste i gruppen, thi den er ikke opført i det sidste eksisterende inventar over Christianssæde, optaget i juni måned 1800. Men derfor kan den godt tidligere have befundet sig på Pederstrup.

☆

På dette tidspunkt er kineseriets historie i fællesmonarkiet ved at ebbe ud. Kina-Pavillonen i Liselund, hvis indre udstyr er imitationer, må være opført samtidig, thi pavillonen nævnes ikke i brandtaxationen år 1800⁷⁶). I tiden mellem 1794 og 1804 beklædes væggene i Gulskogens storstue ved Drammen, opført af P. N. Arbo, med kinesiske papirstapeter, om hvilke traditionen beretter, at de skal stamme fra Nykøbing slot⁷⁷).

Den C. F. Hansenske klassicisme levnede ikke kineseriet nogen chance for at overleve, så vi kan stort set sætte århundredvendet som tidspunktet for dets dødelige afgang. Anderledes var forholdet i England, hvor det trivedes endnu et kvart århundrede, og hvor det berømteste og mest typiske værk er Royal pavilion i Brighton⁷⁸), Georg IV's yndede opholdssted borte fra regeringsvirksomheden i London; allerede som Prins af Wales havde han udvalgt sig stedet, efter at han i 1784 havde truffet mrs. Fitzherbert, som han året efter giftede sig med. Den første ombygning af Royal pavilion fandt allerede sted i 1787 ved arkitekten Henry Holland (1740—1807) i klassisk stil. Efter prinsens officielle bryllup i april 1795 med prinsesse Caroline af Brunsvig boede han stadig i Brighton, og i de første år af det ny århundrede (1802—03), udvider han bygningen ved arkitekten P. F. Robinson, og nu holdt kineseriet for alvor sit indtog i den palladianske bygning for en god halv snes år senere at blive afløst af en ny ombygning og udvidelse ved John Nash i indisk stil; den sluttede ca. 1822 kort efter prinsens tronbestigelse i 1820, uden at det kinesiske præg

dog blev helt udslettet. Men hele den overvældende pragt gjorde et ret udvendigt indtryk; som "store Glimmerblomster uden Duft" ville den lollandske præstesøn Poul Martin Møller have betegnet interiørerne. Da han fra Købelev i 1819 drog ud på sin kinarejse, blev han alt andet end betaget af Østen. I det berømte digt "Hjemve" skildrer han Kina:

Morgenlandets søn i kåber lange
 Bag sin vifte gisper efter luft.
 Han har spraglet fugl, men ingen sange,
 Hjærteløse møer med gylden spange,
 Store glimmerblomster uden duft.

Sammenligner vi Christianssædes beskedne kinesiske stue med de store østerlandske pragtkabinetter i udlandets slotte — Schönbrunn i Wien, Nymphenburg o. a. — så kan vi fristes til videre at citere Poul Møller: "Danmark er et lidet fattigt land"; men dog viser det, hvor godt man her hjemme havde kontakt med stilstrømningerne ude i Europa, og hvilken fremskudt stilling i kineseriets historie her i landet slægten Reventlow havde.

NOTER OG HENVISNINGER

1) Reventlowske Papirer v. Louis Bobé III, 381 (1896). Også ved andre lejligheder optrådte Hahn taktløst. Se „En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800“ ved Chr. B. Reventlow I, 37—38 og 41—40 (Kbh. 1902). — 2) Albert Bettex: Opdagelsernes eventyrlige saga p. 69 ff. (Kbh. 1960). — 3) Tove Clemmensen: Møbler på Clausholm, Langesø og Holstenhuus p. 24 ff. (I lensbaron Hans Berner Schilden Holsten's slægtbog III, 1. halvbd. p. 180 ff. Kbh. 1947). (Kbh. 1946). — 4) Martha Boyer: Japanese export lacquers from the seventeenth century in the National Museum of Denmark p. 25 ff. og 108 ff. (Kbh. 1959). — 5) smstds. p. 31. — 6) G. Krauze: Tagebuch Christian des Jüngerer, Fürst zu Anhalt p. 95 (Lpz. 1858). — 7) Chisaburo Yamada: Die Chinamode des Spätbaroks p. 17 (Berlin 1935). — 8) Jan Nieuhoff: L'ambassade de la Compagnie des Provinces unis vers l'empereur de la Chine (Leyden 1665). Tyske udg. (Amsterdam 1666 og 1669), latinsk (Amstd. 1668), engelsk (Lond. 1669) og hollandsk (Amstd. 1670). — 9) M. Boyer: Anf. V. p. 42 og 109. — 10) H. C. Bering Liisberg: Kunstammeret p. 172 ff. (Kbh. 1897). — 11) Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg 1928—1953. Kat. over et udvalg af dets erhvervelser. Nr. 32 p. 128 f. (Kbh. 1953). — 12) Tove Clemmensen i „Dronning Anna Sophie“ p. 176 ff. (Kbh. 1951). — 13) Reventlow-Museets arkiv på Pederstrup (B. V. 1.); jfr. i Kunstammeret 1673—74: „En soert Ostindisch Krukke med en Log“. Bering Liisberg: Anf. V. p. 172. — 14) Rigsarkivet. Particulaircassen 1706 ^{30/4} og ^{16/6}. — 15) P. Brock: Historiske efterretninger om Rosenborg Slot I p. 110 am. 3 (Kbh. 1881). Ch. Yamada: Anf. V. fig. 39. — 16) Fr. Weilbach: Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have p. 59, 77 og 83 (Kbh. 1936). — 17) F. R. Friis: Bidrag til dansk kunsthistorie p. 69—70 (Kbh. 1890—1901). Jfr. P. Brock: Anf. V. II p. 22 Anm. 2 og F. J. Meier: Efterretninger om Fredensborg Slot p. 196 (Kbh. 1880). — 18) Danmarks Nationalmuseum p. 140—41 med farvetavle (Kbh. 1957). — Af andre kinesiske interiører kan nævnes paneler fra Vigandt Michelbeckers gård, der 1739 blev annekteret Prinsens Palæ (nu Nationalmuseet) af arkitekten J. C. Krieger (panelerne ses på farvetavlen p. 131 i sidstciterede værk) og paneler fra et hus i Magstræde 1720—40 i Kunstindustrimuseet. — 19) Tove Clemmensen: Møbler på Clausholm etc. p. 28. — 20) Sm. i dronning Anna Sophie p. 149 ff. En stol magen til de fire régencestole tilhørte grosserer L. F. Foght. Den havde kinesiske skrifttegn og to indbrændte stempler K. E. m. krone og J. M. m. krone under sargen (altså „Kongelig Ejen-dom“ og „Juliane Marie“). Udst. Kinesisk kunst i dansk privateje. Odense april 1946 kat. nr. 128 afb. p. 41 — L. F. Foghts auk. ^{4/4} 1960 kat. nr. 32. — På postmester A. Kiellerups auktion ^{22/4} 1931 solgtes under kat. nr. 621 (afb. pag. 41) seks meget lignende stole, som var erhvervede på enkedronning Caroline Amalie's auktion. — 21) Sm. Møbler på Clausholm etc. p. 200 ff. Anm. 49. — 22) Personalía, betreffende Højædle og Velbaarne Hr. Friderich Bagger etc. etc., sammenskrevne af ham selv; udgivne af dr. Johan Hen-

rik Tauber p. 22 og 28 (Kbh. 1792) og Friderich Bagger til Julskov ved Ejnar Pedersen p. 43. (Nyborg 1919). — ²³) Tove Clemmensen: Møbelundersøgelsen på Fredensborg Slot. Nationalmuseets Arbejds-mark 1961 p. 77 (Kbh. 1961). — ²⁴) Erich Bachmann: Eremitage bei Bayreuth. Altes Schloss p. 5 og 9—10 (Münch. 1957) — Sm.: Eremitage zu Bayreuth p. 29—32 og afb. 13 (Münch. 1951) — Sm.: Neues Schloss Bayreuth p. 11—12 og 38 ff. (Münch. 1957). — ²⁵) Hugh Honour: Chinoiserie. The Vision of Cathay. p. 64 (Lond. 1961). Erich Bachmann: Neue Residenz. Bamberg p. 46 (Münch. 1956). — ²⁶) Luisa Hager: Nymphenburg. Schloss, Park und Burgen p. 20—21, pl. 22—23 (Münch. 1955). — ²⁷) smstds. p. 31 ff. — ²⁸) smstds. p. 34 ff. — ²⁹) smstds. p. 47 f., pl. 63. — ³⁰) Den japanske kunsthistoriker, prof. Shigeyasu Hasumi, der studerede i Danmark i foråret 1961, mente efter fotografiet at dømme, at lakpladerne kunne være japanske. — ³¹) Fr. Weilbach: Anf. V. p. 104 afb. 109. — ³²) f. eks. i et kabinet i slottet i Berlin. C. Yamada: Anf. V. p. 40, afb. 38. — ³³) Luisa Hager: Anf. V. p. 33 f., afb. 34—35. — ³⁴) Smstds. p. 60, afb. 22. — ³⁵) Thomas Thomsen: Kineseriets tid og de danske Kinafarter i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1942 p. 61 ff. — ³⁶) F. J. Meier: Anf. V. p. 46. — ³⁷) Tove Clemmensen: Møbler på Clausholm etc. p. 201. — ³⁸) Reventlow-Museets arkiv på Pederstrup (B. V. 1). — ³⁹) Udst. Odense april 1946 kat. nr. 124. — ⁴⁰) smstds. kat. nr. 125. — ⁴¹) Reventlow-Museets arkiv, anf. pk. — ⁴²) smstds. — ⁴³) Hugh Honour: Anf. V. nr. 16 p. 249. — ⁴⁴) Axel Gauffin: Svensk sjuttenhundratals Konst. p. 109 ff. Afb. p. 110—111 (Sthlm. 1923). — ⁴⁵) Reventlowske Papirer v. L. Bobé I., 75 — om tilnudrede havne se Brev fra Ove Høegh-Guldberg til Johan v. Bülow. Meddelte af J. H. Bang p. 75 f., 83, 173 ff., 189 f. og 195 ff. (Kbh. 1870. Særtryk af Historisk Tidsskrift, 4 R. I.). — ⁴⁶) Hugh Honour: Anf. V. — ⁴⁷) Christian Elling: Christiansborg-Interiører (Kbh. 1944). — ⁴⁸) Francis Beckett: Frederiksborg II Slottets Historie p. 214 ff. (Kbh. 1914). — Fr. Weilbach: Arkitekten Lauritz Thura p. 97 ff. (Kbh. 1924). — ⁴⁹) Fr. Weilbach: Smstds. p. 96. — ⁵⁰) smstds. p. 98 og Fr. Beckett: Anf. V. p. 217—18. — ⁵¹) Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarhundrede I. p. 117 ff. Pl. 32 (Kbh. 1922) — jfr. Christian Elling: Amalienborg-Interiører p. 45 f. (Kbh. 1945). — ⁵²) Hugh Honour: Anf. V. Illustr. nr. 73, p. 260. — ⁵³) smstds. Illustr. 74, p. 260 f. — Niels G. Wollin: Drottningholms Lustträdgård och Park p. 132 ff (Sthlm. 1927) — Stig Fogelmark m. fl.: Bilder från Drottningholm p. 31 ff. (Sthlm. 1952) — sm. Kina Slott (Sthlm. 1942). — ⁵⁴) Christian Elling: Den romantiske Have p. 80 ff. (Kbh. 1942). — Else Glahn: Det kinesiske hus i Frederiksberg have. Arkitekten. Årg. 59 p. 401 ff (1957). — Til de af de to forfattere nævnte kinesiske pavilloner kan føjes en pavillon i Frederiksdals have (Lollands nørre herred, Sandby sogn). — ⁵⁵) J. Wedell-Neergaard: Svenstrup p. 194. T. XXII (Kbh. 1921). — ⁵⁶) Danske Slotte og Herregaarde I p. 691—92 (Kbh. 1944) — Thomas Thomsen i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1942 p. 76. — ⁵⁷) Ingemar Tunander: Tæper p. 33 (Sthlm. 1955) — En Bok om Svindersvik. Utg. av Andreas Lindblom p. 59 (Sthlm. 1953). — ⁵⁸) Danske Slotte og Herregaarde II p. 651 (Kbh. 1943) — Christian Elling: Klassicisme i Fyen p. 7 ff. (Kbh. 1939). — ⁵⁹) Pag. 111 (Rigsarkivet). — ⁶⁰) Hist. Meddelelser om København VII, 616 (Kbh. 1919—20) — Niels G. Wollin: Anf. V. p. 179 ff. Afb. 81—83. — ⁶¹) Drevons Beskrivelse af Dronninggaard 1786. Ved Eiler Nystrøm p. 16 (Kbh. 1930). Christian Elling: A. J. Kirkerup som Classens og de Conincks bygmester. Nyt Tidsskrift

for Kunstindustri 1937 p. 213 ff. (Kbh.). — ⁶²) Etnografisk Samlings Inventar. 1850 Bc. 540. — ⁶³) Christian Elling: Klassicisme i Fyen p. 10 ff. — Svend Larsen i Danske Slotte og Herregaarde II p. 676 1943. — ⁶⁴) Margaret Jourdain and R. Soame Jenyns: Chinese export art in the eighteenth century. Fig. 9 p. 77 (Lond. 1950) — Ole Wanscher: Møbelkunsten p. 379 ff. (Kbh. 1955). — ⁶⁵) Etnografisk Samlings Inventar 1850 Bc. 538 („Kjøbt af Antikhandlerne Henriques & Petersen“). — ⁶⁶) Ole Wanscher: Møbetyper p. 12. Opmaaling p. 18 (Kbh. 1932). — ⁶⁷) Etnografisk Samlings Inventar 1889—90. Bc. 1207. — ⁶⁸) Svenska Slott och Herresäten. Ny samling. Østergötland p. 25 og 32 (Sthlm. 1932—33). — ⁶⁹) James Orange: The Chater Collection. Pictures relating to China, Hongkong, Macao, 1655—1860 p. 316. Nr. 33 (Lond. 1924). Jeg takker civilingeniør H. Steen Christensen for henvisning hertil. — ⁷⁰) Rigsarkivet. Geheime-Archivets Kopiebog Nr. 6 ^{15/8} 1854—^{9/10} 1857 p. 88. Nr. 544. — ⁷¹) André Leth: Kinesisk Kunst i Kunstindustrimuseet. Nr. 129 (Kbh. 1959). — ⁷²) Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst p. 434 (Kbh. 1938). — Vilh. Lorenzen: Landgaarde og Lyststeder i Barok, Rocco og Empire p. 54 f. (Kbh. 1916). — ⁷³) Ole Wanscher: Møbelkunsten p. 380 f. afb. p. 369 (Kbh. 1955). — ⁷⁴) Marinus Andersen: Chinesiske Lysthus. Frederiksberg Have (Kbh. 1922). — Jørn Rubow i „Frederiksberg Have“ p. 18 ff (1935) — Chr. Elling: Den romantiske Have p. 84 — Eiler Nystrøm: Frederiksbergs Historie II p. 58 ff. (Kbh. 1946) — Else Glahn: Anf. afh. — ⁷⁵) Rigsarkivet. Hofskallens Archiv I, H. 56. Sager vedr. Frederiksberg Slotshave 1800—03. 1802 ^{19/2} og ^{8/4}. — ⁷⁶) Liselund p. 52 Billeder 46—50. Tavle 51—53. Hovedbygningen færdig 1792. Brandtaxation 1793 og 1800 p. 40 og 42 (Kbh. 1918). — ⁷⁷) W. Schnitler: Gulskogen ved Drammen. „Aarsberetning for Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers bevaring“. 1917 p. 53. Afb. p. 60. — ⁷⁸) Clifford Musgrave: Royal pavilion (Lond. 1959).

Under udarbejdelsen af ovenstående afhandling har jeg modtaget megen hjælp fra forskellig side, for hvilken jeg hermed bringer en hjertelig tak. I første række gælder den Nationalmuseets herregårdsundersøgelser, Etnografisk Samling, Nordiska Museet i Stockholm og Kunstindustrimuseet, der har stillet fotografisk materiale til disposition. Personlig tak rettes til museumsinspektør fru Tove Clemmensen, museumsinspektør, dr. phil. Martha Boyer, intendenten fil. dr. Stig Fogelmarck, Stockholm, fhv. museumsdirektør Vilh. Slomann, museumsdirektør André Leth og civilingeniør H. Steen Christensen for værdifulde oplysninger.

»Oprøret« på Østlolland 1776

af Alfred Larsen

Blandt de talrige forordninger, påbud og forbud, som regeringen til enhver tid har ladet udstede, hørte forordningerne om brændevins brænden så ganske afgjort til de mindre populære. Dels for at støtte købstædernes næring og dels for at skaffe større indtægter til staten gennem konsumtionsafgifterne var det ved en forordning af 4. juni 1689 blevet forbudt bønderne at brænde deres egen brændevin. Let var det ikke at få forbudet overholdt, og op gennem tiderne strammede regeringen båndene, dog uden større held. Senest var straffene for overtrædelse blevet skærpet ved forordningen af 2. sept. 1773, der indledes således:

”Da vi med mishag har erfaret, hvorledes vores landsfaderlige hensigt til at hæmme utilladelig brændevinsbrænden på landet udi vort rige Danmark, og hindre den deraf flydende, vore kære og tro undersætter skadelige, misbrug af overflødig brændevinsdrik, hverken ved forrige derimod gjorte anordninger, eller formedelst de udi senere tider indrettede forpagtninger af brændevinsbrænderi på landet, har været at opnå, men at samme tværtimod til sædernes mærkelige fordærvelse, vore konsumtions-intraders forringelse, og skade for det almindelige, langt mere sig haver udbredt og taget overhånd, så ... ”forbydes det alle på landet, med undtagelse af privilegerede fabriker og kroer, at brænde brændevin. Gribes en bonde heri, skal han have sine brændevinsredskaber forbrudt og betale en mulkt på 10 rd. Kan han ikke betale mulkten, skal han forrette arbejde hos gods-ejeren for beløbet. Daglejen fastsættes til 16 skilling, det

vil sige, at en mulkt på 10 rd. krævede 40 dages arbejde. Godsejeren hæftede iøvrigt for mulktens betaling, og den kunne, om fornødent, inddrives hos ham som forfalden skat. Hvis en købstadsborger låner en bonde redskaber til brændevinsbrænden, skal han betale 50 rd. Iøvrigt tilfalder bønderne den, der angiver en overtrædelse. For fremtiden skal det være tilladt borgerskabet i købstæderne, ved øvrigheden og byfogden, at lade foretage inkquisitioner efter brændevinsredskaber overalt, når de ledsages af en af rettens betjente. Ved en sådan inkquisition skal stedets sogne- eller bondefoged gå dem tilhånde, ligesom der kan rekvireres militær assistance, hvis det ønskes.

Forbudet var som sagt forhadet, men de, der fik de ellers så medgørlige østlollandske bønder til at rejse sig i harme, var brødrene Jens Christian og Hans Gierlew.

Jens Christian Gierlew¹⁾ var 1770 blevet adjungeret og succederende byfoged i Nysted. Han var absolut ikke nogen fremragende embedsmand, men han var charmerende og vellidt. Ja så charmerende, at hans kæreste Ursuline Green indvilligede i at flygte med ham om natten fra sine plejeforældre i Østoftte præstegård, og at lade sig vie til ham næste morgen i Nysted. Ikke blot uden såvel plejeforældrenes som forældrenes vidende, men endog imod deres vilje. En ikke ubetinget heldig start for en bys øverste embedsmand.

Da Nysted distrikts konsumtionsforpagtning blev ledig 1775, fik byfogden sin yngre broder Hans Gierlew²⁾, der netop samme år var blevet exam. jur., til byen, og det lykkedes ham at få forpagtningen for årene 1776, 1777 og 1778. Det var slet ikke noget lille distrikt, som hørte til Nysted. Foruden selve byen og landsognet hørte sognene Kettinge, Grønnegade, Herritslev, Ø. Ulslev, Godsted, V. Ulslev og Musse hertil, samt af Toreby sogn byerne Toreby, Nagelsti, Sundby, Flintinge, Birket, Sløsserup og Ryggerup³⁾.

Det kneb lidt for Hans Gierlew at stille den fornødne kaution, men i december 1775 fik han en ordning med generaltoldkammeret⁴⁾, og så gjaldt det om hurtigst muligt at få penge i kassen. Byfogden, der ingen fast løn fik før for-

mandens død, trængte også til penge, så han er sikkert med begejstring gået ind på broderens idé om at kæmme distriktet igennem efter ulovlige brændevinsredskaber.

Den 29. marts 1776 drog da Gierlew sammen med sin broder byfogden og et par betjente afsted til Frejlev. Da de på vejen dertil kom igennem Kettinge, anede gårdmand Rasmus Nielsen Smed uråd, og red i forvejen for at advare Frejlevmændene. Såsnart brødrene Gierlew nåede Frejlev, blev der tudet i byhornet og slået på tromme, så byens folk forsamlede sig på gaden og hindrede enhver undersøgelse. En af de værste var gamle Hans Hansens kone, Bodil Cathrine Hansdatter, der havde bevæbnet sig med en plovstav og truende sagde til byfogden, at hvis han red hende nærmere, ville hun slå hans hest for panden. Store helte var brødrene Gierlew ikke, så de tiltrådte straks tilbagetoget, fulgt af kvinders og børns hujen og skælden, samt en regn af kæppe.

Det var jo en lidt bedrøvelig udflugt, men helt tabt humøret havde brødrene ikke. Næste dag drog de til Ø. Ulslev, men da der her også samlede sig en mængde folk, opgav de deres forehavende og kørte videre til Karleby, men en del folk fra Ø. Ulslev løb efter vognene og råbte trusler mod kuskene, så al undersøgelse blev opgivet. Da de på hjemvejen kom igennem Herritslev, var der forsamlet en del folk, men intet skete, udover at en kone smed en spand vand ud fra sin have, formentlig i ønsket om at ramme dem. Grunden til den store forsamling i Ø. Ulslev var ikke rygget om, at der skulle ske inkquisition, men den, at der i en af gårdene var trolovelsesgilde og bryllup i en anden, men det kunne de gode brødre Gierlew ganske vist ikke vide.

Efter disse oplevelser indså Hans Gierlew, at det muligvis ikke ville gå så let med at få sine planer udførte. Han sammenkaldte derfor d. 1. april borgerne til et møde på rådhuset. Her foreslog han borgerne, at de skulle hjælpe ham med at få konfiskeret bøndernes brændevinsredskaber. Der ved ville de også gavne deres egen næring, og bønderne turde sikkert ikke gøre modstand, når borgerne var mange sammen. Endvidere lovede han, at borgerne måtte få an-

del i udbyttet, og lovede dem moderation i de afgifter byen skulle svare ham. Det lykkedes Gierlew at få overtalt en del borgere til at følge sig på turene. Til det første mål valgtes de to lidt afsides liggende byer Vantore og Taagense.

Dagen efter, den 2. april, drog da Gierlew, byfogden, den gamle birkedommer Mads Aagaard⁵) og en snes borgere herud. Det lykkedes at få gennemført nogle inkquisitioner, der blev foretaget ret hårdhændet. Ihvertfald klagede bønderne til grevskabet over, at der var blevet trådt med skidne støvler i foderet, at kornbunkerne på lofterne var blevet rodet sammen, så kornet ikke kunne bruges til såkorn, og at borgerne havde brækket en dør itu, fordi manden ikke var hjemme, og konen ikke havde nøglen til døren.

Rygtet om begivenhederne i Vantore spredtes hurtigt og vakte stor opsigt blandt bønderne. Dels havde de nu to gange set, at Gierlew lod sig skræmme af trusler, men den hårdhændede fremfart i Vantore viste på den anden side, hvad der var i vente, når Gierlew havde magt som agt.

3. april om morgenen kl. 6 lod oldermændene i Frejlev, Hans Hansen Bødker, byhornet lyde for at kalde bymændene sammen, og de vedtog da, under en mulkt på 1 rd., at forblive sammen, ligesom de sendte 6 mænd til Kettinge og Raagelunde for at få bymændene der til at møde dem i Kettinge, som lå nærmest ved Nysted. Såsnart de var samlede i Kettinge, lod Rasmus Smed en mand ride til Vantore, for også at få disse bymænd med, hvad der dog ikke lykkedes. Endvidere blev en rytter sendt ind mod Nysted for at se, hvad vej borgerne ville drage ud denne dag. Han vendte kort efter tilbage med besked om, at en tredive Nystedborgere var draget vesterud ad Herritslev til.

Bønderne fra de tre byer drog da til Herritslev, og på vejen fik de Laagerup bymændene med sig. Såsnart de første kom til Herritslev, fik de bymændene samlet og sendte bud til Store Musse og Døllefjelde, at bymændene derfra skulle komme til Herritslev, og da de hørte at Nystedborgere var kørt mod Ø. Ulslev, fulgte bønderne efter.

I mellemtiden var Nystedborgerne nået til Ø. Ulslev, og ved deres ankomst hertil forsamlede bymændene sig. Disse

bad da byfogden, at han ikke ville foretage inkquisition med så mange mænd; de mente, at når han brugte en tre-fire mænd samt deres sognefoged og de to underofficerer, der boede i byen, måtte det være tilstrækkeligt. Gierlew gik ind på deres forlangende, og der gennemførtes tre inkquisitioner, dog uden udbytte.

Medens den tredje undersøgelse foregik, hørte byfogden, at der var kommet en mængde fremmede til byen. Han gik da ud på gaden og formanede til rolighed, men blev straks omringet og fik pludselig et slag over ryggen med en stage, så han måtte råbe om hjælp og blev ledet til siden af nogle borgere. En af Ø. Ulslevs bymænd, gårdmand Peder Hansen, tog da Gierlew i sine arme og råbte: Fred i vor by! De øvrige bymænd formanede også de fremmede til at holde fred, men disse angreb straks Nystedvognene, jog de fem ud af byen og væltede den sjette om på gaden, hvor den blev liggende.

I Ø. Ulslev kravlede en del bønder, hvortil nu også mændene fra Skaarup tæt ved Herritslev havde sluttet sig, op på Nystedvognene og kørte til Herritslev, hvor de lod de tre vogne slippe igennem, men kastede de to i gadekæret. To Nystedborgere, der var til hest, flygtede omgående fra Ø. Ulslev, men bønderne satte efter dem, indhentede dem i Herritslev og gennempnyglede dem. Deres heste blev jaget bort og ridetøjet smidt i gadekæret. Nogle andre Nystedborgere stak også af og nåede hjem ad en sydligere vej.

Rasmus Smed var ikke med i Ø. Ulslev, men havde ikke derfor ligget på den lade side. Han havde sørget for, at hans egen tjenestekarl og en anden karl var blevet forklædt som kvinder og sværtet i ansigtet, så de kunne overfalde Gierlew uden større risiko for at blive genkendt. Selv var han redet til Flintinge og Sløsserup for at få disse byers mænd med sig, hvad dog kun Sløsserup bymænd ville. Ved sin tilbagekomst til Herritslev opfordrede han bønderne til at forblive der og overfalde Nystedborgerne, og overtalte yderligere fem til at sværte sig i ansigtet. Endelig satte han et dobbelt led ved udkørslen fra Herritslev for at hindre Nystedborgerne i at komme igennem.

Efter optøjerne i Ø. Ulslev indså Gierlew, at hjemturen sikkert ville blive besværlig. Han opfordrede derfor løjtnant Sommerschildt, der boede i Ø. Ulslev, til sammen med 2 underofficerer og seks bevæbnede nationalsoldater at ledsage sig hjem. Løjtnanten indvilligede heri, hvorpå brødrene Gierlew, løjtnanten og to borgere, der var til hest, red mod Herritslev. De øvrige borgere, hvis vogne var væk, måtte gå ligesom soldaterne.

Ved ankomsten til Herritslev blev byfogden mødt med råbet, om han ikke havde lyst til at foretage inkquisition der, så ville bønderne da meget gerne hjælpe ham dermed. Gierlew og de øvrige formanede stadig bønderne til at være rolige, og efterhånden nåede de frem til broen, hvor gadekæret lå på den ene side af vejen og et højt gærde på den anden. Her blev de så pludselig overfaldet. Bønderne forsøgte at trække byfogden ned fra hesten og skamslog hans højre arm og hånd. Tilsidst lykkedes det ham dog efter mange prygl at slippe ud af byen. Den gamle birkedommer Aagaard gik det ikke meget bedre, også han fik prygl, men tilsidst lykkedes det ham at slippe ind til en husmand, der gav ham husly indtil tumulterne var ovre. De øvrige Nystedborgere blev gennempryglede, nogle slap væk over gadekæret, andre over det høje gærde, men slagteren Jørgen Møller faldt under flugten og fik så mange prygl, at han siden måtte køres hjem. Muligvis har han tidligere været lidt for bjergsom ved sine handler. Soldaterne derimod hører vi intet om, de har formentlig holdt sig stiltfærdigt i baggrunden!

Efter at slaget var endt, begyndte bønderne at drøfte yderligere hævn over Nysted, og de enedes om at mødes ved Grønnegade 2. påskedag, den 8. april. Her mødtes to mænd fra hver by, og de aftalte da, at ingen måtte sælge hør, foder, tørv, brænde eller gærdsel til Nysted, at ingen måtte køre for en Nystedborger, hverken til skovs eller til marked, og at ingen måtte købe brændevin i Nysted til deres gilder. Endelig enedes de om, at de alle ville være hinanden behjælpelig med at betale de bøder, som de forudså de ville blive idømte for overfaldet. Aftalen udfærdigede sko-

leholderen i Stubberup, Mathias Kragelund, i fem eksemplarer på stemplet papir, og disse sendtes rundt til byerne, hvor de fleste skrev under. Hvis nogen overtrådte aftalen, skulle han bøde 4 rd., som skulle deles mellem sognets fattige og angiveren, der også skulle have det som mod aftalen blev ført til Nysted.

Denne aftale kunne synes at være et alvorligt slag imod Nysted, men alvoren mindskes unægtelig, når man véd, at det i forvejen (i fæstebrevene) var forbudt bønderne at sælge de ovennævnte varer, og at de fleste af dem i det hele taget intet havde at sælge.

Selvfølgerlig kunne et overfald på rettens betjente i lovlig funktion ikke gå upåtalet hen. Byfogden fik beskikket en sættestemmer, og de fornødne forhør blev afholdt. Derefter affattede han og birkedommer Aagaard en redegørelse til regeringen og bad om at få bønderne straffede og en garnison lagt i Nysted til at forhindre ny uroligheder⁶). Samtidig skrev Hans Gierlew til generaltoldkammeret og meddelte, at hvis han ikke fik beskyttelse mod overfald, måtte han afsige sig konsumtionsforpagtningen⁷). Byfoged Gierlew tog selv til København med redegørelsen, og Guldbergs regering, der altid var nervøst på vagt mod sammenrotninger, slog også omgående og hårdt ned på bønderne i denne sag.

Kancelliet skriver 26. april⁶) til stiftamtmand Krogh⁸), at kongen har fået refereret byfoged Gierlews klager over overfaldet i Herritslev, og at kongen i den anledning har befalet, at 2 eskadroner rytteri, under en dygtig officers ledelse, straks skal sendes til Nysted og derfra ud til landsbyerne for at arrestere hovedmændene, som angives at være Peder Lang, Niels Lang, Jørgen Andreasen, Mads Poulsen og Christen Høy i Frejlev, Christen Madsen i Døllefejlede og Mads Pedersen af Musse, alle af grevskabet Christiansholms gods, Christen Jong og Jørgen Christensen af Herritslev under Bremersvolds gods og de to forklædte karle, som var Niels, Niels Kochs stedsøn i Laurup og Hans Skræder sst. Disse skulle føres til København og indsættes i Stokhuset. Hvis nogle af hovedmændene "uformodentlig" var flygtet,

skulle der i stedet arresteres tre af de vederhæftigste bønder i hver by og to fra stiftamtmandens eget gods, hvilke ligeledes skulle føres til stokhuset. Krogh fik ordre til: 1. At De straks og med største iver skal gribe den kommanderende officer under armene og til den ende selv begive sig til Nysted for at se kongens vilje i hver en punkt til det allernøjeste opfyldt. 2. Befordre disse eskadroner og lette dem på deres march. 3. Ufortøvet gøre kongen og kancelliet regnskab for, hvorfor han ikke straks har indberettet overfaldet og 4. At sørge for, at der fra alle prædikestole i Nysteds distrikt bliver oplæst kongens ordre, at dersom bønderne vover at nægte tilførsler til Nysted m. v., vil kongen lade udøve lovens strengeste straf mod dem.

Samme dag udstedtes en ny forordning om skærpelse af straffene for overtrædelse af brændevinsforordningen. Bønderne for ulovlig brændevinsbrænden på landet fastsattes herefter til: for folk udenfor bondestanden 100 rd., for møllere og kroholdere 60 rd., og for bønder, husmænd og indrester 30 rd. Ingen købstadsborger måtte have mere end to brændevinskedler, og disse skulle være indmurede, ellers faldt der en bøde på 50 rd. Ingen kobberhandler måtte understå sig i at sælge noget redskab til en bonde, under en mulkt på 20 rd. Hvis en konsumtionsforpagter tillod en bonde at brænde brændevin, skulle han betale en bøde på 100 rd., og dertil sættes under tiltale. Hvis en retsbetjent eller strandrider ser gennem fingre med ulovlig brænden, skal han have sit embede forbrudt. Videre hedder det, med tydelig henvisning til slaget ved Herritslev: Da det er hændt, at almuen udi visse byer, hvor inkvirenterne sig haver indfunden, er løbet sammen, for deres forretning at hindre, og tildels dem at overfalde, stolende på, at ingen under sådant sammenløb kan kende og navngive de skyldige. Som vi nu på det alvorligste ville anse dem, som gøre sig skyldige, eller tage del udi så strafværdigt et forhold, så skal udi deslige tilfælde efterdags forholdes således: At når inkvirenten med tre vidner, som de i eragtet fornøden fald på forretningen medtage, og hvilke, uanset de selv måtte angribes, dog som lovgyldige vidner herudi er at anse, bevise:

at nogen bys folk, hvor de sig til inkquisition have indfundet, haver samlet sig for at hindre deres forretning eller truet og overfaldet rettens betjente, eller og nogen af inkvisitionerne eller deres følge, skal stedets amtmand, ved en dertil beskikket aktor, lade denne bys gård- og husmænd samt unge karle, på deres egen bekostning, lovlig forhøre, for de skyldige at udfinde; men, vil ingen udlægge samme skyldige skal to af byens vederhæftigste gårdmænd, som han efter omstændighederne måtte for godt befinde, straks arresteres, og forblive udi arresten, indtil de har navngivet de skyldige; og af disse skal da to eller flere efter lodkastning dømmes til fæstningsarbejde på eet eller flere år, efter sagens beskaffenhed. Skulle ved arresteringen af bemeldte to gårdmænd mødes nogen hinder eller modstand af almuen, har vedkommende at indberette sådant til stedets amtmand, som straks af nærmeste garnison haver at rekvirere et fornødent antal af militær mandskab, efter omstændighederne, til bemeldte mænds pågribelse og befordring til nærmeste fæstning, efter som oven er meldt.

Stiftamtmand Krogh blev ikke altfor glad for affæren, da han så regeringens reaktion. Selv havde han taget den mere roligt. Han svarer 30. april cancelliet⁹⁾, at han nok havde hørt rygter om overfaldet, men rygterne var modstridende, og ingen havde henvendt sig til ham om sagen. Sættedommeren var udpeget efter en henvendelse til Kroghs fuldmægtig, uden at han havde fået noget at vide derom. 7. maj skriver han, at han nu har ladet forordningen angående handelen med Nysted oplæse fra prædikestolene, og at han håbede, at de elleve arrestanter var ankomne til København.

Så let slap Krogh nu ikke ud af sagen. Han tilskrives 18. maj¹⁰⁾, at det ved forhørene i stokhuset er oplyst, at den førende ophavsmand til hele tumulten er gårdmand Rasmus Nielsen Smed i Kettinge. Han skal straks arresteres og sættes i sikker forvaring indtil nærmere ordre. Endvidere er det oplyst, at foruden de allerede arresterede to karle har følgende også været sværtet i ansigtet: Hans Christensen i Bregninge, Rasmus Smeds karl Jacob Christensen, landsoldat Jørgen Hansen hos Hans Bredder i Raagelunde, land-

soldat Niels Davidsen i Sløsserup, Mads Peersen eller Mads Wringel hos Jens Bruun sst. og husmand Jürgen Bruun sst. Disse skal også arresteres, hvis ikke deres godsejer vil garantere for deres tilstedeblivelse til sagens udfald.

Få dage efter, d. 22. maj, indløb en alvorlig skrivelse til Krogh⁹⁾. Kancelliet havde nu overvejet hans svar af 30. april, men det måtte give ham en alvorlig påmindelse om for fremtiden at passe sit embede bedre, og samtidig idømtes han en mulkt på 200 rd.

25. maj¹¹⁾ forlanger kancelliet hovedmanden, Rasmus Smed i Kettinge, og landsoldat Jørgen Hansen, der allerførst skal have slået byfoged Gierlew, leveret i Vordingborg, hvorfra de af militæret skal føres til stokhuset. Det er nu opklaret, at husmand Peder Wringel i Sløsserup og gårdmand Mads Olsen fra Raagelunde også har været sværget i ansigtet. De skal arresteres, hvis godsejeren ikke vil garantere for dem.

Krogh svarer 28. maj¹²⁾, at alle de ønskede er arresterede med undtagelse af rytter Jacob Christensen og landsoldat Jørgen Hansen, der begge flygtede 1. maj, da de første bønder blev fængslet. De øvrige er taget i forvaring på Ålholm, men grev Raben vil helst af med dem, da han frygter de kan undvige, selv om to mænd våger over dem nat og dag.

Grev Raben¹³⁾ skriver selv til kancelliet 1. juni¹¹⁾, at han nu har afsendt Rasmus Smed til Vordingborg. Af de arresterede er Peder Wringel syg, og Raben mener, at det vil være vanskeligt at holde ham fængslet. Iøvrigt foreslår han, at arrestanterne overføres til byernes fængsler. Dette bifalder kancelliet 8. juni¹²⁾, men Krogh må svare 11. juni¹²⁾, at desværre er byernes arrester i så dårlig stand, at han må anse det for bedst, at fangerne bliver på Ålholm.

De to flygtede karle blev eftersøgte på hele Falster, men uden held. Borgmester Lauritz Thura Allerup i Nykøbing meddeler 22. juli, at de er sete i Rostock¹⁴⁾.

12. juli 1776¹⁵⁾ udsteder kancelliet ordre til assessor Ole Rested¹⁶⁾ og borgmester Mathias Walther¹⁷⁾ i Nakskov, at de som kommissarier skal undersøge sagen, og dermed kom-

mer den i et roligere gænge. I oktober er undersøgelserne kommet så langt, at nogle af fangerne kan sættes på fri fod imod grev Rabens kaution. Det drejer sig om Hans Bredder af Tokkerup, Mads Bredder af Kettinge og Hans Hansen af Frejlev, der alle er blevet syge, og som grev Raben har sendt hjem, for at de kan blive plejede. Endvidere løslades Mads Olsen af Raagelunde og Peder Madsen af Døllefjelde¹⁸).

Kommissarierne indsender 18. dec. 1776 redegørelsen for deres undersøgelser¹⁹). De har ikke gjort sig arbejdet let, men har forhørt ikke mindre end 536 personer. Begivenhederne i marts og april refereres nøgternt, og de konkluderer i, at der ikke på forhånd har været nogen sammensværgelse blandt bønderne, men de var i forvejen opbragte på Gierlew, og da de i Frejlev og Ø. Ulslev havde set, at han kunne skræmmes, havde de ment, at det kunne de stadig gøre. Yderligere havde Nystedborgernes overgreb i Vantore ophidset bønderne. Nogen egentlig hovedmand, som havde lagt planer og ophidset bønderne, havde de ikke fundet, men Rasmus Smed havde været meget ivrig til at opmuntre bønderne til modstand, og de to flygtede personer havde været de værste til at slås. Kommissarierne opregner derefter hvem de anså for skyldige, og hvori skylden bestod. Fra Frejlev havde 48 deltaget i optøjerne, fra Kettinge 18, fra Raagelunde og Tokkerup 16, fra Laagerup 8, fra Herritslev 25, fra Skaarup 5, fra Store Musse 14, fra Døllefjelde 10, fra Sløsserup 10 og fra Ø. Ulslev 4. I alt 106 gårdmænd og 4 inderster. Desuden havde yderligere 123 skrevet under på aftalen om ikke at handle med Nysted og at være solidariske om bønderne, heraf var 20 fra Ø. Ulslev, 15 fra Stubberup, 5 fra Grønnegade, 8 fra Flaarup, 19 fra V. Ulslev, 9 fra Øllebølle, 6 fra Unnerup, 7 fra Sandager, 6 fra Bregninge, 2 fra Thorupgården, 4 fra Karleby, 5 fra Lille Musse, 4 fra Alsø, 5 fra Langet, 2 fra Ettehave og 6 fra Skotte-marke.

Efter at have studeret betænkningen, skrev kancelliet 2. jan. 1777 til hof- og stadsretten²⁰), at kancelliet, for at afhjælpe de indkomne jammerlige klager, havde besluttet at

Rasmus Smed som hovedmand og de to mest skyldige gårdmænd Niels Lang og Jørgen Andreasen samt de tre, som har været sværetet i ansigtet, nemlig landsoldat Niels Christensen, inderste Niels Davidsen og Peder Madsen Wrangel, skal forblive i stokhuset. Derimod må de andre otte gårdmænd Christen Madsen, Peder Lang, Mads Poulsen, Christen Høeg, Hans Christensen, Christen Rasmussen Jog, Jørgen Christensen og Mads Pedersen løslades, uagtet nogle af dem kan vente at lide nogen korporlig straf, men deres undvigelse er ikke at befrygte, siden de har familie og sidder ved gårde.

8. januar 1777¹⁹⁾ udgår der befaling til justitsråd Herman Andreas Pitzler²¹⁾ og assessor Ole Rested om, som kommissarier at dømme i sagen. Samtidig får hof- og stadsretten besked om at sørge for defensorer, og generalfiskal Peter Georg Boll²²⁾ får ordre til at være aktor.

Efter at have sat sig ind i sagen skriver generalfiskalen 30. jan. til kancelliet²³⁾, at de anklagede kan deles i tre grupper: 1. de som har forøvet voldsomhederne d. 3. april, 2. de, der den 29. og 30. marts har sammenrottet sig, og tilsammen er der i disse to grupper 283 tiltalte, som også har underskrevet aftalen om boycott af Nysted, og 3. 29 personer, som har været med i opløbene, og som har hujet og skreget. Det besluttet, at der også skal rejses tiltale for opløbene d. 29. og 30. marts²⁵⁾, og ligeledes skal bønderne søges for alle sagens omkostninger, herunder 84 rd., som den militære udrykning havde kostet²⁴⁾.

Dommen bliver afsagt 25. sept. 1778²⁶⁾, den bliver tilsendt stiftamtmand Kogh, der 20. dec. sender den til Gierlew, for at han kan forkynde den for grevskabet Christiansholms bønder. 16. febr. 1779 bliver den sendt til byfoged Reimer²⁸⁾ i Maribo, der skal forkynde den for de bønder, der ikke hørte under Ålholm, og endelig bliver den tilbage sendt til generalfiskalen for at blive forkyndt for de bønder, der endnu sidder i stokhuset²⁷⁾. Det sidste vi hører om sagen er en skrivelse af 2. juli 1779²⁶⁾ til generalfiskalen, at kancelliet har bestemt: 1. at det med de ved bemeldte kommissions dom idømte omkostningers inddrivelse må bero

i fire uger fra dato, da grev Otto Raben har erklæret, at disse omkostninger vil kunne fås hos ham tillige med omkostningerne ved eksekutionen og det udpantedes bortsælgelse. 2. At birkedommeren ved grevskabet Christiansholm må forrette eksekutionen over alle de under 2. og 3. klasse i berørte dom anførte navngivne bønder, der i henseende til deres straf er tildømte at spille med terninger, uanset at nogle af dem skal sortere under andre jurisdiktioner, dog at det sker udi deres herskabs eller sammes forvalters overværelse. 3. Om nogle af de, som således er tildømte at kaste terning om deres straf, skulle blive så syge, at de derover ej kunne møde til den bestemte tid, skal den eller de være forbunden til at vælge en anden mand, som i deres sted kunne kaste for dem, hvis kast i alle tilfælde skal gælde og anses, som om det af dem selv var sket. 4. Skønt Rasmus Larsen af Ryggerup skal ved dommens forkyndelse have erklæret, at han ikke vidste om han ville appellere samme, og Jens Larsen og hustru af Døllefjelde ej den tid skal have været tilstede, skal dog for disses skyld ikke ske nogen udsættelse og forhaling med dommens eksekution, men samme ligefuldt fuldføres, når de ej forinden med udtagen stævning til højesteret beviser at have påanket samme. 5. Skal byfoged Reimer for dommens forkyndelse tilkommende 25 rd., udredes på samme måde, som de øvrige i dommen bestemte omkostninger.

Selve dommen kender vi ikke, den er som så mange andre kommissionsdomme forsvundet sammen med de øvrige papirer i generalfiskalens arkiv. Og Christiansholms birketings arkiv eksisterer heller ikke for disse år. Men kender vi ikke selve dommen, kan vi dog nok med stor vished sige, at Rasmus Smed og de i ansigtet sværtede bønder nok er blevet betænkt med nogle års fæstningsarbejde. Det synes, som om bønderne også er blevet dømt efter de nye regler af 26. april 1776, så flere af dem, der tabte ved lodtrækningen, også har fået fæstningsarbejde. Resten har vel fået bøder, om hvis størrelse vi kun kan gisne. Dog har grev Raben vel sørget for, at de ikke blev så store, at han som godsejer blev yderligere ramt.

Til slut et par ord om brødrene Gierlew. Jens Christian blev siddende som byfoged og birkedommer, stadig i bekneb for penge, og med stadig flere rykkerskrivelser væltende ind over sit arme hoved. Broderen Hans Gierlew fik hurtigt nok af at være konsumtionsforpagter. Han ansatte en fuldmægtig Jens Christensen Ambt til at passe forpagtningen de resterende to et halvt år²⁹), og forsvandt selv til Sjælland, hvor han året efter træffes som inspektør ved Herlufsholm, og iøvrigt endte sine dage som birkedommer i Førslev, Herrested og Saltø birker.

Selv om vi, og sikkert med rette, går ud fra, at brødrene Gierlew ikke på noget tidspunkt har kunnet overskue konsekvenserne af deres tåbelige fremfærd i foråret 1776, er det ikke uden en vis bitterhed man ser tilbage på sagen. Det var tåbeligt at tro, at man dag efter dag kunne køre rundt i byerne og konfiskere ulovlige brændevinsredskaber. Selvfølgelig var alle sådanne blevet gemt væk, såsnart inkvisition rygtedes. Havde de ikke vist sig som kujoner i Frejlev og Ø. Ulslev på de første to ture, havde bønderne aldrig fundet på at slutte sig sammen, og havde de gået mere lempelig til værks i Vantore, var bønderne ikke blevet ophidsede. Og så kunne endda alt være gået nogenlunde af, hvis Gierlew havde henvendt sig til stiftamtmand Krogh istedet for til regeringen, og hvis regeringen ikke havde været så nervøs, at den så sammenrotninger og oprør her og dér og alle vegne. Men afgørelsen blev taget ud af hænderne på de lokale myndigheder, og så blev affæren blæst op og endte i den store tragedie.

NOTER.

- 1) Jens Christian Gierlew. * ca. 1739, † 3.9.1809 i Nysted. Søn af skoleholder i Ø. Tørslev Anders G. og Karen Hauen, g. m. 28. aug. 1771 i Nysted Ursuline Green, døbt 30.4.1749 i Nykøbing F., † 18.2.1827 sst. Dtr. af justitsråd, vicelandsdommer, borgmester Frederik G. og Cathrine Riegelsen. — Exam. jur. 17.2.1770, 23.2. s. å. adjungeret byfoged i Nysted med successionsret, 23.3. s. å. konfirm. på kaldelse af 7.3. som adjungeret birkedommer i Christiansholms birk med successionsret, 23.5 s. å. konfirm. som ad-

- jungeret birkefoged i Søholt birk med successionsret, 26.3.1773 adjungeret byskriver i Nysted med successionsret, 11.11.1776 tillige tolder sst., 13.12.1780 konfirm. som birkedommer i Fuglsang og Priorskov birker, 18.5.1796 told- og konsumtionskasserer i Nysted, 8. maj 1807 kornmåler sst., 5.4.1808 afsked som byfoged og byskriver. Se iøvrigt årbog 1913 s. 84 ff. og årbog 1915 s. 136 ff.
- 2) Hans Gierlew * 27.2.1747, † 3.6.1808, g. m. 17.10.1777 St. Hans Hospital Johanne Marie Hugo (Hoge) døbt 1.1.1750 i Kbh. (Garn.), † 6.7.1807 i Hyllinge. Dtr. af Cornelius H. og Anna Margrethe Rosendahl. — Student Slagelse privat 1767, exam. jur. 1775, var 1777 inspektør ved Herlufsholms gods, 8.3.1780 birkeskriver i Førsløv, Herrested og Saltø birker, 21.8.1782 birkedommer sst. Afgik 1803, da birkerettighederne overgik til staten.
- 3) Loll. Falst. Stiftsamt. Diverse dokumenter 1691—1810. Forslag til brændevinsforpagtningen 1768.
- 4) Vestindisk-Guinesisk Rentekammer og Generaltoldkammer: Indkomne sager til dansk konsumtionsafgift 1775—76 Journal litra B nr. 168.
- 5) Mads Aagaard * ca. 1720, † 4.8.1787 i Nysted. 21.5.1751 byfoged i Nysted 12.6 s. å. exam. jur., 24.9. s. å. konfirm. som dommer i Christiansholms birk, 28.4.1758 konfirm. som foged i Søholt birk, 13.5.1763 tillige måler i Nysted.
- 6) Danske Kancellis Brevbøger (DKB) 1776 nr. 605 b med indlæg.
- 7) Generaltoldkammeret indkomne sager 1776 nr. 162.
- 8) Godske Hans v. Krogh, Kammerherre, ejer af Søholt, Sæddinge og Ulriksdal. Stiftamtmand 1773—82.
- 9) Fynske og Smålandske Tegnelser 1776 nr. 24.
- 10) DKB 1776 nr. 731 b.
- 11) DKB 1776 nr. 779 d med indlæg.
- 12) DKB 1776 nr. 828 med indlæg.
- 13) Geheimeråd, grev Otto Ludvig v. Raben † 1791.
- 14) DKB 1776 nr. 970 b med indlæg.
- 15) Fynske og Smålandske Tegnelser 1776 nr. 41.
- 16) Ole Pedersen Rested * 1743, † 1804; assessor i hof- og stadsretten 1772, assessor i højesteret 1778, virkelig justitsråd 1783, etatsråd 1799.
- 17) Mathias Walther * 1728, † 1801, byfoged i Nakskov og herredsfoged i Sdr. hd. 1761, borgmester i Nakskov 1776.
- 18) Fynske og Smålandske Tegnelser 1776 nr. 62.
- 19) Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1777 nr. 32.
- 20) Sjæll. Tegnelser 1777 nr. 2 med indlæg.
- 21) Herman Andreas Pitzler, assessor i hof- og stadsretten 1771, justitsråd 1775.
- 22) Peter Georg Boll * 1742, † 1814. Generalfiskal 1774—83.
- 23) Indlæg til Sjæll. Tegnelser 1777 nr. 178.
- 24) DKB 1777 nr. 253.
- 25) Sjæll. Tegnelser 1777 nr. 178 og 179.
- 26) Sjæll. Tegnelser 1779 nr. 409.
- 27) DKB 1778 nr. 1806.
- 28) Mathias Reimer * 1747, † 1792. Byskriver i Maribo 1768, tillige byfoged sst. og landstingsskriver 1778, tillige 1786 byfoged og byskriver i Rødby.
- 29) Generaltoldkammeret; Indkomne sager ang. konsumtion 1776 nr. 329, 1779 nr. 244.

Den skånske klokke i Utterslev kirke

af Hans Schlesch

Midt i Utterslev landsby på en lille højning ligger den forholdsvis store kirkebygning. Den har romansk skib og apsis, på sydsiden et gotisk våbenhus (det nordlige våbenhus — mandsindgangen — eksisterede endnu omkring 1790) samt mod vest et ret højt gotisk tårn, hvorfra der haves en vid udsigt over oplandet og Langelandsbæltet. Desværre er de oprindelige romanske vinduer ikke blevet bevaret. Da nabokirken i Vindeby menes opført efter bevilling af ærkebiskop Carl Eriksøn (den Røde) af slægten Galen, der fulgte efter sin slægtning Esger Juel på ærkebispesædet i Lund 1325, er det muligt, at kirken i Ottersløf, som stedet da hed, er opført omtrent samtidigt, selvom der intet foreligger derom. Kaldsretten til kirken tilhørte kroen allerede inden reformationen og indtil 1690, da den overgik sammen med Vindeby kirke til det af friherre Helmuth von Winterfelt 1673 oprettede baroni Vintersborg, omfattende hovedgårdene Vintersborg (tidligere Ottersløf) og Sæbygaard (nu Sæbyholm) m. m. Da baroniet opløstes 1809, indlemmedes Utterslev kirke i grevskabet Hardenberg (nu Krenkerup), indtil kirken overgik til selveje den 1. juli 1921.

Om klokkerne i Utterslev kirke vides følgende: Ved "klokkeskatten" i 1528 blev der fra kirken afleveret en klokke på 4 skippund (640 kg). Om denne middelalderlige klokkes alder haves dog ingen oplysninger, men da der kun rekvireredes klokker fra kirker med mere end een klokke, må det antages, at der i 1528 fandtes endnu en klokke i Utterslev;

denne klokke kan dog næppe være identisk med den ene af de nuværende klokker, der ifølge indskriften på samme er støbt i 1581. Indskriften lyder således: "Der erentffeste Knudt (Knud) Rudt (Rud) arfgeseten tho Widbygard (Vedbygaard), Her Knudt Christensen Pastor tho Otterslof Karcke, Peter Schriffer, Laverritz Hansen, Peter Gammel, Andres Hansen, Hansen (!) Nielsen, Hinrick Khoninck, Hans Gammel, hebben Anno MDLXXXI uf bevel des gandtsen Karspels diisse Klocke laten geten to (L) ubeck bi Mattis Benninck" ("ærlig og velbyrdig mand Knud Rud til arvesædet Vedbygaard, hr. Knud Christensen, præst til Utterslev kirke o. s. v., har i året 1581 på hele sognets befaling ladet denne klokke støbe i Lybæk hos Mattis Benninck"). Yderligere findes på klokkens side et symmetrisk skjold med Knud Ruds våben foruden hanke med langskæggede mandehoveder og tostave mellem akantusrækker samt øverst på klokkehalsen ørne og kvindekroppe i en bort med frugtklaser. Indskriften er i tolinjet minuskelskrift mellem profilbånd. Tværmål 108 cm (Danmarks kirker, Maribo amt 1, 1948: 542—543). Den anden middelalderlige kirkeklokke, som undgik at blive konfiskeret 1528, blev formentlig inddraget ved klokkeskatten af 1601 til "Rigens Arckelie" (kanonstøbning).

Siden 1601 har der ikke været nogen "Klokkeskat" i Danmark (H. Rørdam, Danske Kirkelove 3; 13), fraset hvad svenskerne bortførte af klokker 1658—1659 bl. a. fra Roskilde domkirke og Kronborg slotskirke som "krigsbytte". I Rigsarkivet er der ikke fundet nogen oplysning om de fra Lolland i forbindelse med klokkeskatten 1601 afleverede kirkeklokker, men det er alligevel indlysende, at denne klokkeskat for Maribo amts vedkommende næppe har stået tilbage for den i 1528. Til sammenligning kan således anføres en oplysning hos Hübertz (Aktstykker til Bornholms historie no. 385, 1852: 553) om, at der 15. maj 1602 afleveredes i København fra Bornholms 15 kirker ialt "21 klokker til en samlet vægt af 28 skippund 2 lispund (4496 kg), desuden 7½ skippund (1200 kg) gammel kedelkobber for 7 klokker, som kirkerne der på landet (Bornholm) fik tilladelse til at beholde", og endvidere ankom til København 28. april 1610

endnu en klokke af vægt 1 skippund (160 kg). En lignende udskrivning af kirkeklokker har formentlig fundet sted for det øvrige Danmark inklusive Skaanelands kirker, således at der også her kun blev een klokke tilbage.

Imidlertid er det en kendsgerning, at en klokke fra den lille kirke i Solagre (nu Silvåkra) — ved Krankesøen i Midt-skåne c. 20 km øst for Lund — nu findes i Utterslev kirke. Denne klokke bærer følgende inskription: "Si Deus pronobis qvis contra nos. Surgite Vos mortui surgite wenite ad judicum Dei. Her Per Espe Prest thil Solagre och Rebbinge anno D(omi)ni 1574", ("hvis Gud er med os, hvem kan da være mod os. Stå op, I døde, stå op og kom til Guds dom"). Inskriptionen er med firelinjet rammelinjer, og på siden er der forskellige initialer og bomærker samt et Jesumonogram, glatte hanke. Tværmål 67 cm. Mærkeligt nok er denne klokke ikke omtalt hos Fritz Uldall: Danmarks middelalderlige klokker (skønt værket også omfatter Skåne).

Som det anføres på klokken, hed præsten i Solagre og Rebbinge Per Espe; han er altså identisk med sognepræst Peder Hansøn, der angives som præst for denne menighed 1564—1584, og som benævnes "Petrus Johannis pastor eccl. Sølagre et Rebbinge (G. Carlquist, Lunds stifts herdaminne 1,4, 1952: 193) og stammer antagelig fra Espe (nu Äspö) i det nærliggende Vemminghøg herred. Studier over Skånelandenes historie vanskeliggøres i høj grad ved den bevidste forsvenskning af stednavne ved landsdelenes overgang fra Danmark til Sverige i henhold til Roskildefreden 1658. Således er Solagre og Rebbinge ændret til Silvåkra-Revinge, hvad selv historisk interesserede skåninge intet vidste om. Navnet Solagre må stamme fra Hedenold, ligesom Solbjerg, Solhøj, Solbæk, Solsø osv. Solagre ses varieret lidt på grund af dialektudtale og vel også, fordi man tidligere ikke var omhyggelig med at skrive navne: Sølvagre, Sølagre (1501, 1560), Syllagre (1569) — af Linné skrevet Söllagra (1749), og dr. Ingemar Ingers mener, at navnet må skrives Solagre eller Sillagra.

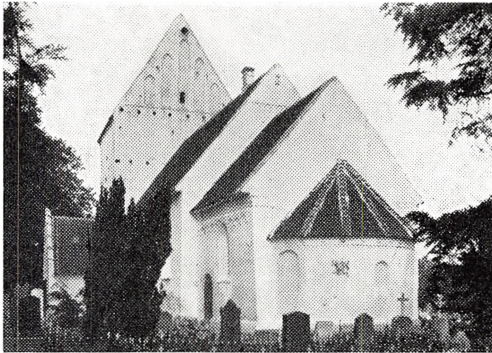
Desværre vides der intet sikkert om, hvorledes denne skønne lille klokke er havnet i den beskedne kirke på Lol-

land. Når P. Rhode (Friis: Lolland-Falsters Historie 1, 1859: 33) anfører 1601 som året for klokken bortførelse som klokkeskat (jfr. Danmarks Kirker smst.), er det dog ikke rigtigt. Snarere er klokken bragt i sikkerhed over Sundet umiddelbart inden den svenske hærfører Gustaf Horns hærgning i Skåne 1644—1645, idet Solagre kirke fik en ny klokke støbt i 1648 ifølge en inskription på denne. Og i så tilfælde kunne der måske være grund til at knytte klokken flytning fra Skåne til Lolland sammen med Borchard Ruds slægtsforbindelser i Skåne.

Som vel de allerfleste uradelsslægter var Rud'erne stærkt indgiftet med de skånske adelsslægter, f. eks. slægten Marsvin til Marsvinsholm og Dybæk (for resten oprindelig en patricierslægt fra Odense), slægten Rosenkrantz til Glimminge, den vidtspredte slægt Gyldenstjerne (hvis stamfader var fra Aagaard i Hanherred), Rosensparre til Skarholt ved Ringsøen, Brahe, Grubbe, Urne, Parsberg osv. Nu lader det sig muligvis gøre, ved at gennemgå guldene arkivalier i det danske rigsarkiv eller hærarkivet, at finde nogle angivelser af, hvem det mindre gods Solagregaard har tilhørt i den danske tid. I Lunds universitetsbiblioteks omfattende arkivalier findes som ejer kun nævn, omkring 1670, generalmajor Buchvalt på Hjuläröd og derefter fra 1706 O. Luthman (in litt. G. Carlquist). Men alt taler for, at løsningen ligger langt nærmere, idet den sidste mandlige bærer af Rudslægten Borchard Rud (den berømte), født på Sæbygaard 2. januar 1592 og død samst. 20. januar 1647, havde en ældre søster Dorthe Jørgensdatter Rud (1580—1648), gift 1601 med Christian Gyldenstjerne til Bjergsgaard og Fultofte (1548—1621) og søn af Mogens Gyldenstjerne til Svanholm (1481—1569) og Ane Sparre. Borchard Ruds hustru var Helvig Rosenkrantz, datter af Jacob Rosenkrantz til Kierstrup (på Taasinge) og Pernille Gyldenstjerne. Jacob Rosenkrantz var nær beslægtet med Holger Axelsen Rosenkrantz (den rige) til Glimminge, der 1647 ejede ialt 4026 tdr. hartkorn jord fordelt over hele det daværende Danmark. Borchard Rud følte sig også stærkt knyttet til sin anden besiddelse Otterslöfgaard, som slægten ejede fra 1552,

og skænkede derfor Otterlöfs kirke 1628 en smuk altertavle og prædikestol. Havde han også ved samme lejlighed skænket en kirkeklokke, havde det sikkert været nævnt, hvilket atter er et bevis for, at klokken er kommet senere; men da der intet foreligger derom, er grunden måske ganske simpelt den, at Borchard Rud de sidste 8 år af sit liv var syg, lidende bl. a. af podagra.

Noget egentligt bevis for, at klokken er kommet til Utterslev ved Borchards Ruds medvirken, foreligger dog som sagt ikke.

*Utterslev kirke
set fra sydøst (fol. Nationalmuseet).*

Niels

En lollandsk husmands skæbne

af R. K. Nielsen

Den 4. april 1860, altså for 100 år siden, blev Niels født i en lille indsidderstue i Majbølle. Han meldte sin ankomst ved en svag klynken som en indledning til et kort liv fuldt af slid for brødet. Et liv med kun få glæder, men megen hårdhed, der lagde ham i en alt for tidlig grav. Huset tilhørte "Bedskegaarden", hvor faderen, Rasmus Nielsen — i daglig tale Rasmus Lise, et navn, han havde fået med sin kone — var husmand og daglejer, og hans kone, Lise-Karen, var arbejdskone, når det gjordes fornødent med en sådan på gården.

Himmelsengens omhæng var trukket til side, så dagslyset fra de små ruder under det lave stråtag kunne finde vej ind til moder og barn. Schwarzwaldere med de frit-hængende lodder og permedik dikkede sindigt fra kroge, og moster Kristiane, der havde været i kvindestue, gik fra og til, når det gjordes fornødent — madammen, jordemoderen madam Husum, hvis mand var skovfoged i "Done-mosehus", havde Hans Bedske agtet hjem i fjælekassevognen først på eftermiddagen. Mod aften kom Ane Bedskens for at se til barselkone. Hun havde barselpotten fyldt med sødsuppe og kage med i et knyttet klæde. Sødsuppen kom i et leraf og sattes på bilæggeren, så den kunne være varm til Karen, mens kagen kom i en lille blikspand, der hængtes op under loftet i kammeret, hvis udsætstag næsten nåede jorden — her var den sikker for angreb af mus i nattens løb. Ane satte sig på standkisten indenfor døren og slud-

rede lidt, men hun skulle stræbe, for det var ved at være malketid; og så trippede hun af gennem den stenbrolagte forstue — der tillige gjorde det ud for stegers med grue og åben skorsten — gennem halv dørene og ind på gården. Ane var nu aldrig karrig; en potte mælk eller en skål sulemad med en luns flæsk i fandt tit vej ind hos Karen, for ikke at tale om lidt uld til hoser, når fårene var klippet, og lidt ferskt i slagtetiden.

Meget huskede Niels vel ikke fra de første leveår i den lille stue, hvor han legede med sand på gulvet siddende på langbordets fodbrædt. Hurtigt lærte han vistnok, at det ikke var så gunstigt, om det var gået galt for ham, og mor Karen så sagde sit truende ”Jøsses“. Men dagene gik jo; Rasmus Lise arbejdede på gården: lavede risgærder om markerne om våren, var med i såtid, høstet og stod på tærskeloen og svang plejlen over nakken den lange vinter igennem — løn 40 øre. Lise Karen var på gården som hjælp ved alle større arbejder: brygning, bagning, vask og slagtning. Hun var dygtig til at stikke gær og kunne slagte en kalv på egen hånd. Hun fulgte sin mejer om høsten og kunne lægge et læs på høstvognen. Hun strøede gødning på agrene og var med at klippe fårene både forår og efterår. Når vejret tillod det, traskede lille Niels med eller sad i sin tohjulede trækvogn de lange arbejdsdage, ofte til stjernerne tændtes. Ellers legede han med de andre børn på gården: Rasmus, Søren og Peter. Nogle år efter flyttede Rasmus og Karen til et hus ved Hans Jensens gård, hvor alle forhold var de samme.

Men så kom krigen 1864, og Rasmus Lise måtte atter afsted, om end ej med samme begejstring som i 1848; nu var der jo kone og børn at tænke på — efterhånden efterfulgtes Niels af Lisbeth, Birthe og Rasmus. Men han drog af med en madpose, så god som Karen kunne skære den, og feltflasken i lommen. Uden varigt mén kom han da også hjem, flasken ligeledes, og den står endnu som et slægtsklenodie hos Nielses søn, folkemindesamleren i Guldborg — men det var ingen let tid for Karen.

Mest glad var Niels, når moderen arbejdede hjemme med

sine karter og sin rok; så yndede han at sidde på sin skammel på lergulvet og lytte til, hvad hun fortalte fra sit hjem. Om bedstefaderen, gamle Niels Lise, der i de sidste år ikke kunne andet end sidde og lave tyggemad (mad som han tyggede) til børnebørnene. Ja, hun berettede også om handskemagertiden, og især om den aften, da hun og den anden pige på "Bedskegården" havde fået lukket sig selv inde i alkoven, og soen kom ind i køkkenet og åd sulet, de skulle have haft til middag næste dag. Pigerne skreg ganske vist, men ingen kom og jog soen væk, før bøssen var ladt; for de var bange, det var handskemagerne, der var kommet til Majbølle.

Mange seværdigheder frembød stuen ikke. Ja, der var vråskabet med sin malede rose på lågen samt initialerne R. N. S. - 1800, og så var der Karens manglebrædt, kære-stegave, med bogstaverne R. N. S. og K. R. D. Anno 1859, året da Karen blev kone. Men nogen egentlig barndom med sorgløs leg fik Niels aldrig. Kun 6 år gammel blev han gåsedreng på gården; så fik han da kosten og en skilling til hjælp til de klæder, han sled af sig, og det lettede jo derhjemme i den fattige stue. Dog sov han hjemme i den store standkiste, hvis låg lukkedes op hver aften. En nat smækkede det i, men Niels skreg da, så der kom hjælp, før han var kvalt. Og så kom jo skoletiden, hvor Niels hveranden dag travede til skole hos gamle lærer Heidelmann med hessiansposen i en rem over den ene skulder indeholdende tavle, griffelhus og A. B. C. — skiftesko kendtes ikke. Om sommeren gik man jo med de bare ben — så sparedes både strømper og sko — og om vinteren gik man med træskoene, også inde i skolen. Kundskaberne blev kun de nødtørftige: læsning, skrivning og regning, så man kunne klare sig i hverdagen på landet.

Hjemme på gården blev det en stigen i graderne gennem en tjenestetid på 25 år: gåsedreng, fårevogter, dreng, andenkarl, førstekarl og til sidst Hans Jensens Niels som gårdmandens højre hånd. Stillingen som vogter af gæs og får var vel triviel nok; men i magsvejr gik det da. Man kunne jo skære pilefløjter, lave knaldepiske, lege med hiven-

heste, samle brombær og meget andet; men i regn og rusk, når en hul pil var eneste ly, hvorfra man af og til med en sæk over hovedet skulle fare ud over brakken, når under-såtterne ville på ulovlige veje — ja, så var dagen lang. Senere som dreng — alles dreng på gården — kunne dagene vel også være drøje. Selv om han af og til i smug tog sig en lille ridetur på gårdens gamle vædder — sin gamle bekendt — ja, så var man jo alligevel ved at blive voksen. Man fik lov at køre heste, hvad der livet igennem blev hans største fryd. Og nu var det hans pligt at læse bordbønnen ved bordet juleaften, når der var to lystager på bordet, og der duftede i stuen af al den gode slagtemad. Bagefter skulle der jo spilles kort om æbler. Og 1. juledag skulle der leges julebuk.

Årene løb vel for Niels under det daglige slid på den stille bondegård, men dog med små lyspunkter imellem — også soldatertiden — i samvær med naboundom. Når ”vor far“ og ”vor mor“ skulle til gilde eller besøg, så inviteredes nabogårdenes unge til ”sjov“ i den nævnte gård, hvor så aftenen gik med spøg, leg og dans på lergulvet mellem langbord, himmelsenge og bilæggerovnen ved tællepråsens skær til højsens sengetid. Det skete jo også, at der tinges til musik, og at ungdommen så lånte en bondes storstue til dans en vinteraften med byens spillemand, og hvor der bødtes på kaffe og æbleskiver. Et par gange i årets løb havde man også parbal, hvor karlene betalte for deres pige. Det begyndte om eftermiddagen og fortsatte hele natten, så der blev både spist, drukket kaffe og serveret punch ved midnatstid. Disse gilder fandt gerne sted i forbindelse med fastelavnsridning.

Livets alvor gik dog heller ikke Hans Jensens gård forbi. Først døde gårdens unge eneste søn, Henrik, af tæring, og snart fulgte moderen, Karen Hanse, efter. Niels fik en ondartet byld i halsen, som intet husråd ville hjælpe for. Dengang hentede man jo ikke doktor før som en allersidste udvej. Og da lægen skulle hentes med vogn fra Saxkjøbing — 10 km — tog det jo tid. Niels var opgivet, da lægen trådte ind, men denne handlede hurtigt. Uden videre drejede

han sin kniv rundt i Nielses hals, blod og materie væltede ud, men det lettede, og åndedrættet kom langsomt igen. Om det nu var dette sår, der flere år efter lagde ham i en tidlig grav, kan vel ikke siges.

Nå, men de 25 år gik på held, og for lang og tro tjeneste gjorde Hans Jensen bryllup for Niels og Kirstine til november 1890. Kirstine var barnebarn af Jørgen Rytter og Ane Ryts i Majbølle og havde også tjent Hans Jensen. Denne dansede selv første dans med bruden — ud af pigernes rækker og ind i konernes kreds — og brudegaverne var ikke så ringe endda, da de fleste gæster var gårdmandens egen familie, som han skyldte et gilde alligevel; og dette kom altså de to unge til gode.

Dagen efter flyttede de nygifte til Ødegaard, hvor de havde fået plads som arbejdsfolk med bolig i arbejderhus. Udstyret var ikke stort,

men nok til to nøjsomme unge i de dage. Kirstine medbragte dragkiste, kommode og skab, og Niels havde også skab samt standkiste og firkantet bord med skuffer. En dobbeltseng var købt ved fælles hjælp, og Hans Jensen havde foræret dem et par ældre olmerdugs dyner. For lidt penge, de havde fået i brudegave, købtes en slagbænk og et vægur. Ja og så var det lille hjem i orden — Niels skulle møde kl. 6 hver morgen og følge heste til kl. 6 aften, og det både vinter og sommer i lys og mørke, så vidt der var hestearbejde, og ellers

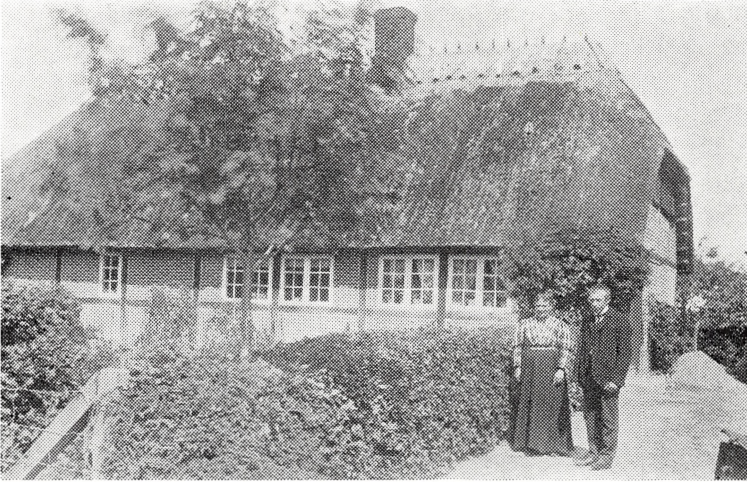

*Husmand Niels Nielsen,
Soesmarke, omkr. 1890.*

deltage i alt forefaldende arbejde. Kirstine skulle møde til malkning morgen og aften, tillige hjælpe til i høsten og når det ellers påkrævedes — ved storvask og lignende. Ja, en gang måtte hun og andre stå i marken ved en åben mergelgrav og skylle tøj i 24 graders frost. En yndet sport blandt arbejderne var det at drive krybskytteri ved skovgrænsen, og Niels blev lokket med deri; men efter en hidsig forfølgelse af skovbetjentene en mørk aften fik han dog afsky for denne lyssky håndtering og fik trukket sig ud deraf i tide, kraftigt tilskyndet af sin kone.

Herregårdslivet fandt de to sig aldrig helt hjemme i, og 3 år senere læssedes flyttevognen atter, og nu gik turen til Soesmarke, til et dobbelt indsidderhus ved Strandvejen. Her blev Niels skovarbejder under skovfoged Albert Christensen, og denne blev hans arbejdsgiver resten af hans dage. Her i Soesmarke fødtes ægteparrets eneste barn, der blev opkaldt efter bedstefaderen Rasmus Nielsen. Med lune fortalte de senere om denne dag, da sønnen kom. Kirstine var ved at klippe Nielses skæg, men halvfærdig kom fødselsveerne, så hun måtte smide kam og saks, og Niels måtte løbe med en bar kind og en med langt skæg ind til gårdmanden Kristen Rasmussen, der skulle hente jordemoder, og hvis kone skulle i kvindestuen. Senere kom også Lise Karen med hovedtørklæde, sjal, rent bomuldsforklæde og strikkeposen på armen og med glarøjnene — og ved midnat var det overstået. I skoven var døden for anden gang efter Niels, idet en gren styrtede ned og skrællede huden af hans pande, så det ene øje blev dækket. Ambulance kendtes jo ikke dengang, så Niels måtte først gå hjem fra skoven og blive forbundet lidt for derefter at gå de ti km til Sækkjøbing for at blive syet — men det gik altsammen uden kny.

I 1895 blev et 3 tønder land husmandssted i Spurvestræde i samme by ledigt, og takket være skovfogeden blev Niels foretrukket af baroniet Guldborgland som fæster af samme; sidst på året flyttede han ind her med kone og barn. Det kneb med pengene, men det lykkedes Niels at få et lån på 700 kr. på en gård i byen. Deraf skulle betales 450 i indfæstning, og for resten købtes en ko og et får til

*Niels Nielsens enke, Kirstine, med sønnen Rasmus K. Nielsen
foran »Spurvehuset«, omkr. 1911.*

besætning. Lånet med renter og afdrag sloges Niels med resten af sit liv, og havde lige fået det ud af verden, da døden for tredje gang bankede på og denne gang for alvor. At Niels var blevet husmand betød ikke, at livet blev lettere for ham, tværtimod blev arbejdsdagen for brødet vel længere end nogensinde. Han blev nu kørende arbejder hos skovfogeden, og i 13 år kørte han favn efter favn af brænde fra Storskoven til Guldborg savværk.

Niels havde ingen cykel før lige til sidst, da kræfterne var ved at slippe op, så han måtte gå til og fra sit arbejde — godt $\frac{1}{2}$ times gang til Hillesvig skovridergård, og arbejdsdagen var fra 6 morgen til 6 aften, i alle fald den del af året man kunne se at køre i skoven så længe. Og i høsten var dagen endda længere. Hertil kom endvidere, at arbejdet på hans egne 3 tønder land — rensning af roer, høhøst, kornhøst, frugtplukning, roehøst og lignende, samt bjergning af grøntfoder til dyrene og hjembæring af vand fra en mergelgrav, når brønden var tom — for det meste skulle udføres efter fyraften, så arbejdsdagen blev ofte mere end 16 timer. En pipe tobak ved avisen blev der ikke tid til hver dag. Til de store arbejder med heste på jorden

måtte søndagen ofte tages med. Feststunderne var kun få og korte. Lidt hjalp det, da cyklen blev købt, og da sønnen voksede til og kunne give et nap med — men da var det for sent.

En vårdag i 1909 måtte han give op og søge lægen. Det var halsen — tuberkulose. Så fulgte et sanatorieophold på Faxinge; et kort forsøg på igen at arbejde lidt mislykkedes, og så gik det tilbage, synligt for alle — også for ham selv. Han elskede livet, arbejdet, sit lille sted, hjem og kære — alt sammen svært at skulle sige farvel til. Men han nåede at gøre det uden at kny.

Den 4. april 1910, på sin 50-års fødselsdag, var han til alters ved sin egen seng, og om natten sov han ind, uden nogen rigtig mærkede det. Han lå så fredfyldt, næsten smilende på sit sidste leje, og få dage efter stedtes han til hvile under stengærden på Majbølle kirkegård.

Først mange år efter lagdes Kirstine ved hans side, og der sattes en sten på deres grave.

Der blev slået meget sønder i det lille hjem ved Nielses tidlige død, ikke mindst for den unge søn. Men en arv fik han med ud i livet: mindet om et godt hjem, hvor gudsfrugt og nøjsomhed var til huse. Der var pietetsfølelse for de svundne tider og slægter, og hvad far og mor fortalte, glemte han aldrig. Når hans far en enkelt gang følte sig let for en stund, fortalte han livligt om sin ungdom og glædelige begivenheder, om de morsomme oldermændsgilder, og ikke mindst om høstgilderne hos skovfogden; de sidste fortjener et helt kapitel for sig ad åre. — Og meget andet fra de gamle tider kunne han fortælle.

Det var måske det, der i første række gjorde sønnen til sin egns folkemindesamler.

Sæby

Af en lollandsk landsbys saga

af Børge O. Jensen

Langs Nakskov fjord og dybt ind i landet på begge sider af Halsted å har der boet mennesker fra oldtiden. Går vi i arkæologernes fodspor, kan vi følge gravhøjene langs fjorden fra Langø over Vejlø skov til Torpe og Aunede skov gennem Bødkerskoven og Juellinge dyrehave til Vesterborg sø, hvor den sejlbare fjord endte i gammel tid. På den modsatte side af fjorden kan vi ligeledes spore gravhøjene fra Tårs gennem Sæbyholm skov til den berømte bronzealdergravplads, hvor Juellinge-fundet blev gjort, på højdedragene ved Rudbjergmarkerne i Halsted sogn og videre ind i landet.

For bare hundrede år siden var gravhøjene langs fjorden langt talrigere, men de få, der er tilbage, giver os et sikkert fingerpeg om, at der her har fundet en udbredt bosætning sted i en fjern fortid. Bronzealder tidens og vikingetidens folk kom langt omkring, og at de fra disse egne havde gode forbindelser sydpå, vidner gravfundene om.

Halsted ådal er oprindelig dannet af et smeltevandsafløb fra istidens slutning, hvilket landskabets karakteristiske konturer taler sit tydelige sprog om den dag i dag. Kun dæmninger og pumpeanlæg hindrer i vore dage vandet fra fjorden i at strømme ind gennem Aunede strand forbi Halsted kloster. Indtil Halsted å i årene 1943—44 blev uddybet, og et nyt pumpeanlæg med en betydelig kapacitet blev opført ved Lienlund, var hele Aunede strand oversvømmet ved vintertid. Det gamle pumpeanlæg ved Lienlund, som blev op-

ført i 1871, holdt Aunede strand tørlagt om sommeren, men om vinteren slog anlæggets kapacitet ikke til, og hele området blev oversvømmet år efter år. Ved sommertid lå den tørlagte strandbund hen som et smukt, særpræget naturlandskab med en mængde kæmpesten hydrørende fra istidens gletschere.

Aunede strand i nutiden (1961).

Til omkring 1858 lå Aunede strand hen i delvis naturtilstand. Fjorden rakte sin lange arm helt op forbi Halsted kloster, og sydpå gik vandet mellem Torpe og Holle-

by ad Bakkevejle og Lammehave næsten til Ore. Emb lå om vinteren som en delvis utilgængelig ø midt i vadehavet.

Planerne om en udtørring af Aunede strand blev rejst i midten af forrige århundrede. I 1854 holdt lodsejerne møde, og der blev fremlagt beregninger, efter hvilke en udtørring af stranden ville koste 55.000 rdl. Det turde man dog ikke binde an med, men i stedet for blev der opført en dæmning ved Lienlund til 16.000 rdl. Men hverken dæmningen eller det nogle år senere opførte pumpeanlæg kunne holde fjordens saltvand ude fra stranden. Om vinteren sejrede naturen over datidens teknik, og denne tilstand varede ved, lige til de omfattende udtørringsarbejder blev fuldført i 1943—44.

Før den tid havde lodsejerne kun gavn af eng-arealerne om sommeren, hvor der var god græsning for kreaturerne over det meste af området, og hvor der tillige udfoldede sig et rigt fugleliv. Nu breder agrene sig over alt i Aunede strand, lige fra Rødbyvejen til Halsted kloster, hvilket utvivlsomt er en betydelig økonomisk gevinst for lodsejerne, men til den anden side et stort tab for naturskønheden. Ikke mindst dér hvor Aunede kirke, skoven og fjorden i forening dannede et overmåde smukt landskab.

Venner og fjender har i tidens løb stævnet hid og did ad

denne vej. Fra forhistorisk tid har vi spredte oplysninger om fjendtligt indfald gennem Nakskov fjord og Aunede strand. Svenske vikinger har vist været på "gæstevisit" dybt inde i fjorden, når herren var af hus! Men ellers har fremmede næppe povet sig ret langt ind i fjorden i vikingetiden, hvor den tids stridbare indbyggere nok skulle vide at holde ivedkommende fra døren. Det var først med kristendommen og den pacifisme, forvirring og kongestrid, der fulgte i kølvandet på religionsskiftet, at venderne blev en plage for indbyggerne ved kyster og fjorde på Lolland-Falster, senere fik de besvær nok med at hytte skindet nede på den anden side af Østersøen!

Den første sikre historiske beretning om fjendtligt indfald gennem Nakskov fjord er fra 1510, hvor lybækkerne den 13. august samme år sejlede ind gennem fjorden og angreb Nakskov købstad, som delvis blev afbrændt. Derefter fortsatte de ad Indrefjorden og Aunede strand til Halsted kloster, der led samme skæbne. På tilbagevejen forsøgte de strandhugst ved Aunede mellem kirken og skoven, men her slog bønderne piraterne på flugt. Det fortælles, at som anerkendelse for deres dåd fritog kong Hans bønderne i Aunede for at svare landgilde, ligesom de fik ret til fri græsning på kronens overdrev og ret til rishugst i kronens skove. Efterkommere skal have holdt dette privilegium i hævd helt op til 1800-tallet.

På den modsatte side af fjorden var forsvarerne mindre heldige i kampen. Her drog lybækkerne hængende og plyndrende om, indtil en del af de hvervede landsknægte lavede mytteri i Nakskov. Resten af flåden stak derefter til søs, men de blev mødt af en dansk flådeafdeling i Langelandsbæltet — og nedkæmpet, så sejrusrusen blev kort for deres vedkommende.

Kong Hans havde forudset, at Nakskov by og opland var sårbar for angreb fra søsiden. I 1509—10 lod han opføre fæstningen Engelborg på Slotø i Nakskov fjord. Den daværende sejlrende gik tæt forbi Slotø, således at en fæstning på dette sted skulle hindre fjendtlig indtrængen ad denne vej. Der er imidlertid ingen historiske kilder, der om-

taler fæstningens indsats mod lybækkerne hin skæbnesvangre augustdag. Flere historikere har af den grund hældt til den teori, at fæstningen endnu ikke var færdigbygget på det tidspunkt. Indgående arkivundersøgelser i forbindelse med arkæologiske udgravninger på Slotø i de senere år har imidlertid fastslået, at Engelborg virkelig var færdigbygget, men den har muligvis endnu ikke været armeret eller for svagt armeret? På papiret var fæstningens kommandant Oluf Holgersen Ulfstand, men hans rolle i kampen melder historien heller intet om.

Iøvrigt har fæstningen næppe været så respektindgydende som tiltænkt, for i 1534 erobrede lybækkerne Slotø. Herefter synes Engelborgs rolle at være udspillet som egentlig fæstning og forsvar for byen, men den blev endnu i godt et hundrede år benyttet som et befæstet skibsværft. Fra 1539 bliver selve Nakskov by befæstet, og forsvaret af landsdelen flytter hermed ind i landet. Det næste svære angreb kom fra landsiden, da svenskerne i 1659 angreb byen.

Ved landevejen lidt øst for Nakskov lå i den yngre middelalder landsbyen Sæby, der første gang nævnes i kong Valdemars jordebog 1231. En lignende landsby af samme navn lå lidt nord for Sæbyholmskoven, omtrent dér hvor nu pogeskolen er beliggende. Landsbyen ved Maribo landevej nævnes i jordebogen som: Bryti-Sæby og den anden landsby som: Wynde-Sæby. Det må antages, at begge landsbyer allerede dengang har haft tilknytning til hovedgården Sæbygaard, der lå i områdets geografiske trekant lidt syd for den nuværende herregård Sæbyholm. Sæbygaard lå på en lille holm helt ud til Aunede strand skærmet af voldgrave som en vagtpost. Sæbygaard nævnes første gang 1355, og på den tid var det en adelsgård. Gårdens ældste historie kendes ikke, men beliggenheden og hele anlægget omkring gården taler for, at den tidligt har indtaget en særstilling blandt gårdene i sognet. Sæbygaard har sikkert fra vikingetidens slutning tilhørt den klasse af landmænd, der efterhånden gled ind i herremandsstanden. Største parten af den kategori af gårde var som store bøndergårde i almindelighed på den tid, men i beliggenhed og an-

lægsplan indtog de en særstilling, d. v. s. at de var befæstede, idet bygningerne eller en enkelt bygning lå på et voldsted omgivet af tørre eller vandfyldte grave. Sæbygaard havde voldgrave om de tre sider og fjordens vand på den fjerde side. Oprindeligt var disse gårde en slags bondeborge, hvor befolkningen søgte ly og værn i ufredstider. De flestes beliggenhed og eksistens er ikke kendt eller stedfæstet. Vi savner endnu en omfattende studie over vore gamle voldsteder, men der er grund til at tro, at en grundig arkæologisk undersøgelse af stedet, hvor den gamle hovedgård lå, vil afsløre, at der her har ligget en bondeborg i en fjern fortid?

Landsbyen Sæby ved Nakskov benævnes i jordebogen som Bryti-Sæby. Ordet bryti er olddansk og hentyder til overopsyn. Bryden havde i gammel tid opsyn med trællene, senere blev han forvalter. Fælligsbryden var en mand, som drev landbrug i fællig med en anden. Bryti-Sæby og Wynde-Sæby havde fællig sammen og et arbejdsforhold til hovedgården Sæbygaard. Under skiftende konjunkturer bestod dette forhold, indtil stavnsbåndet blev ophævet den 20. juni 1788. Som en reminiscens fra den tid kan nævnes, at de gamle husmandssteder i Sæby endnu anføres i matrikel under Sæbyholm hovedgård.

De mere nøjagtige oplysninger om de 2 landsbyer får vi først med kommissionsmatriklens indførelse 1661—62. På den tid var der 6 gårde og 13 husmandsbrug i Sæby ved landevejen, der nu benævnes Sønder-Sæby. I den anden landsby ved Sæbyholmskoven, der nu benævnes Nørre-Sæby, var der 9 gårde og 5 husmandsbrug. Gårdene var nærmest halvgårde efter den tids hartkornberegning, idet de var på fra $2\frac{1}{2}$ til på $4\frac{1}{2}$ td. hartkorn.

Det må tages i betragtning, at kommissionsmatriklen først blev indført efter svenskekrigen, hvor landsbyerne omkring Nakskov allerede havde fået et alvorligt knæk.

Året 1659 blev nemlig skæbneåret for de 2 landsbysamfund. Efter at Nakskov havde kapituleret året før for svensk kongens overrumplende angreb fra Tårs, hvor hans tropper kom over isen fra Langeland, vendte svenskerne fryg-

teligt tilbage i foråret 1659. Denne gang gik angrebshæren i land ved Guldborgsund og marcherede hurtigt mod Nakskov. Den 5. maj var byen indesluttet af fjenden. General Wrangels landsknægte, der talte godt 2000 mand, gik i kantonnement i landsbyerne rundt omkring Nakskov. General Pringels rytterregiment fik kvarter på Sæbygaard, og

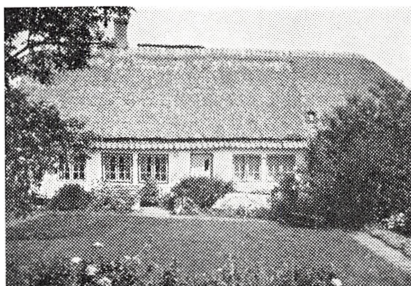
Den nye landevej gennem Sæby (1961).

soldaterne af regimentet blev indkvarteret i Sæby og Halsted. De plager og ødelæggelser, Pringels landsknægte forvoldte, var de værste, der er overgået landsbyerne i historisk tid. I en kommissionsberetning,

som blev foretaget i 1661, hedder det: "At

mange sogne og landsbyer, særlig de, der lå i nærheden af de svenske forlægninger, var totalt ruinerede. Bønderne var rømt fra hus og hjem af frygt for fjenden, som havde huseret skånselsløst mod alt; huse, gårde, bohave, skove og afgrøder". Alene i Nakskov ødelagdes på forskellig vis 31 gårde og 127 huse. Indbyggerantallet i byen sank fra ca. 2000 før krigen til ca. 1371 efter krigen. Alene i Rudbjerggårdskovene fældede svenskerne over 3000 egetræer, og man tør gå ud fra, at også Sæbyholmskoven har lidt samme skæbne. Da den sidste svenske soldat forlod Nakskov den 15. juni 1660, lå begge landsbyerne og tildels Sæbygård i ruiner. En elendighed uden lige fulgte i krigens spor. I en tid, hvor forsikring var ukendt og almuen i almindelighed uden likvide midler, var skaden næsten uoprettelig. Endnu en snes år efter lå flere af gårdene hen som ødegårde uden folk eller fæ. I de efterfølgende år gik det rask ned ad bakke med de lidt større landbrug i Nørre- og Sønder-Sæby. I matriklen fra 1688 ses kun 14 husmandssteder tilbage i Sønder-Sæby. 5 gårde er altså i mellemtiden forsvundet, og en er reduceret til et husmandsbrug. I Nørre-Sæby var alle gårde og huse der endnu ef-

ter matriklen af 1688. Det er den daværende ejer af Sæbygaard, friherre Helmuth Otto von Winterfeld, der inddrager ødegårdens jorder under hovedgården. Han erhvervede Sæbygaard i 1673, og i et takseringshæfte fra 1682—85 ses det, at han først inddrager landsbyernes fællesgræsning på Karleby hede under hovedgården og derefter jorderne i Sønder-Sæby. I 1695 går hans søn og efterfølger på Sæbygaard et skridt videre og nedbryder alle ejendommene i Nørre-Sæby, og også jorderne herfra bliver inddraget under hovedgården. Nørre-Sæby forsvandt således helt fra landkortet.

Gammelt husmandssted i Sæby (1958).

Indbyggernes skæbne kender vi ikke, men de er muligvis blevet forflyttet til ødegårde andetsteds, som det var almindeligt under de givne omstændigheder på den tid. I mellemtiden havde hovedgården (1682) skiftet navn til Sæbyholm. Sæbyholm fik forøget sit areal med 183,2 td. land fra de nedlagte landsbygårde.

Det er bemærkelsesværdigt, at hele landsbyer blev udsløttet så sent som i 1695, idet det i Christian V's Danske Lov, der trådte i kraft 1683, forbydes herremænd at nedlægge landsbyer og bøndergårde for at inddrage jorderne under hovedgårdene. Grunden må være, at der blev dispenseret fra loven, fordi der endnu fandtes et stort antal ødegårde en menneskealder efter svenskekrigen.

Som nævnt forsvandt Nørre-Sæby helt, men Sønder-Sæby overlevede med nogle få husmandssteder, hvoraf der i 1773 var 8 tilbage. De holdt stand og fik endog lidt tilvækst i forrige århundrede, hvor landsbyen endnu havde bevaret sit oprindelige præg. Endnu i 1924 var der 4 gamle husmandsbrug med ringe jordtilliggende tilbage i Sæby, og dertil kom, at der sidst i forrige og i begyndelsen af dette århundrede var blevet opført yderligere 15 huse uden agerjord, således at landsbyen ialt talte 19 ejendomme. Efter

Udsnit af Geodætisk Instituts kort fra 1928.
(Reproduceret med tilladelse af Geodætisk Institut).

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort fra 1776.

den tid er det gået fremad med stormskridt. Nu er landsbyen med den omskiftelige skæbne blevet en forstad til Nakskov med ca. 300 indbyggere fordelt på 100 husstande. Sæbys gamle sognemæssige tilknytning til Halsted er dog endnu bevaret.

Husmandsstederne i det gamle Sæby lå lidt tilbage fra den nuværende Maribo landevej på begge sider af den op-

Den gamle landevej i Sæby (1937).

rindelige gamle vej, der blev nedlagt i 1818, men hvoraf der findes en rest endnu lige ved bygrænsen. I 1819 blev en ny og mere direkte landevej anlagt mellem Nakskov og Maribo. På hovedstrækningen fulgte den nye vej den oprindelige linie, men på det

første stykke fra Nakskov til Sæbyholm blev vejen lagt helt om. Den gamle landevej lå dér, hvor nu banelinien ligger fra slagteriet til Løjtoftevej, hvorefter den slog et skarpt sving mod nord for igen at følge linien, hvor banen nu ligger til Gormsvej. Fra Gormsvej fulgte den en linie, hvor der nu er et vandløb, som danner skellet mellem Nakskov og Halsted sogn. Derefter lå vejen ca. 100 meter nord for den nuværende vej på strækningen fra bygrænsen til Sæbyholm.

Ved landevejen mellem Nakskov og Halsted lidt øst for Sæbyholm lå der i forrige århundrede endnu en lille landsby på 5 huse, der i umindelige tider er blevet kaldt Hvilehusene. Efter gammelt sprogbrug hentyder betegnelsen til, at de vejfarende har holdt hvil på stedet, hvilket kunne tyde på, at et eller flere af husene har været herberger for rejsende. Det er påfaldende, at der skulle have været herberge i Hvilehusene så nær Halsted, hvor der fandtes en kro. Halsted kro blev imidlertid nedlagt ca. 1850 — efter sigende fordi kirkegængerne gik lige fra kirken over i kroen og drak sig fulde — og det er formentlig efter denne tid, at Hvi-

lehusene har overtaget kroens funktion. Hvilehusene lå nemlig på Sæbyholms område, og kroen hørte under Juellinge (Halsted kloster), hvis ejer nedlagde gæstgiverivirksomheden.

Endnu i begyndelsen af tyverne var der 2 Hvilehuse tilbage. Det ene blev nedrevet i 1925, og det sidste ligger der endnu.

I mangt og meget var landsbyernes skæbne knyttet til hovedgården Sæbygaard. Den senere betydelige herregård nævnes første gang i de skriftlige kilder 1355, hvor den tilhører Ludvig Albertsen, hvis slægt stammede fra Sachsen. Han skænkede senere gården til Halsted kloster. Ved et mageskifte med klosteret kom Sæbygaard i Valdemar Atterdags besiddelse. Kongen pantsatte derefter gården til Lipolt van der Ost, men den blev igen indløst til kronen af dronning Margrethe i 1410.

Sæbygaard blev senere atter pantsat eller forlenet til den sønderjyske adelsslægt Daa. I 1446 tilhører den Christian Daa, som i 1462 solgte den til broderen Henrik Daa. Ved sidstnævntes død gik den over til broderdatteren Inge, som blev gift med Oluf Falster til Korselitze, som derved blev ejer af gården fra 1502 til sin død i 1530. Derefter fik sønnen Peder Falster livsbrev på gården. Hans datter Birgitte blev gift med Borchard von Pappenheim, en indvandret tysk adelsmand, som derefter overtog Sæbygaard. Borchard von Pappenheims eneste overlevende barn var datteren Margrethe, som den 9. august 1590 blev gift med Eiler Rud til Otterslevgaard (Utterslevgaard). Margrethe bragte Sæbygaard i medgift, og derved kom slægten Rud ind i gårdens historie, idet ægteparret bosatte sig på Sæbygaard, hvor deres eneste barn sønnen Borchard Rud blev født den 2. januar 1592.

Om Eiler Rud fortæller historien ikke meget, men til gengæld fik sønnen et stort kapitel både i historien og ikke mindst i folkeoverleveringen. Allerede i 15-års alderen blev den unge Rud sendt på et 11-årigt studieophold i udlandet. Sammen med sin hushovmester, Hans Birch, frekventerede

han de bedste universiteter og læreanstalter i Tyskland, Holland, Svejts, Frankrig, Belgien og Italien. Borchard Rud høstede megen viden og indsigt i praktisk landbrugsarbejde på sin lange udlandsfærd, hvor han bl. andet havde studeret digebygningsanlæg i Holland.

Han vendte hjem til Sæbygaard i 1618, hvor faderen var død nogle måneder før. Den 24. februar 1619 døde moderen, og Borchard Rud

Det sidste Hvilehus ved Sæbyholm (1958).

blev derefter ejer af gården. Året efter ægtede han Helvig Rosenkrantz, datter af Jacob Rosenkrantz til Kjørstrup. Samme år indtrådte han i hæren og deltog året efter som fændrik i Christian IV's uheldige felttog i Tyskland. Et par

år efter blev han land- og krigskommissær for Lolland og kommandant i Nakskov.

Christian IV havde med sine mange mere og mindre heldige krige in mente i høj grad sin opmærksomhed rettet mod Nakskov, der på den tid var en forfalden fæstningsby. Den 24. februar 1628 kom kongen selv på besøg i byen, hvor han opholdt sig til den 16. marts samme år. Det var Christian IV's plan, at fæstningsværkerne om byen i hast skulle udbygges. Kongen var på færde fra morgen til aften, hvor han personligt ledede arbejdet med udstikning af nye anlæg i marken. Allerede den første dag gav han ordre til lensmanden Palle Rosenkrantz om straks at sende 500 spader og et lignende antal skovle samt 30—40 hakker til byen. Fra Tøjhuset rekvirerede han 1000 musketter, der blev uddelt til samme antal bøndersoldater fra Lolland. De pågældende soldater fik ordre til at møde i Nakskov i løbet af 3—4 dage. Soldaterne, der blev indkvarteret hos bønderne i omegnen, blev derefter sat i gang med arbejdet på fæstningsværkerne.

Inden kongen rejste fra byen, pålagde han kommandanten,

Borchard Rud, at holde folkene ”til ilden“ og føre flittigt tilsyn med arbejdets vækst, således at de vigtigste afsnit kunne være færdige inden efteråret. Fra København holdt kongen sig nøje underrettet om arbejdets gang. Det er åbenbart gået for langsomt, for i løbet af sommeren udgik der ordre til købstæderne på Lolland — og senere til adelen — om at stille hjælpemandskab til rådighed, så anlæggene kunne blive færdige til den fastsatte tid. Endnu foråret efter er målet ikke nået, hvilket ses af et brev, som kongen skriver til Borchard Rud, hvori der står, at han er ”storligen forbavset“ over, at arbejdet endnu ikke er udført efter beregningen! I de efterfølgende år går der en strøm af kongebreve til lensmanden, og krigskommissærerne på Lolland, om at få arbejdet fuldført, — men endnu 10 år efter kongens besøg var arbejdet ikke gjort færdigt ...

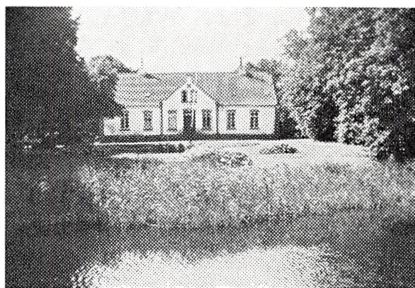
Digeanlæggene fra 1628—30 (1961).

I samme periode i årene 1628—30 lod Borchard Rud hovedgården Sæbygaard ombygge, så den, som det hedder, blev en standsmæssig herregård. På samme tid lod han tillige udføre omfattende grundforbedringsarbejder med afvanding af marker, moser og kær. Som kronen på værket lod han opføre et vældigt digeanlæg langs gårdens marker ud mod Aunede strand. Digeanlægget må have været flere kilometer langt, meget er jævnet siden, men endnu findes der betydelige rester af anlægget på en strækning af ca. 1 km.

Gik det langsomt med fæstningsarbejdet i Nakskov, så skred kommandantens mere private ombygnings- og digearbejder til den anden side rask fremad.

Sagnet fortæller, at han lod bøndersoldaterne udføre digearbejdet om natten på grund af heden om dagen. Det lyder usandsynligt, og det er formentlig en skrøne fra Rhode, der går igen i historien? På den tid kunne ingen bønder dri-

ves til at arbejde om natten på grund af overtro. Det fortælles videre i sagnet, at almuen troede, at herremanden var i pagt med fanden, og at det var denne, der "red jord til Sæbygaard på et natgammelt føl". Ingen så nogensinde nogen arbejde på digeanlæggene, som alligevel voksede nat efter nat? At omegnens bønder skulle være så uvidende om

Rudolfholm på det gl. voldsted (1938).

sagens rette sammenhæng, er utænelig, da soldaterne var indkvarteret hos de selvsamme bønder.

Af gode grunde har herremanden og bykommandanten på den ene eller den anden måde søgt at camouflere deres private arbejder, der jo foregik på bekostning af fæstningsarbejdet — og på den måde må myten være opstået?

Desværre melder historien intet om, hvordan Borchard Rud klarede frisag i den affære. Christian IV kommer nemlig til Nakskov igen den 1. marts 1645 — og da var en væsentlig del af fæstningsarbejdet endnu ikke fuldført!

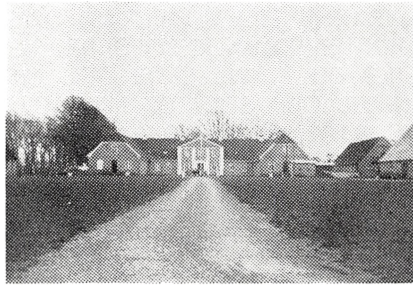
Borchard Rud døde på Sæbygaard den 20. januar 1647 som den sidste mand af Rud'ernes berømte slægt. Han blev som forældrene og senere hustruen bisat i Rud'ernes kapel i Halsted kirke, hvor hans jordiske levninger endnu findes.

Livet gik ham hårdt imod på det sidste, hvor han lå i konflikt med både kronen, kirken og almuen. Mens han i sin ungdom opholdt sig i Svejts, stiftede han bekendtskab med Calvins lære, og kom i religiøs henseende til at hælde til denne sekt, hvilket i hine tider blev betragtet som en slem forsyndelse. Helt galt gik det, da han lod sentenser fra sekten pryde altertavlen i Utterslev kirke. Det skaffede ham en kirkeretssag på halsen, hvilket vel i almuens øjne har været en medvirkende årsag til, at han stod "i pagt med fanden". Venskabet med Christian IV har næppe været særligt varmt efter fæstningsskandalen, og hvis han til-

lige har kørt bønderne i "stramme tøjler" med sit forcerede kultiveringsarbejde, så kaster det et lys over de myter og den aversion, han skabte om sin person — i livet og efter døden.

Det sagn om ham, der mest hårdnakket har holdt sig op til vore dage, siger, at han om natten holdt stævne med fanden i et bestemt værelse på Sæbygaard.

En nat blev de uvenner, fordi fanden ville trække for hårde veksler på venskabet — som han jo har for skik! Det kom til en drabelig tvekamp mellem dem. Herunder rev Rud det ene horn af fanden, så blodet sprøjtede ud over væggen i værelset.

Det nye Sæbyholm (1938).

Det pågældende værelse blev til det "røde værelse", hvor sporene aldrig kunne slettes. En anden version af sagnet, siger, at herremanden blev flået i stykker under kampen, og således fik en dramatisk død. Det sidste kan ikke stå for historisk kritik, idet Rud døde stråddøden i sovegemakket på Sæbygaard i vidners nærværelse. Han havde da i flere år været plaget af lumbago og alskens elendighed.

Den herregård, som Borchard Rud lod bygge, blev i 1857 nedrevet til grunden, og på stedet blev der opført en godsforvalterbolig Rudolfholm.

Det er en interessant kendsgerning, at sagnet om Borchard Rud helt til vore dage har klæbet til stedet, så det røde værelse uden videre er blevet overført til Rudolfholm, der blev opført over 200 år efter den sagnomspundne herremands død.

Som en passende ramme om sin slægts berømte traditioner lod Borchard Rud ved Halsted kirke opføre et familiekapel, hvor han selv blev bisat. I en besværgelsesformular, der fører tanken hen på de gamle ægyptiske konger, lod han til skræk og advarsel efternævnte indskrift hugge i væggen:

EFTER KONGL/ MAYST/ BEVILLING/ HAVER JEG BORCHARD RUDT BEKOSTET OG LADE GØRE DENNE UDBYGNING OG CAPEL TIL EN BEGRAVELSE OG HVILESTED FOR MINE AFGANGNE FORFÆDRE/ FADER OG MODER/ SAA MIG OG MIN HUSTRU OG HAVER JEG DERTIL GIVEN AARLIGEN = PUND BYG 1 TØNDE 2 SKÆPPER OG TI SPECIE DALER 4 SKILLING/ TIL AT HOLDE CAPELLET OG BEGRAVELSEN VEDLIGE MED/ OG HVAD SOM BLIVER ANVENDT DERPAA/ DA SKAL DET ØVRIGE EFTER MIT BREVS FORMELDING GIVES DE FATTIGE/ MEN DERSOM NOGEN FORDRISTER SIG TIL AT FLYTTE VORE LIIG/ OG EI VIL LADE DEM NYDE DEN TILBØRLIG HVILE/ INDTIL GUD SELV OS MED ALLE TROE CHRISTNE OPVÆKKER/ DEN SKAL VIDE AT HAN GØR IMOD GUDS BEFALING OG AL CHRISTELIG RET/ FORDI INGEN SKAL GØRE ANDET MOD DE LEVENDE ELLER DØDE/ END DE VILLE HENDET ELLER HAVE/ OG EFTERDI JEG MED STOR UMAGE OG BEKOSTNING HAVER LADET DETTE HVILESTED TIL MINE FÆDRE OG MIG BESKIKKE VIL JEG HAVE ENHVER FORMANET/ AT DE DEN OS URØRT LADE STÅ/ PAA DEN GUDS TRUSEL OG STRAF IKKE SKAL RAMMES PAA DIG/ SOM OMTALES HOS JEREMIAS I DET 30/ CAP/ 16/ VERS/ DE SOM BERØVE ANDRE SKULDE BLIVE BERØVEDE/ OG DE SOM TAGE BYTTE SKULDE BLIVE BYTTE/ DETTE HAVER JEG LADET UDHUGGE TIL PAAMINDELSE PAA DET INGEN IMOD SKAL FORGRIBE SIG/ MEN UNDGAA GUDS STRAF/ ANNO 1646.

Gravskriftens manende ord holdt vel de formastelige på tilbørlig afstand i nogle år, men i 1780 lod historikeren Riegel kisterne åbne, og siden har de stået i mere og mere forfalden tilstand.

Efter Borchard Ruds død blev hans enke siddende i uskiftet bo på Sæbygaard. Da hun døde, gik gården i arv til hans kusine Lene Rud. Omkring 1665 overdrages gården atter til kronen, der videresælger den til friherre Helmuth Otto von Winterfeld til Otterslefgaard. Af de 2 gårde oprettede friherren baroniet Wintersborg med Sæbygaard som baroniets hovedsæde, og i 1682 lod han navnet ændre til Sæbyholm. Hans efterkommer Gustav Holck-Winterfeld arvede senere gården og lod den grundigt restaurere. Foran gården anlagde han en smuk park, hvoraf den lille lund ved landevejen i dag er den sidste rest.

I hele det attende århundrede var Sæbyholm derefter i slægten Holck-Winterfelds besiddelse. I 1801 overgik Sæby-

holm ved et mageskifte til grev Christian Heinrich Hardenberg-Reventlow, der i 1815 indlemmede gården i grevskabet Hardenberg. Grevinde Ida Augusta Hardenberg-Reventlow lod i 1856—57 det gamle herresæde nedrive og opførte på grunden en godsforvalterbolig, der fik navnet Rudolphholm. Godsforvalterboligen fik et jordtilliggende på 12½ td. land. En ny herregård Sæbyholm blev 1858—59 opført ca. 300 meter vest for stedet, hvor den gamle gård havde ligget.

I 1890 havde Sæbyholm 640 td. land ager, 160 td. land eng og 174 td. land skov. Ved udstykningen i 1925 blev der afgivet 230 ha jord, hvorpå der blev opført 40 statshusmandsbrug. For første gang i herregårdens historie gik udviklingen nu den modsatte vej, da jorden måtte afstås til mindre brug. Over et stort område skød en ny landsby op omkring Sæbyholm skov.

Samtlige illustrationer (undtagen landkortene) er udført efter forfatterens fotografier (i parentes er årstallet for fotografiet anført).

Følgende litteratur har været benyttet:

- P. Rhode: Samlinger til de danske øers Laalands og Falsters hist. 2. udgave. 1859.
 P. Lauridsen: Om gamle danske landsbyformer. Årb. for nord. oldk. og hist. 1896.
 Kr. Erslev: Danmarks len og lensmænd i det 16. århundrede. pag. 105
 Henrik Larsen: Årbog for nord. oldkyndighed og hist. pag. 196. 1918.
 C. C. Haugner: Lolland III, Nørre Herred. 1922.
 C. C. Haugner: Lolland IV, Sønder Herred. 1924.
 Henrik Pedersen: Det danske Landbrug. 1928.
 Hans Glud Clausen (ved Suhr): Halsted Præstekald. Årbog. 1931.
 T. Gravlund: Lolland-Falster (Herredsbogen III) 1930.
 Svend Aakjær: Kong Valdemars Jordebog, bind II. 1926—45.
 T. Lundbye: Vejenes udviklingshistorie på Lolland og Falster. Årbog. 1920.
 Karl Rasmussen: Krongodser og selvejere 1660 og 1671. Årbog 1933.
 J. Nordentoft: Nakskov og svenskerne 1658—59 (særtryk af Militært Tidsskrift) 1937.
 Svend Jørgensen: Lolland og Falsters herregårde i fortid og nutid. 1938.
 Johan Hvidtfeldt: Antallet af landbrug på Lolland-Falster i 1524 og 1525. Årbog. 1939.
 Marius Hansen: Slotø. Årbog. 1948.
 C. C. Haugner: Lolland I, Nakskov Købstads historie, 2. udgave 1944—45. 1—2.
 Vilh. Lorenzen: Dronning Margrethes rigsfæstninger på Loll.-Falster. Årbog. 1962.
 (Årbog: Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog).

Fra bogverdenen

David M. Wilson:
The Fejøl cup-
Sølvbægeret fra
Fejøl i ny
belysning.

I et af de seneste bind af det fælles-nordiske tidsskrift *Acta Archaeologica* (vol. XXXI, hefte 2—3, for 1960) findes et vigtigt bidrag til udforskningen af det ganske enestående vikingetids-sølvbæger, der fandtes i 1872 i Østerby på Fejøl. Det er en engelsk-sproget afhandling af den britiske forsker David M. Wilson, der er assistant-keeper ved British Museum. Ikke blot bringer artiklen, „The Fejøl Cup“, den første virkelige publikation af det samlede sølvfund — d. v. s. fem små sølvskåle foruden det velkendte bæger — men der gives en oversigt over, hvad der kendes af tilsvarende fund ude i Europa samt en kort vurdering af de nye og temmelig afgørende ændringer i opfattelsen af det store bæggers tilblivelsessted.

Fejøl-bægeret er afbildet så ofte i bøger om dansk oldtid, at det vel er overflødigt med en særlig beskrivelse her. Det nye illustrationsmateriale omfatter både fotografier og en stor, udfoldet tegning, der gør det muligt for enhver at studere den både elegante og komplicerede ornamentik. Hertil kommer rigelige billeder af de øvrige småkar i fundet og af de fleste beslægtede stykker fra snart sagt hele Europa.

Medens det indtil for ca. 10 år siden var almindeligt at betragte det store Fejøl-bæger som et sydengelsk arbejde, ser de fleste forskere i dag anderledes på det. Det afgørende arbejde er i den forbindelse professor Günther Haseloffs bog „Der Tassilo-Kelch“ (München 1951), suppleret af bl. a. en vigtig artikel i det tyske arkæologiske tidsskrift „Germania“ for 1959 af professor J. Werner, München. Her påvises det, at Fejøl-bægeret hører til en særpræget, men ikke synderlig omfangsrig serie af metalarbejder af så forskellig art som kirkelige kar, sporer, spænder, ørenringe og andre smykker. Det er kunstnerisk og håndværksmæssigt en højststående gruppe, som i sin ornamentik især viser båndslængninger og dyremotiver. Hele stilen er ganske vist stærkt sydengelsk påvirket, men den skabes og blomstrer i en kort årrække inden for det karolingiske rige på fastlandet, vist især det sydlige Mellemeuropa. Tiden er stort set slutningen af 8. årh. og omkring 800, altså medens Karl den Store herskede. Og nu kan David Wilson, en af de bedste kendere i dag af angel-sachsisk kunstindustri, helt slutte sig til denne opfattelse. Måske bør det nævnes, at Fejøl-bægeret i nogle danske værker fra de

seneste år om vikingetid stadig betegnes som sydengelsk, uden at der er bragt nye argumenter ind i diskussionen.

I David Wilsons nye arbejde findes også en redegørelse for de små sølvbægre i både Fejø- og andre danske fund. De er vanskeligere at bestemme, men langt de fleste kommer fra nordiske eller østeuropæiske sølvfund. I nogenlunde samme udformning har man dem så tidligt som 8. årh. og helt ned til 10. årh. I tre tilfælde her fra landet har 4—6 af de små kar dannet et sæt sammen med et større og rigere prydet bæger, som netop i Fejø-fundet. Forf. ser ganske nøgternt på dette forhold og mener, at der er tale om drikkesæt af særlig kostbar art; i hvert fald er der foreløbig ikke noget, der taler for en speciel offerskik eller religiøse tanker bagved nedlæggelserne. —

C. J. Becker.

Mens de kulturhistoriske museer fik deres forhold ordnet ved loven af 1958, venter provinsens godt 20 kunstmuseer stadig på en tilsvarende ordning. I denne situation har formanden for „Foreningen af danske kunstmuseer i provinsen“ — den tidligere direktør for Ny Carlsbergfondet, der mere end nogen anden institution har bidraget til disse kunstsamlings nuværende kvalitet — udsendt en pjece med en særdeles kyndig status for det godt 100-årige begreb „det danske provinskunstmuseum“. Dr. Thorlacius-Ussing påpeger, hvorledes disse kunstsamlinger efterhånden har delt sig i to hinanden supplerende grupper: specialmuseer som Pederstrup og almene kunstmuseer, fx Maribo, der søger at belyse hele den danske kunstudvikling fra ca. 1750 til nutiden. Endvidere skildrer forf. de sidstnævntes historisk betingede hus- og styrefællesskab med de kulturhistoriske samlinger som et i sin tid nødvendigt fornuftægteskab, der med begge parters stigende pladskrav og selvstændighedstrang har udviklet sig til fælles ulykke. Skilsmisse er derfor blevet det løsen, man arbejder efter ved alle de ældre provinsmuseer, ikke mindst efter at 1958-loven har medført en vidtgående adskillelse i daglig økonomi og ledelse.

Alle provinsens museer skylder interesserede lægfolk deres eksistens, men mens de kulturhistoriske samlinger fra første færd har kunnet glæde sig ved Nationalmuseets fagkyndige bistand, fik kunstafdelingerne længe lov til at sejle deres egen sø. Da således kunsthistorikeren Jul. Lange i 1893 holdt sit kendte foredrag „Om vore skulptur- og malerisamlinger, især deres fremtidige indretning“, kom han overhovedet ikke ind på provinsmuseerne. Anderledes museumsmanden Mario Krohn, der i sine „Efterladte forslag“ 1922 kritiserede disses kunstsamlinger hårdt (fx „Maribo museum ganske interesseløst“!), men også pegede på de veje, man siden har prøvet at anlægge, især med Ny Carlsbergfondets rundhåndede støtte. Af gode grunde har forf. ikke nævnt, at NCF fra 1962 — efter en menneskealders årlige uddelinger — er gået over til at støtte efter ansøgning,

V. Thorlacius-Ussing:
Danske Kunstmuseer i Provinsen.
Deres Struktur og Arbejdsvilkår.
Kbh. 1962.

dvs. efter hvert enkelt museums særlige behov og initiativ. Heri ligger en anerkendelse af, at provinsens kunstmuseer nu ikke mere skulle behøve ledebånd, men kan stå på egne ben og udvikle hver sin karakter, som netop Krohn foreslog. Intet kunne imidlertid stærkere end just dette have understreget det af dr. Thorlacius-Ussing påpegede behov for fagligt kvalificerede ledere og egne bygninger til kunstmuseerne i provinsen! Selvfølgelig ønsker forf. ikke dermed at afskaffe det lokale selvstyre; staten skal ikke ensrette vore kunstsamlinger, men støtte og føre tilsyn med dem — på linie med biblioteker og andre folkeoplysende institutioner.

Ingen, hvem provinsens museumsforhold ligger på sinde, kan undlade at gøre sig bekendt med denne lige så kortfattede som kyndige redegørelse. —
Henrik Hertig.

Maribo
som Stiftsby
og Mødested.

„Lollands archiv“ har udsendt en bog under titlen *Maribo som Stiftsby og Mødested*. Heri indeholdes en række lokalhistoriske bidrag. Til den stående diskussion om beliggenheden af Lollands gamle landsting er gymnasielærer Carl Engelsen fremkommet med et indlæg i en artikel om Lollandsfar Landsting. Helt nyt stof bringer domprovst Im. Felter og amtsforvalter E. Kløcker om henholdsvis Stiftets Landemøde og Amtstue, medens bogtrykker Olaf Rasmussen har givet en indgående redegørelse for Lolland-Falsters Stiftstidendes og Lollands-Postens historie. Overbibliotekar Heilskov Pedersen har samlet og ajourført Stiftsbibliotekets historie, og museumsforvalter K. Snedker har gjort det samme for Stiftsmuseets vedkommende.

Yderligere har bogens redaktør, sagfører Preben Krarup, tilføjet nogle, både bagud og fremad rettede, historiske betragtninger.

Bogen fremtræder i særdeles smukt udstyr i tryk fra A/S Lollands-Posten og med tegninger af Sparre Christensen. — V. H.

K. Friis Johansen:
New evidence
about the Hoby
silver cups.

I det fornemme tidsskrift *Acta Archaeologica* (XXXI, 2—3) har museumsinspektør K. Friis Johansen skrevet en meget interessant artikel: *New evidence about the Hoby silver cups*, indeholdende nye oplysninger vedrørende Hoby sølvkarrene.

Forf., som allerede tidligere (smst. 1930, s. 273 ff.) har påvist, at en scene (Priamus og Achilles) på et fragment (i Berlin) af en terracottavase fra Arezzo ad mekanisk vej er blevet overført fra det ene Hobykar, beretter nu om tilstedeværelsen (i Rom) af yderligere to fragmenter, hvoraf det ene, der er afbildet, nærmere omtales i artiklen.

Da Berlin- og Romfragmenterne omfatter dele af den samme scene, må de naturligvis hidrøre fra to forskellige vaser, men på grund af

deres fuldstændige indbyrdes lighed, må de omvendt hidrøre fra samme støbeform. Noget andet er, tilføjer forf., at den vanskelige afstøbning nok som følge af Hobykarrets form, der er buet både horizontalt og vertikalt, har bevirket visse afvigelser fra det originale billede i figurernes stilling til hinanden, idet lermassen inden brændingen lod sig tilpasse den nye vases form.

Iøvrigt kender man allerede et yderligere fragment af en terracottaafstøbning fra det andet Hobykar (Philoktet-figuren), men Friis Johansen påviser, at denne kopi ikke er helt nøjagtig. Alligevel betvivler han, at der kun er tale om en frihåndskopi, idet afvigelserne formentlig kan forklares ved, at den kopierede figur har været bestemt til isoleret dekoration — ikke som led i den øvrige billedfremstilling.

Friis Johansen ønsker dog, at de fremsatte hypoteser tages med et vist forbehold, så længe det aretinske pottemageri eller fundene fra selve Arezzo ikke er blevet nøjere studeret og publiceret. Vigtigst er efter forf.'s mening, at man, takket være den sikre datering af aretinsk pottemageri, er istand til at fastslå, at Hobykarrene må være udført omkring begyndelsen af vor tidsregning (25 f. Kr. — 25 e. Kr.), og at de også var højt skattede af deres samtid. —

I tidsskriftet „Fortid og Nutid“ (1962) har prof. C. J. Becker givet en oversigt for årene 1957—60 over litteratur om Danmarks forhistorie.

C. J. Becker:
Litteratur
om Danmarks
forhistorie
1957—1960.

Denne oversigt giver ikke blot forfatternavne og bogtitler, men tillige en sammentrængt redegørelse for, hvilke oplysninger disse dækker over, og hvilken betydning disse oplysninger har for den videnskabelige forskning. Nogle tjener til at afrunde et allerede påbegyndt mønster, andre nødvendiggør en omvurdering af tidligere opstillede hypoteser.

Oftentimes må man i dansk arkæologisk litteratur savne jævnføring med udenlandsk forsknings resultater, skønt mange af de pågældende foretelser indenfor de her omhandlede områder langtfra er specifikt danske. Men også her på søger Beckers oversigt at råde bod.

Vor årbogs begrænsede rammer tillader os desværre ikke at gå ind på detaljerne i oversigten, der strækker sig over de forskellige emner fra hele vor oldtid. Vi må derfor nøjes med at anføre, at forf. også har ladet blikket glide over den herhen hørende lolland-falsterske litteratur og dér har fundet K. Snedkers, som han siger, godt gemte, men vigtige påvisning af stolpehuller til tre jernalderhuse i Nagelsti, hvoraf to langhuse af lignende karakter som de jyske. (Hist. Samf.'s årb. 1959). Sidst i tidsperioden ligger Chr. Lisses betragtninger over kæmpen Torkils gravhøj ved Torkilstrup (Hist. Samf.'s årbog 1959).

Denne oversigt er i sig selv så værdifuld og inspirerende, at den bør læses af alle, som beskæftiger sig med studiet af vor oldtid. —

Holger Rasmussen:
Dansk materiel
folkekultur.

På tilsvarende måde som prof. Becker har gjort for oldtidens vedkommende, har overinspektør ved Nationalmuseet Holger Rasmussen for dansk materiel folkekulturs vedkommende i „Fortid og Nutid“ (Bd. 21, hft. 5.) givet en oversigt over litteratur fra de senere år (1954—61).

Da der i 1954 ved Københavns Universitet oprettedes et professorat i „materiel folkekultur“, blev begrebet ikke nærmere defineret og er heller ikke blevet det siden. Man vil ikke forhaste sig, men lade en afgrænsning gro frem på naturlig måde. Kun så meget kan siges, at man ved „materiel folkekultur“ særligt tænker på tingenes funktion som udgangspunkt. Dette princip er da også blevet lagt til grund ved udarbejdelsen af forskellige praktiske håndbøger (f. eks. Dansk Folkemuseums registrant, håndbog for danske lokalhistorikere, kulturhistorisk leksikon osv.).

Heller ikke i dette tilfælde tør vi gå i detaljer. Når imidlertid Holger Rasmussen påpeger det altfor ringe hensyn danske topografiske beskrivelser i almindelighed har taget til traditionsmateriale og i den forbindelse nævner Fejøbogen — hvilket er helt korrekt — så kunne overinspektøren ligeså vel have nævnt Hesnæsbogen som et eksempel på en bugnende tilstandsbeskrivelse bygget på traditionsstof fra et begrænset område.

Også her gælder det, at det for interesserede i folkekultur vil være af værdi at fordybe sig i denne redegørelse. —

Imm. Felter: I det nylig udkomne smukke værk: Vore Dømkirker i Tekst og Billeder (1962) har domprovst Imm. Felter skrevet afsnittet om Maribo Dømkirke.

Det er en beskrivelse af den tidligere klosterkirkes og klostrets historie, begyndende med en redegørelse for Birgittinerordenen og det præg dennes regler har sat på kirkens byggesæt og dens inventar. Hermed er de af forfatteren nyligt andetsteds fremsatte (Hist. Samf.'s årbog 1962) interessante, tildels nye betragtninger, navnlig vedrørende Birgittatavlen, granitrelieffet på østmuren og relikvierne blevet tilgængelige for større kredse.

Også gravminderne omtales, først og fremmest naturligvis Leonora Christinas, som, efter at der var faret så ilde med det, omsider fik en smuk og værdig løsning i 1958. Et andet minde fra ny tid er sat hende med en stele udfør kirkens vestgavl.

Om hovedalterets udsmykning før opstillingen af Henrik Werners altertavle i 1641, taler forfatteren ikke, og det nok af gode grunde. Han har åbenbart ikke her villet nævne Kall Rasmussens og Haug-

ners hypoteser om, at denne altertavle afløste Mariatavlen (som fra nonnekoret var blevet flyttet til vestkoret efter reformationen), og at der indtil reformationen her fandtes en tavle forestillende Sct. Peters martyrium, idet egentlig bevis herfor synes at mangle.

Domprovst Felters afhandling giver netop den solide viden om domkirken, hvorpå udgiverne åbenbart har sigtet i dette værk om vore domkirker i forbindelse med et overdådigt billedmateriale. Men en fremstilling, der på den ene side samler de mange spredte og tildels divergerende oplysninger med kritisk vurdering, og på den anden side giver udtryk for de fra dette kirkelige centrum udgåede åndelige strømninger, må blive den næste opgave forf. stiller sig. —

Blandt de bankjubilæer, som vor landsdel i de senere år har kunnet fejre, er også 50-året for Banken for Rødby og Omegn's beståen.

A/S Banken for
Rødby og Omegn
1912—1962.

Det i denne anledning udgivne, smukt udstyrede skrift er også fra indholdets side særdeles bemærkelsesværdigt. Det falder i to afsnit — bankens og fugleflugtsliniens historie.

Den første, der er forfattet af bankdirektør P. W. Olsen, er dog mere end bankens snævrere historie. Det er en erhvervshistorisk oversigt for det sidste halvhundrede år, omfattende både byen og omegnen, ja hele landsdelen, og som dermed klart belyser den nøje økonomiske sammenhæng mellem en enkelt egns trivsel og hele landets.

Andetsteds fra har man vel i de senere år set lignende beretninger, men den foreliggende er usædvanlig vidtspændende.

Under overskriften „fugleflugtslinien“ har lektor Marius Hansen på en ny og fængslende måde fortalt om byens og omegnens historie fortrinsvis i ældre tid, isprængt adskillige hidtil ukendte træk og betragtninger. Forf. beretter udførligt om den tidligere bondedoms landbrug, handel og skibsfart på ind- og udland. Hermed gives et typisk eksempel på en middelalderbygds blandede erhverv, der holdt sig længere her end andetsteds.

Særligt indgående redegør Marius Hansen, gennem de af ham fremdragne toldregnskaber, for de historiske forhold omkring færgefarten over Femernbælt, der tidligt og vedvarende har spillet en vigtig rolle i byens tilværelse. Behovet for fugleflugtslinien har altid bestået i et vist omfang. Det er denne forbindelseslinie, som nu er blevet udbygget i internationalt format.

Bogen har mange gode illustrationer. —

Da vi foran har berørt erhvervslivets historie i almindelighed, er det naturligt i forbindelse dermed at henlede opmærksomheden på det af Udvalget for Udgivelse af Kilder til Land-

Bol og By
No. 3/1962.

befolkningens Historie i 10-året for udvalgets beståen-
dige særbind af „Bol og By“ omhandlende indberetninger
om Kornavlens i Danmark 1778 og forslag til dens
forbedring.

Som et led i bestræbelserne i sidste halvdel af 1700-årene for at
ophjælpe landbruget, udsendte regeringen i 1778 et cirkulære til
landets amtmænd om at indsende forslag til fremme af kornets ren-
hed (ved rensning, forbedrede sorter — tørring).

De indgåede svar fra godsejerne (kun disse formentes at være
istand til at give oplysninger af værdi) er interessante ved deres
mangeartethed, der ikke alene angik hovedgårdene, men også bøn-
dergårdene, hvor problemerne naturligvis i væsentlig grad lå. Fæl-
les for indberetningerne er dog enigheden om, at et af de største
onder var jordfællesskabet, og det overvejende tal af indberetnin-
ger udtrykker også tiltro til bondens vilje og evne til fremskridt,
når han får bedre muligheder. Korntørring — et forsøg var allerede
igangsat af C. D. F. Reventlow — havde ingen andre rigtig tiltro til.

Der er med denne bog fremdraget et materiale, som danner et
godt supplement til Gunnar Olsens for nogle år siden foretagne
undersøgelse af landbrugets udviklingshistorie i Danmark (jfr. Hist.
Samf.' årbog 1958 s. 112).

En af de udførligste redegørelser indgik fra Lolland-Falster og er
gengivet i bogen.

Marius Hansen :
Skibet gennem
tiderne.

Med dette 13. afsnit af Skibet gennem tiderne, er Ma-
rius Hansen (i NS-bladet for jan. 1963) nået op til tiden omkr.
1780—1880, d. v. s. sejlskibenes sidste århundrede, der især præ-
gedes af dampskibets opfindelse og stadig større fuldkommen-
gørelse.

Forf. påpeger, at sejlskibets konstruktion mere byggedes på er-
faringer end på videnskabelige resultater, og at der derfor (fraset
skabeloner) gennemgående findes meget lidt arkivmateriale herom.
På den anden side er Danmark måske et af de lande, hvor mest
skriftligt stof om søhandelen er forhånden; således er det muligt
gennem toldregnskaberne at følge sejladsen på en havn som Rød-
bys næsten uafbrudt fra 1666.

Foruden tilpasningen af dampmaskinen til skibsbrug blev for-
bedringen af jernet (stål) og opfindelsen af skibsskruen afgørende
faktorer i dampskibets udvikling. Om overgangen fra sejl- til damp-
skibe kan en by som Nakskov forøvrigt tale med.

Det sidste kapitel i sejlskibenes stolte historie var de mægtige
klipper-fartøjer, som — dog i det lange løb forgæves — forsøgte
at udkonkurrere dampskibene.

Vi kan slutte disse bemærkninger med Marius Hansens egne ord
om, at skibsbygningens udvikling gennem tiderne er blevet et
stykke betagende kulturhistorie i menneskets tilværelse.

Vi er vant til at læse de kortfattede, saglige meddelelser om fredning af naturområder i Naturfredningsforeningens årbøger, hvor man kan følge foreningens og myndighedernes arbejde på nært hold, hvilket efter tid og lejlighed er blevet refereret i vor årbogs literaturoversigt.

Knud Dahl:
Fredede egne på
ørerne.

Efter at have redegjort for naturfredningens mål og midler har Knud Dahl i sin bog om *Fredede Egne på Øerne* (1961) givet en livfuld skildring af, hvad sådanne fredede områder i hvert enkelt tilfælde rummer af værdier for samfundet og den enkelte borger. Ind i naturbeskrivelserne væver forf. et mønster af historiske, zoologiske, botaniske, geologiske og lign. faktorer, der bidrager til at fremme forståelsen af og glæden ved disse fredede områder.

For vore øers vedkommende indeholder bogen beskrivelser fra Knuthenborg Park, Maribosøernes omgivelser og Frejlev Bøget m. m. —

Museet „Falsters Minder“, som i år har fejret sin 50-årige beståen, er et af de lykkelige provinsmuseer, som både har en værdifuld samling og et velegnet sted at have den. Museet har foden under eget bord i Czarens Hus i Nykøbing.

•Falsterminder-
1913—1963

Det var en værdig ramme om en vellykket jubilæumsfestlighed i januar måned, der blev et udtryk for, hvorledes by og land slutter op om museet. For imidlertid at fastholde det saglige indtryk af museets virke og erhvervelser i de forløbne år har museet udgivet et særdeles nydeligt jubilæumsskrift.

Næst et rids af museets tilblivelseshistorie konstaterer vi sådanne milepæle — i billeder med forklarende text — som den prægtige lavspokal af sølv fra 1631, den nyligt erhvervede statelige guldsmedebutik fra 1883, forskellige gode bondestueinteriører, typiske skabe, gammelt bordservice, broderier og dragter samt minder fra slot og by m. m.

Jubilæumsskriftet er en fin lille tryksag både hvad udstyr og indhold angår.

Naturen, og navnlig dyrelivet, har altid spillet en betydelig rolle i menneskets tilværelse. Dyrene indgik i folkevisernes og digtningens emnekreds, man tog varsler af naturens foreteelser, bl. a. af fuglenes flugt eller tillagde dyrene indflydelse på menneskets skæbne. Herom er skrevet megen historie.

Lindhard Hansen:
Fugle på
Lolland-Falster.

Idag er det meste af folketroen på dette område forsvundet, selv storken har udspillet sin rolle som børnebringer. Alligevel har dyrene stadig en plads i menneskets bevidsthed omend på mere nøgtern måde; de er genstand for videnskabeligt studium, men de bidrager også til åndelig adspredelse og berigelse for den, som har øjet åbent for dyrelivet.

Det er under denne synsvinkel vi føler os berettigede til i Historisk Samfunds årbog at bringe en omtale af slotsvægter Lindhard Hansens afhandling om Fugle på Lolland-Falster. Forfatteren, der er en af vore flittigste og mest ansete ornitologer, har adskillige gange for publiceret meddelelser om sine iagttagelser af fuglelivet. I sin nu i Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift for 1962 — udkomne afhandling på halvandet hundrede sider, har han samlet og uddybet dette stof med tilføjelse af nyere iagttagelser og således givet et værdifuldt overblik over den vingede faunas historie på vore øer; heri indgår en interessant redegørelse for, hvorledes ydre begivenheder, og navnlig menneskenes indgriben f. eks. gennem afvanding, kan forandre vilkårene for vort fugleliv — desværre ofte til dets skade.

Afhandlingen, der kan fås som særtryk, er forsynet med gode illustrationer. —

K. Snedker:

Skemminge Kirke.

Kortet over arkæologiske fund, der sædvanligvis indleder Stiftsmuseets årsskrift, har i de senere år været pænt besat med fundprikker. Nogle af disse fund har været genstand for udførlig beskrivelse. Senest har museumsforvalter K. Snedker i Stiftsmuseets årsskrift for 1962 givet en indgående fremstilling af udgravningen af fundamenterne til Skemminge kirke, den daværende Skemminge bys sognekirke, som brændte i 1596.

Lige som Snedkers udgravningsarbejde vandt fagfolks anerkendelse, er hans beretning, der er skrevet i et let læseligt sprog, både solid og opsigtsvækkende. Efter at kræfterne var sat ind på rette sted, kunne det meste af den brændte teglstenskirkes fundament blotlægges trods den omfattende senere bygningsvirksomhed på den forsvundne kirkes plads. Det var godt og glædeligt, men ikke så overraskende endda — ved nybyggeri i tidligere tid fjernede man ikke mere end netop det, som lå i vejen; idag tager bulldozeren det hele.

Hvad der var bemærkelsesværdigt, var den omstændighed, at det blev Snedker muligt at konstatere ikke blot een, men to forgængere til stenkirken i træ.

Det er første gang, at en lejlighed til arkæologisk undersøgelse af en kirke på Lolland-Falster er blevet udnyttet, og den har bekræftet rigtigheden af hypotesen om, at noget særligt kunne ventes, da landsdelens stenkirker gennemsnitligt er yngre end andetsteds.

Samtidigt er der i henseende til Maribo bys historie hermed blevet klarlagt et afsnit, som hidtil har været hyllet i mørke.

R. K. Nielsen:

Skovbrynets sange.

Den kendte folkemindesamler, Rasmus K. Nielsen i Guldborg, har udgivet 2. del af en lille samling lyriske digte — Skovbrynets sange.

Skønt disse sange ikke nævner bestemte lokaliteter, er man dog ikke i tvivl om, at det er stemningen fra skove og marker i digterens hjemstavn og de tanker, der fødtes på hans vandring her, som har stemt hans lyre.

Det ville være vanskeligt at drage et enkelt digt frem for andre. Det er en digtsamling, hvis hyldest til det smukkeste i naturen og til det bedste i livet, der må læses i sammenhæng.

„Politiken“s fortræffelige turisthåndbog Danmark rundt er udkommet i nyt oplag (1960).

Danmark rundt.
(Politikens
Forlag).

Den hidtidige disposition er bibeholdt, således at hver lokalitet findes under sit bogstav. Der er tænkt både på det praktiske og på seværdighederne. Oplysningerne er korfattede, som de efter omstændighederne må være, men korrekte.

Lolland-Falster hævder sig godt i håndbogen.

R. B. L.

Museumsnyt

Reventlow-Museet på Pederstrup. Af praktiske foranstaltninger i årets løb kan nævnes istandsættelse af bygningens ydre, som man håber tilendebragt inden 175-årsdagen for stavnsbåndets løsning d. 20. juni d. å.

Museet har kunnet glæde sig ved flere nyerhvervelser, blandt hvilke særligt bemærkes et manuskript til en utrykt forstafhandling, som efter sagkyndiges udsagn er forfattet af statsminister Reventlow (gave), et kobberstik fra 1803 af Frihedsstøtten (gave), samt en biskuitgruppe fra den Kgl. Porcelænsfabrik (1781), udført af R. C. Tvede efter en model af billedhuggeren Hartman Beeken (1743—81); gruppen stammer fra Brahetrolleborg. Endelig har museet erhvervet en pennetegning af Emiliekilde ved „Sølyst“, udført ca. 1800 af en engelsk kunstner, og en rokokko armstol fra ca. 1750 mage til dem, hvoraf der i 1780 stod 6 stk. i statsministerens arbejdsværelse på Pederstrup.

I nærværende årbog bringes en afhandling om den kinesiske stue på Christianssæde, hvorfra Reventlow-Museets kinesiske bambushvilestol stammer.

Stiftsmuseet i Maribo. Her har virksomheden i det forløbne år været hæmmet noget af økonomiske vanskeligheder som følge af pris- og lønstigningerne, og af denne grund har den arkæologiske virksomhed været ret begrænset. Af særlig interesse er dog nogle fund

af guld- og sølvsager fra jernalderen, bl. a. en spiralsnoet guldfinger-ring fra gården „Helgeshøj“ i Engestofte sogn, 9 sølvarmringe og 1 guldarmring fra „Duesminde“ i Vejleby sogn.

Et par særudstillinger har været afholdt i museet, således af ca. 350 sølvgenstande fra museets samlinger tilligemed litteratur om emnet, og af genstande og billeder fra udgravningen af middelalderlandsbyen i Moseby.

Vedrørende kunstsamlingen har den med Ny Carlsbergfondets gode støtte nyerhvervede samling af grafisk kunst for en dels vedkommende været udstillet på museet.

Falsters Minder i Nykøbing F. fejrede den 25. januar 1963 sit 50 års jubilæum med en festlighed på museet og ved udgivelse af et skrift „Falsterminder“ med ca. 25 billeder af museumsgenstande.

I anledning af jubilæet er der foretaget nyopstilling af glas, porcelæn, fajance og lertøj samt af en smuk lille samling af hårabjder. På jubilæumsdagen indviedes museets nye afdeling, der bl. a. omfatter en guldsmedebutik, et guldsmedeværksted og et bogtrykkeri. Guldsmedebutikken er fra Langgade 19, Nykøbing F., og er genopstillet i de oprindelige mål. Butikkens interiør er tegnet af arkitekt H. C. Glahn i 1882—83; søjler, ornamenten og symboler har forbilder i ægyptisk og pompejansk kunst. Guldsmedeværkstedet har hørt til butikken og rummer mange af fagets redskaber og værktøj fra 1800-tallet. Bogtrykkeriet stammer for størstedelens vedkommende fra byens ældste bogtrykkeri, Stiftstrykkeriet.

Lolland-Falsters historiske samfund

Generalforsamlingen

afholdtes tirsdag den 27. november på hotel „Harmonien“ i Nakskov. Formanden, redaktør Verner Hansen, bød velkommen og af lagde derefter følgende beretning:

1962 var for Lolland-Falsters historiske Samfund et jubilæumsår. Samfundet blev stiftet den 27. juni 1912. Bestyrelsen fandt det naturligt, at jubilæet blev markeret, og det skete på forskellige måder. På selve jubilæumsdagen blev der lagt krans på amtsforvalter Holcks og førstelærer Svend Jørgensens grave i taknemlighed for, hvad de har betydet for samfundet.

Sommermødet blev formet som en jubilæumsfest, der fandt sted i Reventlowparken søndag den 24. juni. Formanden for Dansk historisk Fællesforening, rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, talte. Studentersangforeningen, en musikkvartet fra Nykøbing og Midtllands folkedansere underholdt på fortræffelig måde. Der blev sun-

get sange af pens. førstelærer A. H. Bendsen og pens. postbud R. K. Nielsen. Festen fik et smukt forløb, og medlemmerne sluttede pænt op om den.

Jubilæet gav også en kærkommen lejlighed til overfor den afgåede formand, greve F. Reventlow, og det afgåede bestyrelsesmedlem, pens. førstelærer A. H. Bendsen, at udtrykke Historisk Samfunds taknemmelighed for deres store og utrættelige arbejde for vort samfund gennem mange år ved at udnævne dem til æresmedlemmer.

I anledning af jubilæet blev boghandlere og biblioteker opfordret til at arrangere udstillinger af lokalhistorisk litteratur i ugen 19.—28. juni. Det bidrog i tydelig grad til at fremme interessen for den lokalhistoriske litteratur. Bestyrelsen har i anledning af jubilæet oprettet en bogudgivelsesfond, hvori indgår de beløb, der indkommer ved salg af litteratur. Det er også bestyrelsens håb at institutioner, firmaer og private ved lejlighed vil tænke på fonden. Der er særlig to bogudgivelsesopgaver, som ligger bestyrelsen stærkt på sinde. Den ene er en fortegnelse over populær litteratur om Lolland-Falster. Den anden er en samlet udgave af Svend Jørgensens bog „Bag diger og hegn“.

Det er bestyrelsens ønske, at medlemmerne kan købe foreliggende lokalhistorisk litteratur gennem samfundet. En undersøgelse viser, at meget efterhånden er udsolgt, men hvad der eksisterer, har samfundet anskaffet eksemplarer af. I årbogen gives nærmere oplysninger om, hvad der kan købes. Medlemmerne viser megen interesse for tidligere årgange af årbogen, men efterhånden er en del helt udgået.

I anledning af jubilæet blev årbogen moderniseret. Udstyret blev pænere og indholdet præget af flere illustrationer. Det er bestyrelsen en glæde at årbogen i den nye form har fået anerkendelse både af medlemmerne og af andre amtsamfund landet over. Jeg takker i den forbindelse årbogens redaktør, baron Bertouch-Lehn, som også har skaffet adskillige gode og interessante artikler til den kommende årbog. Blandt andet kan nævnes, at dr. phil. Thorlacius-Ussing har skrevet en meget interessant kunsthistorisk artikel om „Den kinesiske stue på Christianssæde“, og Ny Carlsbergfondets direktion har støttet udgivelsen med et beløb, der dækker anskaffelsen af det ret store antal klicheer, som skal anvendes.

Samfundet har i tidens løb rejst en halv snes sten, der minder om historiske steder og personer. Bestyrelsen har påbegyndt et arbejde for, at alle stenene og deres omgivelser efterhånden bliver restaureret og bragt i orden.

Den sædvanlige sommerudflugt fandt sted lørdag den 25. august med besøg i Karise kirke og på Stevns museum. Udflugten fik et meget vellykket forløb til glæde for deltagerne, og de bestyrelsesmedlemmer, der forestod arrangementet, fortjener tak herfor.

Det er med stor tilfredshed, samfundet kan konstatere, at det lokalhistoriske arbejde i høj grad dyrkes rundt om i byer og sogne. I foredragsrækker, aftenhøjskoler, aftenskoler og ungdomsskoler er det således, at lokalhistorien står på dagsordenen og heldigvis således, at det altid kan samle interesserede. Amtsuniversitetsnævnet har til støtte for dette arbejde udsendt en foredragsliste, der indeholder mange lokalhistoriske emner. Desuden har der også været holdt et to-dages kursus i hjemstavnslære for lærere og andre interesserede. Kursuset fik et udmærket forløb og gav deltagerne et godt udbytte.

Dette folkeoplysende arbejde er af stor betydning med hensyn til at skabe interesse og give baggrund for det lokalhistoriske arbejde. Samfundet har også den tilfredsstillelse, at der stadig er nye, der slutter op, så medlemstallet kan holdes. Dette er 1025, hvilket er det samme som i fjor.

Det kræver penge at drive et historisk samfund, men heldigvis er der også offentlige myndigheder, institutioner og private, som yder en meget kærkommen støtte. Takken herfor går til: Undervisningsministeriet, Maribo amtsråd, Det Bertouch-Lehnske fond, Landbostandens sparekasse, Nykøbing, Landmandsbanken, Nykøbing, Nykøbing F. sparekasse, Den lollandske landbostands sparekasse, Nakskov, Lollands Spare- og Laanebanks fond og endnu flere. I takken til disse lægges også håbet om, at endnu flere vil være villige overfor en anmodning om støtte.

I takken til dem, der støtter Historisk Samfund, nævnes også pressen, der særlig i anledning af jubilæet bragte megen omtale, samt museerne for deres medindsats i arbejdet for at fremme forståelsen for det lokalhistoriske arbejde.

Greve F. Reventlow og pens. førstelærer A. H. Bendsen takkede for udnævnelsen til æresmedlemmer.

Kassereren, A. Thordrup, forelagde regnskabet, der godkendtes. Et uddrag af regnskabet bringes omstående.

Til bestyrelsen genvalgtes greve F. Reventlow, baron Bertouch-Lehn, forretningsfører A. Thordrup, pens. postbud R. K. Nielsen og førstelærer Viggo Larsen. Bestyrelsen fik bemyndigelse til at supplere sig med et medlem fra Nord- eller Østfalster.

Revisorerne: Grosserer C. H. Bjelbo og pens. førstelærer O. Andersen, genvalgtes.

Der drøftedes et forslag om at lade sommerudflugten være en to-dages tur til Skåne med særligt henblik på de danske minder. Hos de tilstedeværende var der megen interesse herfor, og bestyrelsen ville udarbejde nærmere enkeltheder.

Det lokale sommermøde tænkte afholdt ved Virket.

Formanden gav nogle oplysninger om hjemstavnsugen 23. februar

til 3. marts og nævnte, at bestyrelsen tænkte på forskellige arrangementer.

I anledning af forestående salg af Kaj Munks barndomshjem i Opager skov var der rejst spørgsmålet om muligheden for at sikre dette. Formanden oplyste, at bestyrelsen havde drøftet spørgsmålet, men udover at sikre mindestenens beståen, var der ikke muligheder for at gøre noget. Familien Munk har på et tidligere tidspunkt ikke vist interesse for køb af ejendommen, idet man ønsker, at Vedersø i så høj grad som muligt skal samle minderne om Kaj Munk. Hvis ejendommen skulle købes, måtte der ofres store beløb for at føre den tilbage til den skikkelse, den havde da Kaj Munk levede dér. Desuden ville man ikke til indretningen have mulighed for at få ting, der mindede om Kaj Munk.

Et andet spørgsmål, der var rejst overfor bestyrelsen, var muligheden for at skaffe midler til en istandsættelse af den gamle stubmølle i Østofte. Møllen var imidlertid så medtaget, at der skulle store midler til en istandsættelse, og bestyrelsen så ikke nogen mulighed for at skaffe et så stort beløb, heller ikke ved en indsamling i amtet.

Uddrag af regnskabet for 1961-62

I n d t æ g t :	kr. ø.	U d g i f t :	kr. ø.
Medlemskontingent	8.176,00	Trykn. af årbog 1962	12.272,80
Tilskud fra:		Forfatterhonorar	595,10
Undervisningsm.	1.765,00	Udgifter ved møder:	
Amtsrådet	400,00	Jubilæumsmødet ...	1.994,60
Andre	1.681,20	andre møder	276,72
Renter	193,68	Udgifter til porto	245,81
Salg af årbøger	594,10	Administration	304,53
Salg af andre bøger ...	5,35	Kont. hist. Fællesf....	205,00
Refusion af porto	1,20	Fragt og omdel. af	
Refusion af papirafgift..	140,00	årbog	202,16
Underskud	3.557,95	Diverse udgifter	417,76
	16.514,48		16.514,48

Samfundets bestyrelse:

Æresmedlemmer:

Greve F. Reventlow.
Pens. førstelærer A. H. Bendsen.

Bestyrelse:

Redaktør Verner Hansen, Maribo, formand.
Greve F. Reventlow, Vindeholme pr. Kappel.
Førstelærer Viggo Larsen, Brandstrup pr. Tirsted, sekretær.
Baron R. Bertouch-Lehn, Højbygaard pr. Rødby, årbogs-
redaktør.
Forretningsfører A. Thordrup, Nakskov, kasserer.
Fru Dagmar Jørgensen, Toreby pr. Søllested.
Handelsgartner J. Bek Pedersen, Nakskov.
Direktør F. Nabe-Nielsen, Nykøbing F.
Pens. postbud R. K. Nielsen, Guldborg L.
Distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing F.

Forretningsudvalg:

Redaktør Verner Hansen.
Greve F. Reventlow.
Førstelærer Viggo Larsen.
Baron R. Bertouch-Lehn.

Udvalg for udflugter:

Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand).
Førstelærer Viggo Larsen.
Distriktsopmåler W. Paamejer.

Tilsyn med mindestene:

Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand).
Direktør Nabe-Nielsen.
Pens. postbud R. K. Nielsen.

Repræsentantskabet for institutionen
statsminister C. D. F. Reventlows minde
og bestyrelsen for Pederstrup-museet:

Baron Bertouch-Lehn.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters stiftsmuseum:

Redaktør Verner Hansen.

Revisorer:

Grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov.
Førstelærer Ole Andersen, Løjtofte.

Nye medlemmer indmeldt i 1962

- Fru Edith Allin, Grækenlandsvej 8, København S.
 Lagerarbejder Viggo Ammentorp, Vejleby pr. V. Tirsted.
 Fru Amy Andersen, Strandvej 51, Nykøbing F.
 Skrædermester B. Andersen, Horbelev.
 Frisør Max Andersen, Nybrogade, Nakskov.
 Sadelmager Kay Bang, Søllested.
 Kontorist Birgit Bengtson, Ny Kirstineberg pr. Nykøbing F.
 Bankbogholder Tormod Berg-Petersen, Sædingevej pr. Rødby.
 Pens. lærer H. S. Bille, Solvænget 1, Sundby L. pr. Nykøbing F.
 Sygeplejerske frk. Inger Brandt, Alderdomshjemmet, Nakskov.
 Trafikassistent Ernst Bolvig, Holeby.
 Socialrådgiver Henning Christensen, Colbjørnsensvej 43, Nykøbing F.
 Bogholder Verner Christiansen, Lollands Tidende, Nakskov.
 Centralbiblioteket for Hjørring Amt, Hjørring.
 Bankdirektør Arild Ebbe, Loll. Handels- og Landbrugsbank, Nakskov.
 Apoteker Kjeld Enemark, Østergade 51, Rødby.
 Adjunkt G. R. Engel, Solsikkevej 33, Nakskov.
 Politimester W. Fentz, Nakskov.
 Fredericia Bibliotek, Fredericia.
 Borgmester C. E. Hansen, Rådhuset, Nakskov.
 Haslev Folkebibliotek, Haslev.
 Hr. Albert Henriksen, Græshave pr. Gloslunde.
 Dommer A. Hillerup, Saxkjøbing.
 Overlæge fru L. Hjorth, Nykøbing F.
 Proprietær Chr. Jensen, Kallehave pr. Kappel.
 Amtsforvalter E. Kløcker, Maribo.
 Hr. Kjeld Krogh, Solnavej 109, Søborg.
 Arkitekt Hans Elvig Langkilde, MAA. Christiansvej 6, København Chl.
 Lagerforvalter Kurt Rosendahl Larsen, Skibevejen pr. Maribo.
 Fru Eva Lassen, Ved Sønderporten 16, København S.
 Bibliotekar Vagn Laursen, Centralbiblioteket, Nakskov.
 Fru Skovrider Lorenzen, Sjællandsgade 2, Nykøbing F.
 Overlæge, dr. med. E. Lundsteen, Nr. Boulevard 23, Nykøbing F.
 Stiftamtmand P. H. Lundsteen, Nykøbing F.
 Gårdejer H. Mathisen, Nøbbølle pr. Søllested.
 Parcellist Vald. Mikolajek, Tjørnebjerg pr. Rødby.
 Antikvarboghandler P. Møller, Søvej 70, Nykøbing F.
 Forretningsfører Hans Jørgen Nielsen, Lollands Tidende, Nakskov.

Redaktionssekretær Henry Nielsen, Lollands Tidende, Nakskov.
 Frugthandler Bernhard Nymand, Guldborg.
 Fabrikant K. Fugl Olsen, Højbogaard, Avnede.
 Snedkermester Kristen Olsen, Fejø.
 Lærer Henry Therbo Pedersen, Tingsted Centralskole, Tingsted.
 Pastor A. Petersen, Horbelev.
 Dommer Helge Petersen, Bregninge 13, Nakskov.
 Hr. Henning Petersen, Gedservej 99, Nykøbing F.
 Fru Jul. Poulsen, Nr. Boulevard 72, Nykøbing F.
 Randers Centralbibliotek, Randers.
 Folkepensionist Johs. Rasch, Grænge.
 Regionalradioen, Næstved.
 Vaskemester C. O. Rasmussen, Kraarup pr. Sækkjøbing.
 Fru Elna Marie Rasmussen, Sdr. Boulevard 19, Maribo.
 Konsulent E. Ring, Frejlev.
 Kunstmaler Ole Ring, Havnegade 53, Nakskov.
 Overlærer frk. Gerda Schroll, Aaparken 4, Maribo.
 Fru Else Schütt, Grænge.
 Maskinarbejder Kay Svensson, Bursø pr. Maribo.
 Hr. Anker Sørensen, Grønvej, Rødby.
 Folkepensionist Anton Sørensen, Jes Jessensgade 103, Nykøbing F.
 Skoleinspektør B. Stougaard Thomsen, Horbelev.
 Adjunkt Tingsgaard, Fjordvej 53, Nykøbing F.
 Skomagemester Charles Valentin, Torvegade 5, Sækkjøbing.
 Væggerløse Folkebibliotek, Væggerløse.

Årbøger og historiske skrifter

Ved henvendelse til formanden, redaktør Verner Hansen, Museumsgade 3, Maribo, kan købes tidligere årbøger à 2 kr.: 1922, 1924, 1926—37, 1940—46, 1950—55, 1957—61.

Årbogen 1962 koster 5 kr.

Af historiske skrifter sælges:

Jørgensen og Ussing: Lollandsk landsbyliv 5 kr.

Kaj Munk: Landlige interiører i lollandsk bondemål 5 kr.

Nachskous beleiring 1659 5 kr.

Hans Mortensen: Hesnæsbogen 6 kr.

Maribo amts stednavne 8 kr.

Svend Jørgensen: Bag diger og hegn I 8 kr.

Maribo som stiftsby og mødested 14,75 kr.

Czarens hus i Nykøbing F. 1,50 kr.

N. P. Nielsen: Livet i Birgittinerklostret i Maribo 1,50 kr.

J. J. F. Friis: Svenskerne paa Lolland 8 kr.

Jens Wolsing: Holeby I og II à 4,50 kr.

Ved henvendelse til Dansk historisk Fællesforening, Landsarkivet, Viborg, kan medlemmer af foreninger under DHF til favorpris (ekskl. porto og omkostninger) erhverve:

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. 10 kr. (bogladepr. 18 kr.).

Helge Søgård: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer 5 kr. (bogladepr. 8,50 kr.).

Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning 2 kr.

Register til Fortid og Nutid: bd. I—XVII. 2 kr.

Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adelsleksikon 16 kr. (bogladepr. 27 kr.).

Dansk Navneskik 5 kr.

H. Hansen: Opbevaring og ordning af købstadsarkiver 2 kr.

S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier 2 kr.

Bauer: Calender for Årene indtil 2200 e. Kr. (fototeknisk optryk) 12 kr. indb., 14 kr. (bogladepr. 20 og 23 kr.).

Serien om de historiske hjælpemidler:

Herluf Nielsen: Kronologi 7 kr., indb. 9 kr. (bogladepr. 11,50 kr., indb. 15 kr.).

Knud Prange: Heraldik og Historie 7 kr., indb. 9 kr. (bogladepr. 11,50 kr., indb. 15 kr.).

Abonnement på Fortid og Nutid: favorpris 15 kr. (bogladepr. 25 kr.) + porto og omkostninger.

Desuden kan Fortid og Nutid fås til reduceret pris, så længe lager haves (enkelte af de ældre hefter er dog udsolgt).

Den af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af Johan Hvidtfeldt udgivne Håndbog for danske lokalhistorikere er udsolgt.

Ved henvendelse til redaktør S. T. Achen, Vestergade 26, København K, kan tegnes abonnement på Heraldisk Tidsskrift (årskontingent 20 kr.).

S. V. Wiberg: En almindelig dansk Præstehistorie (i 4 bind) er atter kommet i boghandelen som optryk af den originale udgave.

Dansk historisk Fællesforenings lokalhistoriske konsulent yder gratis vejledning til hjemstavnhistorikere med hensyn til arbejdsplan, kildemateriale, konkrete spørgsmål, gennemgang af manuskripter o. l. Henvendelse sker til Landsarkivet i Viborg.

Såfremt nogle af vore medlemmer yderligere skulle ønske at få foretaget hjemstavnhistoriske, genealogiske eller lignende undersøgelser, særlig i københavnske arkiver, vil henvendelse kunne rettes til genealog Alfred Larsen, Ericavej 8, Gentofte.

Person- og stedregister

for årbøgerne 1961—63

Række X (XLIX—LI)

ved Alfred Larsen

Registret omfatter samtlige personnavne og stednavne med undtagelse af mark- og gadenavne. Stednavne udenfor Lolland-Falster er dog kun undtagelsesvis medtaget. Konge- og fyrstenavne er kun medtaget i direkte forbindelse med landsdelens historie. Hustruer er som hovedregel optaget under deres pigenavn. Da mangelfuldt karakteriserede personer overalt er søgt nærmere identificerede, vil registret i mange tilfælde kunne tjene som supplement til artiklerne.

- Adserstrup 134
Ahlefeldt, Benedikt 136
Albertsen, Ludvig til Sæbygård 489
Albuén 328, 403
Allerup, Lauritz Thura, borgmester (Nykøbing) 460
Alslev, Nørre 384
Alsø 461
Ambrosius, Rasmus, gårdmand (Fejø) 84, 85
Amt, Jens Christensen, fuldmægtig (Nysted) 464
Ancker-Jensen, førstelærer (Stavreby) 394, 397
Andersdatter, Anne, g. m. Jens Rasmussen 113
Andersdatter, Mette, g. m. Jochumsen 105
Andersen, Giert, gårdmand, færgemand (Fejø) 23, 30, 51, 54, 55, 59
Andersen, Hans, gårdmd. (Fejø) 86
Andersen, Hans Frederik: En svensk skonnerts endeligt. 182
Andersen, Ib, tegner 403
Andersen, Jeppe, gårdmand (Fejø) 84, 85, 94
Andersen, Lars, husmand (Fejø) 55, 60
Andersen, Niels, husmand (Fejø) 81, 82
Andersen, Ole, førstelærer (Løjtofte) 202, 203, 410, 508, 510
Andersen, Oscar, gdr. (Ageby) 407
Andersen, P., folkepensionist (Helinge) 329
Andersen, Peder, husmd. (Fejø) 59
Andersen, R. C., førstelærer (Stubbekøbing) 308
Andersen, Sigrid, fruc (Ageby) 407
Andersen, Thea, fruc 189
Andersen, Wilhelm, professor 216
Andreassen, Jørgen, gårdmand (Frejlev) 457, 462
Andrup, O., museumsdirektør 212
Arenfeldt, Aksel til Basnæs 9
Arild, Christoffer Thomsen, stadsmusikant (Nakskov) 58
Arninge 173, 190, 191, 245
Askø 33, 72, 126, 392
Askø (Landet sogn) 173, 389
Asp, Niels Peter, præst (Stokkemarke) 307
Assenbølle skole 382, 384, 392—394
Aunede 328. 479—482, 491
Axl, Kai, fabrikant (Nykøbing) 213, 346
Baden, Torkel, kammerråd 366
Badike, Christen, gårdmand (Fejø) 78, 84, 85
Badike, Hans Mortensen (Fejø) 55, 64, 77, 78
Badike, Jeppe Mortensen, gårdmand (Fejø) 76, 77
Badike, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 85
Badike, Morten Jepsen, gårdmand (Fejø) 85
Badike, Morten Pedersen, gårdmand (Fejø) 49, 60, 78

- Badike, Niels Hansen, gårdmand (Fejø) 85
- Badike, Ole, husmand (Fejø) 60
- Badike, Peder Jørgensen, gårdmand (Fejø) 81, 84, 85
- Badike, Rasmus Jørgensen, gård-ejer (Fejø) 85, 111
- Badike, Rasmus Nielsen, gårdmand (Fejø) 32
- Bagger, Cornelius Michael, præst (Landet) 99
- Bagger, Friderich, statsråd (Juulskov) 424, 426, 428
- Baiche, Peder Hansen, gårdmand (Fejø) 30
- Bakkevejle 480
- Balch, Anna Marie, g. m. Gerhard Wilhelm Montagne 106
- Balle, Nicolaj Edinger, biskop 216, 243, 370
- Balle, Søren Pedersen, degn (Vestenskov) 362, 374
- Banckemand, Ole, gårdmd. (Fejø) 59
- Bang, Carl Frederik Vilhelm, distriktskirurg (Fejø) 112
- Bang, Erland, skoleholder (Fejø) 83
- Banke, Jørgen, bibliotekskonsulent 198
- Banning, Knud, dr. theol. 266
- Barfod, Hans Peter Fakse, godsforvalter (Halstedkloster) 308, 327, 329
- Barfoed, Erik Christian, apoteker (Stege) 107
- Bastholm, Chr., hofpræst 254
- Beck, Frederik Julius, biskop 243
- Becker, C. J.: Fra bogverdenen 496, 497
- Becker, C. J., professor 499
- Bedske, Hans, gårdejer (Majbølle) 471
- Bedske, Peter (Majbølle) 472
- Bedske, Rasmus (Majbølle) 472
- Bedske, Søren (Majbølle) 472
- Begtrup, Holger, højskoleforst. 216
- Bek Pedersen, J.: Hvor blev Lollandsfares landsting afholdt. 171—177
- Bek Pedersen, J., handelsgartner (Nakskov) 202, 203, 409, 410, 510
- Bendixen, Niels, gårdmd. (Fejø) 41
- Bendsen, A. H., førstelærer (Mari-bo) 203, 220, 405, 408, 409, 507, 508, 510
- Benninck, Mattis, klokkestøber (Lybæk) 467
- Bentsen, Nis, gråbroder 340
- Benzon, C. F., kammerjunker (Gammelgård) 301
- Benzon, E. C., skibsbygger (Nykøbing) 399
- Benzon, Lorenz Jac., konsul (Stubbekøbing) 308
- Benzon, Lorenz Jacob, præst (Vestenskov) 366
- Benzon, Rasmine Olavia, g. m. Hans Frederik Rostrup 308
- Berendsen, Rasmus, husmand (Fejø) 42, 61
- Bernstorff, A. P., statsmand 232
- Berritsgård 168, 215, 355, 406
- Bertouch-Lehn, Rud.: Fra bogverdenen 190—200, 399—404, 498—505
- Bertouch-Lehn, Rud., baron 184, 203, 214, 407, 409, 410, 507, 508, 510
- Bille, Christoffer til Mejlgård 7, 9, 12
- Bille, H. S.: Blade af en landsbydegns embedsbog. 306—374
- Bille, Holger, landsdommer (Højbygård) 7
- Birch, Andreas, biskop 242
- Birch, Hans, hushovmester 489
- Birket 190, 191, 252, 328
- Birket (Toreby sogn) 146, 152, 157, 452
- Bjelbo, C. H., grosserer (Nakskov) 203, 410, 508, 510
- Blichfeld, Karen, degneenke (Fejø) 38
- Blichfeld, Peder Thomsen, præst (Fejø) 20, 21
- Bloch, Søren Niclas Johan, rektor (Nykøbing)
- Bloch, Tønne, biskop 83, 233
- Bobé, Louis, kgl. ordenshistoriograf 210
- Boeck, H., kaptajn 213
- Boeckmann, branddirektor 3
- Bogø (Kappel sogn) 261
- Boisen, Anton, gdr. (Vesterborg) 237
- Boisen, Boie Friderich Outzen, præst (Gentofte) 235, 238
- Boisen, Frede, politiker 239
- Boisen, Frits, præst (Stege) 238, 239, 265
- Boisen, Harald, præst (Sakskb.) 239
- Boisen, Helga, g. m. Otto Reedtz 238
- Boisen, Jutta, g. m. Hans Ancher Jespersen 238
- Boisen, Karl, stiftsprovst (Ribe) 238
- Boisen, Lars Nannestad, præst (Vesterborg) 238, 263, 310

- Boisen, Nanna, g. m. Jens Lassen Knudsen 237
- Boisen, Peder Outzen, biskop 90, 108, 197, 201, 225—266, 310, 361
- Boisen, Peter Outzen, præst (København) 239
- Boje, Andreas, præst (Fejø) 106, 107, 108, 109, 110, 114
- Boll, Peter Georg, generalfiskal 462, 465
- Borgø 272, 407
- Borre, Claus, husmand (Fejø) 77
- Borre, Christoffer, gårdmd. (Fejø) 84
- Borre, Hans Jørgensen, husmand (Fejø) 59, 70
- Borre, Johannes, husmand (Fejø) 61
- Borre, Jørgen Hansen, gårdmand (Fejø) 27
- Borre, Niels, husmand (Vejrø) 61
- Borre, Niels Nielsen, gårdmand (Fejø) 78, 79
- Borre, Ole, husmand (Fejø) 59, 61
- Borre, Oluf Pedersen, gårdmand (Fejø) 41
- Borre, Peder (Fejø) 74
- Borre, Rasmus (Fejø) 81
- Borrehuset (Grønsund) 218
- Boyer, Martha, museumsinsp., 416
- Brahe, Anna 188
- Brahe, Karen 188
- Brahe, Sidsel Axelsdatter, g. m. Eskil Gøye 145
- Brahe, Tyge, astronom 188
- Brandt, Peter, rentemester 420
- Brandth, Jan Samuel, degn (Vestenskov) 360—374
- Brandth, Kneytel, kobbersmed (Nakskov) 360
- Brarup 384
- Bredahl, Christian, snedker 401
- Bredder, Hans, gårdmand (Rågelunde) 459, 461
- Bredder, Mads, gårdmand (Kettlinge) 461
- Bredsdorff, Thomas, højskoleforstander 216
- Bregninge 461
- Brock, slægten 134
- Broholm, H. C., museumsinsp. 216
- Brun, Hans, husmand (Fejø) 61
- Bruun, Hans, gårdmand (Fejø) 85
- Bruun, Jens, gårdmand (Fejø) 85
- Bruun, Jens Mikkelsen, gårdmand (Fejø) 85
- Bruun, Jørgen, gårdmand (Fejø) 85
- Brun, Martha Rasmine Elisa Kathrine, g. m. August Julius Rostrup 308, 311, 313—316, 329, 330
- Brun, Mikkil, gårdmd. (Fejø) 60, 78
- Bruun, Jens, gårdmd. (Sløsserup) 460
- Bruun, Jürgen, husmand (Sløsserup) 460
- Bruun, Niels Olsen, gårdmand (Fejø) 85
- Bruse, Mette (Fejø) 97
- Brünnicke, Andreas, provst (Skovlænge) 371
- Brøndegaard, V. J., kunsthistoriker 334
- Brøndsted, Gert Johannes, præst (Askø) 92, 93
- Brøndsted, J., rigsantikvar 212, 216
- Buchvalt, generalmajor (Solagregård) 469
- Bull, Francis, professor (Oslo) 213
- Bursø 138, 147, 153, 157
- Büchmann, J., lærer (Langesø) 323
- Bydelsbak, Mette Albrechtsdatter, g. m. Mogens Gøye 131, 152
- Bülow, C. Fr. v., baron (Rudbjerggård) 363
- Byssing, Ferdinand Anthon, birkedommer (Fejø) 57, 64, 68, 69, 73, 76, 80, 81
- Bærentz, Abraham Madsen, gårdmand (Fejø) 75, 84
- Bødker, Christoffer, gårdmand (Fejø) 60
- Bødker, Hans Hansen, oldermand (Frejlev) 454
- Bødker, Niels, husmand (Fejø) 61
- Bødkerskoven (Halsted) 479
- Bønned 189
- Bønned slot 218
- Bøsse, Michel Olsen, gårdmand (Fejø) 85
- Bosse, Oluf, gårdmand (Fejø) 60, 78
- Carl 10. Gustav, konge 359
- Carstensen, Jacob, skoleholder (Fejø) 20
- Christen, hjulmand (Fejø) 59
- Christensdatter, Mette (Fejø) 24
- Christensen, Aage, lærer (Langesø) 265
- Christensen, Albert, skovfoged (Socsmarke) 476
- Christensen, C. A., rektor (Nyko-bing) 206
- Christensen, Charles, arkitekt 342, 344
- Christensen, Hans, gårdmand (Bregninge) 459, 462

- Christensen, Jacob, rytter (Kettinge) 459, 460
 Christensen, Jørgen, gårdmand (Herritslev) 457, 462
 Christensen, Knud, præst (Utterslev) 467
 Christensen, Niels, husmd. (Fejø) 61
 Christensen, Niels, landsoldat 462
 Christensen, Niels, sognefoged, birkeskriver (Fejø) 39, 40, 41, 42, 56, 59
 Christensen, Peiter, gårdmand (Fejø) 86, 98
 Christensen, Rasmus, karl (Fejø) 109, 110
 Christian (V), udvalgt prins 7—15
 Christiansen, Jacob (Fejø) 78
 Christiansen, Ole, gårdmd. (Fejø) 84
 Christiansen, Rasmus, tegner 207
 Christiansmindeskolen (Østofte) 5
 Christianssæde 4, 175, 399, 415—450
 Christoffersen, Hans, gårdmand (Fejø) 21
 Christoffersen, Laurine, g. m. J. J. Henriksen 313—315, 329
 Clausen, lærer (Stavreby) 396
 Clausen, madam (Trøjborg) 226
 Clausen, H. G., præst (Halsted) 307, 309
 Clausen, H. G., stiftsprovst (København) 255, 256
 Clausen, H. N., professor 308
 Clausen, Peder, gårdmand (Fejø) 59, 68, 76
 Clausen, Rasmus, skilshbygger (Nakskov) 399
 Clausen-Bagge, N., præst (Rubbeløkke) 309
 Clavus, Claudius, kartograf 125
 Clemmensen, Tove, museumsinspektør 416, 424
 Cramer, J. A., professor 231, 232
- Dahl, Knud, 503**
 Dahlberg, Erik, generalkvartermester 128, 129
 Dam, Morten, husmand (Fejø) 59
 Dam, Niels, gårdmand (Fejø) 59
 Dam, Ole (Fejø) 78
 Dannemare 147, 153
 Dansted 175
 Dasse, Hans Pedersen, gårdmand (Fejø) 85
 Dasse, Hans Pedersen, husmand (Fejø) 101
 Dasse, Jens (Fejø) 81
 Dasse, Lars, bysvend (Fejø) 59
- Davidson, Niels, landsoldat (Sløsserup) 460, 462
 Davidson, Vald., præst (Stokkemarke) 329
 Degn, Niels Christensen, sognefoged (Fejø) 30, 32
 Degn, Per (Fejø) 81
 Delimat, Tadeusz, vicedirektør (Polen) 185
 Desington, Andreas, præst (Fejø) 31, 32, 34, 40, 41, 45, 46, 56, 57, 59, 63
 Ditlevsen, Jeppe, gårdmd. (Fejø) 86
 Ditløvsen, Lars, gårdmand (Fejø) 85
 Dons, Simon Andersen, etatsråd (Rudbjerggård) 304
 Dragsminde 11
 Drejer, Rasmus, murermester 396
 Dreyer, Karsten, kok (Næstved) 11
 Dyggve, Ejnar, arkitekt, dr. phil. 210, 216
 Døllefelde 143, 146, 153, 157, 454, 461
 Daa, Christian til Sæbygård 489
 Daa, Henrik til Sæbygård 489
 Daa, Inge, g. m. Oluf Falster 489
- Ebbesen, Niels, husmand (Fejø) 80**
 Egelev 384, 392
 Egelev skole 387
 Elkenøre 384
 Elkenøre skole 388
 Ellehave 140
 Ellekilde, Hans, arkivar 212, 216
 Emb 480
 Engel, Christian, gårdejer (Fejø) 85, 97, 98
 Engel, Jochum, gårdejer (Fejø) 85, 100
 Engelborg 481, 482
 Engelsens, Carl, gymnasielærer 498
 Engestofte kirke 286
 Erik af Pommern 279, 286, 339
 Eriksen, Christen, husmd. (Fejø) 60
 Eriksen, Henrik, husmand (Fejø) 61
 Eriksen, Hans Jørgen, gårdmand (Fejø) 85, 99, 103
 Eriksen, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 60
 Erikstrup 273
 Eriksvolde (Østofte) 273, 274
 Ernst Cathrine (Rølokkegård) 218
 Errindlev 147, 153, 218, 384
 Eskilstrup 384
 Espe, Peder Hansen, præst (Solager-Rebbinge) 468
 Ettehave 146, 153, 461
 Exner, Johan, provst 398

- Faber, P. D., landøkonomisk forfatter 198
- Fabritius, Albert, kgl. ordenshistoriograf 212
- Fabritius Buchwald, N., prof. 329
- Falk, Ide, Eskilsdatter, g. m. Mogens Axelsen Gøye 141, 160
- Falkerslev 384
- Falster, Birgitte, g. m. Borchard v. Pappenheim 489
- Falster, Oluf, til Korselitze 489
- Falster, Peder, til Sæbygård 489
- Falsters Minder (Nykøbing) 405, 503, 506
- Fang, Fanny, frue 213
- Fejø 17—122, 126, 392, 399, 400, 496, 497
- Felter, Immanuel: Middelalderminder i Maribo Domkirke 279—294
- Felter, Imm., domprovst (Maribo) 498, 500
- Femø 24, 33, 72, 126, 392
- Femøe, Jørgen Nielsen, gårdmand (Fejø) 86
- Finsen, Helge, arkitekt 398
- Fjelde 138, 143, 146, 153, 157
- Flårup 134, 384, 461
- Flade, Harry, parc. (Assenbølle) 393
- Flep, Jacob, ridder 136
- Flindt, Henrich, kbmd. (Nykbg.) 194
- Flindt, Henrich, landsdommer 195
- Flintinge 146, 152, 157, 384, 404, 452, 455
- Fontenay, Madeleine de: Fra Bogverdenen 187—188, 398—399
- Forchhammer, G., professor 321
- Foucart, Jacob, musikanter 10
- Frandsen, Christian, birkedommer (Fejø) 26
- Frandsen, Frands, gårdmand (Fejø) 84, 85
- Frandsen, Hans, birkedommer (Fejø) 38
- Frandsen, Hans, husmand (Fejø) 61
- Frederik II, konge 136
- Frederik III, hertug 8
- Frederik VI, konge 5
- Frederiksdal 403, 449
- Frederiksen, Gert, birkefoged (Fejø) 23, 25, 51
- Fredsholm 361, 363
- Frejlev 384, 386, 453, 454, 461, 464
- Frejlev Bøget 503
- Friderichsen, Niels, gårdmand (Fejø) 85
- Frideriksen, Morten, skipper (Fejø) 46
- Frihedsminde 301
- Friis, Hans, selvejer (Brødebølle) 366
- Friis, Jens, gårdmand (Fejø) 60
- Friis, Lars Jensen, gårdmand (Fejø) 18, 23
- Friis, Lars Jensen, husmd. (Fejø) 96
- Friis, Peder, Rasmussen, gårdmand (Fejø) 60, 78
- Friis, Rasmus, gamle, gårdmand (Fejø) 60
- Friis, Rasmus, unge, gårdmand (Fejø) 60
- Friis Johansen, K., prof. 498, 499
- Friis-Petersen, H., personalhistoriker 193, 265
- Fritzer, Christian, murermester (Nykøbing) 383
- Frostrup 146, 152, 157
- Fuglsang 168
- Fuglse 138
- Fuglse herred 138, 140, 143, 147, 153, 157
- Fynboe, Niels Hansen, gårdmand (Fejø) 84, 85
- Galen, Carl Erikson, ærkebiskop 466
- Gallemosen 296, 300, 322, 323
- Galmindrup 134
- Galschiøt, Christian 318, 328
- Galschiøt, Chr. Rüdric, præst (Stokkemarke) 313, 319
- Galt, Ebbe Andersen, adelsmand 158
- Gammel, Hans, bonde (Utterslev) 467
- Gammel, Peter, bonde (Utterslev) 467
- Gedesby 384, 392
- Gedser 190, 396, 403
- Gedsergård 126, 272, 274, 277, 396
- Geltofte 134, 146, 150, 152, 157, 158
- Gertsdatter, Anne Kristine, pige (Fejø) 111
- Gierlew, Anders, skoleholder (Ø. Torslev) 464
- Gierlew, Hans, konsumtionsforpagter (Nysted) 452, 453, 454, 456, 457, 463, 465
- Gierlew, Jens Christian, byfoged (Nysted) 452—457, 460—464
- Giertsen, Anders, gårdmand (Fejø) 18, 25, 26, 30
- Giertsen, Jørgen (Fejø) 78
- Glob, Andreas, provincialvikar 340
- Glosunde 143, 147, 153, 191, 194, 388
- Godsted 452
- Gottesgabe 328, 362, 363, 368

- Grandskov, Johan, skibskaptajn
(København) 105
- Gravlund, Thorkild, forfatter 216
- Green, Frederik, borgmester (Nykøbing) 464
- Green, Ursuline, g. m. Jens Christian Gierlew 452, 464
- Grimstrup 278
- Groth, Simon, gårdmand (Fejø) 86
- Grubbe, Marie (Borrehuset) 403
- Grundtvig, N. S. F., præst 253, 255, 257, 260, 307, 309, 310
- Grundtvig, Otto, amtsprovst (Tor-kilstrup) 252
- Grymer, Hans (Fejø) 65
- Græshave 147, 153, 388
- Grønnegade 452, 456, 461
- Grønsund 194
- Guldborg 129, 355—357, 359
- Guldborgsund 183, 484
- Gundslev 384
- Gyldenløve, Chr. Ulrik, hofmarskal 8
- Gyldenløve, Hans Ulrik, kammerjunker 8
- Gyldenstjerne, Christian til Bjergsgård 469
- Gyldenstjerne, Knud, lensmand (Nykøbing) 342, 350
- Gyldenstjerne, Mogens til Svanholm 469
- Gyldenstjerne, Pernille, g. m. Jacob Rosenkrantz 469
- Gymoos, Jens, husfoged (Nykbg.) 24
- Gyrsting, Morten Jensen, ridder 142
- Gøye, slægten 131—170
- Gøye, Albrecht til Krenkerup 133, 136, 155, 156, 158, 165
- Gøye, Anne 188
- Gøye, Axel Mogensen til Krenkerup 133—138, 140, 142, 145, 160, 163
- Gøye, Birgitte 188
- Gøye, Birgitte, g. m. Herluf Trolle 155, 156, 158
- Gøye, Eline 131, 132, 137, 169, 172, 173
- Gøye, Eskil til Krenkerup 133, 136, 142, 143, 145—147, 150—152, 154, 155, 160—165, 167, 169, 341
- Gøye, Eskil Mogensen 158
- Gøye, Henrik 135
- Gøye, Henrik til Gisselfeld 151
- Gøye, Ide til Tunbyholm 151
- Gøye, Marine Jensdatter 150
- Gøye, Mogens, rigshofmester 131—133, 135, 145, 151, 152, 154, 155, 158, 160—163, 165—167, 169, 170, 340
- Gøye, Mogens til Harrested 134
- Gøye, Mogens Axelsen til Krenkerup 133, 135, 137, 141, 142, 143, 145, 147, 160, 161, 169
- Gøye, Oluf Axelsen til Krenkerup 137, 141, 142
- Gåbense 194
- Gaard, Jacob, gårdmand (Fejø) 60
- Gaard, Jørgen, husmand (Fejø) 60
- Gaard, Mogens, gårdmand (Fejø) 59, 78
- Gaardmand, N. P., forstander (Næsgård) 220
- Hagedorn, Frantz, birkedommer (Fejø) 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40
- Hahn, Wilh., provincialmedikus (Maribo) 415, 433
- Halling, Anders (Fejø) 82
- Halling, Hans, gårdmand (Fejø) 104
- Halling, Jørgen (Fejø) 78
- Halling, Lars Jensen, gårdmand (Fejø) 72, 84
- Halling, Niels, gårdmand (Fejø) 60
- Halmø, seilmager (Nykøbing) 400
- Halsted 301, 302, 328
- Halsted å 479
- Halstedkloster 296, 299—301, 303, 304, 313, 328, 479—481, 489
- Halsted kro 488
- Hammelev, frøken, lærerinde (Stensgård) 317
- Hans, konge 136, 162
- Hans Christian, hertug 8
- Hans Christian, husmd. (Fejø) 59, 61
- Hans Henrick, gårdmand (Fejø) 60
- Hansdatter, Anna (Fejø) 78
- Hansdatter, Anna, g. 1° Frantz Nielsen, g. 2° Hans Pedersen Skotte 23
- Hansdatter, Birthe, g. m. Giert Andersen 23
- Hansdatter, Bodil, g. m. Lauritz Jensen 23
- Hansdatter, Bodil Cathrine, g. m. Hans Hansen 453
- Hansdatter, Maren, husbonde (Fejø) 61
- Hansdatter, Margrethe (Fejø) 64
- Hansen, Albreth (Fejø) 92, 108
- Hansen, Anders, gårdmd. (Fejø) 85
- Hansen, Andreas, bonde (Utterslev) 467
- Hansen, Andreas, seminarielærer (Vesterborg) 242, 261—263
- Hansen, Bendix, gårdmd. (Fejø) 86

- Hansen, Boy, gårdejer, kniplingskræmmer (Emmerlev) 226, 228, 229, 230
- Hansen, C. A., stiftsfysikus (Nysted) 206
- Hansen, C. F., arkitekt 3
- Hansen, Hans, gårdmand (Fejø) 32, 43, 60
- Hansen, Hans, gårdmand (Frejlev) 453, 461
- Hansen, Hans Henrik, gårdmand (Fejø) 86
- Hansen, Hans Jørgen, gårdmand (Fejø) 85
- Hansen, Henrik (Majbølle) 474
- Hansen, Jacob, gårdmand (Fejø) 30
- Hansen, Jens, gårdmand (Fejø) 30
- Hansen, Jens, husmand (Fejø) 76
- Hansen, Johannes (Fejø) 77
- Hansen, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 21
- Hansen, Jørgen, landsoldat (Rågelunde) 459, 460
- Hansen, Laurids, bonde (Utterslev) 467
- Hansen, Lauritz, præst (Fejø) 30
- Hansen, Mads, skibsbygger (Vålse) 399
- Hansen, Marius, lektor (Nakskov) 192, 212, 403, 404, 501, 502
- Hansen, Michel, gårdmd. (Fejø) 20
- Hansen, Mikkel, gårdmd. (Fejø) 60
- Hansen, Mogens, gårdmd. (Fejø) 84
- Hansen, Morten, gårdmd. (Fejø) 59
- Hansen, Morten, gårdmd. (Fejø) 86
- Hansen, Morten, husmand (Fejø) 96
- Hansen, Niels, gårdmand (Fejø) 84, 85
- Hansen, Niels, husmand (Fejø) 61
- Hansen, Niels, skipper (Fejø) 84
- Hansen, Ole, gårdmand (Fejø) 53, 54, 59
- Hansen, Ole, husmand (Fejø) 61
- Hansen, Ole Wilhelm, arbejder 104
- Hansen, Oluf, gårdmand (Fejø) 20, 21, 30
- Hansen, Otto, skibsbygger (Stubbe-købing) 399
- Hansen, P. Chr., tømrer (Nykøbing) 182
- Hansen, Peder, gårdmand (Fejø) 37
- Hansen, Peder, gårdmand (Fejø) 86
- Hansen, Peder, gårdmand (Ø. Ulslev) 455
- Hansen, Poul, højskoleforst. 216
- Hansen, P., godsforvalter (Haldsted-kloster) 295, 329
- Hansen, Rasmus, gårdmd. (Fejø) 84
- Hansen, Rasmus, husmd. (Fejø) 61
- Hansen, Verner: Fra bogverdenen 498
- Hansen, Verner, redaktør (Maribo) 201—203, 219, 406, 409, 410 506, 510
- Hansen, Karen, g. m. Hans Jensen (Majbølle) 474
- Hardenberg-Reventlow, Christian Heinrich, greve 495
- Hardenberg-Reventlow, Ida Augusta, grevinde 495
- Harstall, Hans Wilhelm, til Pederstrup 12
- Hauen, Karen, g. m. Anders Gierlew 464
- Haugner, C. C., redaktør (Nakskov) 209, 215, 216, 219, 220, 222
- Heerforth, Chr., apoteker (Nykøbing) 327
- Heidelmann, lærer (Majbølle) 473
- Heilskov, Pedersen, overbibliotekar (Maribo) 498
- Heine, N. G. (landbrugsmuseet) 192
- Hejringe 300
- Hellede, Jens, gårdmd. (Fejø) 59, 78
- Hellede, Ole Jensen, gårdmand (Fejø) 76
- Hellede, Peder (Fejø) 81
- Hellingegården 296, 300
- Hemmingsen, Niels, teolog 218
- Henriksen, J. J., smed (Abed) 329
- Henriksen, Marie, lektor (Nakskov) 220
- Hermansen, Victor, museumsinspektør 216
- Herritslev 146, 153, 384, 452—458, 461
- Hertig, Henrik: Fra bogverdenen 497, 498
- Hesnæs 182
- Heye, Jørgen, degn (Fejø) 83, 90, 91
- Hillested 143, 147, 153
- Hillesvig skovridergård 180
- Hjelholt, Holg., overarkivar 214, 216
- Hjelm 136, 138, 143, 146, 153, 157, 384
- Hjort, Jørgen Mikkelsen, birkeskriver (Fejø) 20, 26, 27
- Hjulmand, Jens Rasmussen (Fejø) 60, 78, 81, 84
- Hjulmand, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 84
- Hjulmand, Rasmus, husmd. (Fejø) 61
- Hoby 176, 218, 498, 499
- Hoe, Henric (Fejø) 47

- Holck, Axel, amtsforvalter (Maribo) 205—207, 208, 213, 214, 215, 218, 222, 409, 506
- Holck-Winterfeld, Gustav, til Sæbyholm 494
- Holeby 143, 147, 153, 157
- Holleby 480
- Holm, Viggo, kantor (Nykøbing) 209
- Holse, Jens, husmand (Fejø) 60
- Holse, Jens Hansen, gårdmand (Fejø) 85
- Horbelev 189, 384
- Horn, Gustav, sv. general 469
- Horrreby 384
- Horslunde 1—6, 154, 245
- Hugo, Johanne Marie, g. m. Hans Gierlew 465
- Hullebæk 384
- Husum, madam, jordemoder (Majbølle) 471
- Hvidtfeldt, Johan, rigsarkivar 212 506
- Hvilehusene (Halsted) 488, 489
- Hyde skov 331—336
- Høegh-Guldberg, Ove, statsminister 246, 457
- Højet (Falster) 384
- Højet (Radsted) 136, 138, 143, 146, 150, 152, 157, 158, 165, 167
- Høy, Christen, gårdmand (Frejlev) 457, 462
- Høyen, N. L., professor 188
- Ibsen, Hans, skolelærer 100
- Ibsen, Johan, landvæsenskommissær 366
- Ibsen, Tobias, møller (Fejø) 30
- Idestrup 384
- Ipsen, Rasmus, karl (Fejø) 101
- Isaksen, konsul (Christianssand) 92
- Isaksen, Engel Margrethe, g. m. Henrik Kuhlmann 92, 93, 94
- Ishøj, Chr. Fr. August, præst (Stokkemarke) (1883—1903) 313
- Isser, (Ibsen) Hans, skoleholder (Fejø) 90, 100
- Iversen, Niels, færgemand (Fejø) 102
- Jacobs, Karen, husmand (Fejø) 61
- Jacobsen, Jens, husmand (Fejø) 60
- Jacobsen, Rasmus, gårdmd. (Fejø) 84
- Jansen, O., lærer (Birket) 206
- Janssonius, Jan, kortudgiver 126
- Jensen, Bernhard, forfatter 398
- Jensen, Bøje, præst (V. Ulslev) 409
- Jensen, Børge O.: Om gamle kort over Lolland-Falster 123—130
- Jensen, Børge O.: Sæby. Af en lollandsk landsbys saga 479—495
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør 212, 216
- Jensen, H. J., lærer (Stavreby) 397
- Jensen, Hans, gårdmd. (Fejø) 41, 60
- Jensen, Hans, gårdmand (Fejø) 86
- Jensen, Hans, gårdejer (Majbølle) 472—475
- Jensen, Jens, gårdmand (Fejø) 49, 53, 60, 74, 80
- Jensen, Jens, gårdmand (Fejø) 59
- Jensen, Jens, gårdmand (Fejø) 85
- Jensen, Jeppe, gårdmd. (Fejø) 20, 22
- Jensen, Jørgen, gårdmand (Fejø) 30
- Jensen, Lars, gårdmand (Fejø) 59
- Jensen, Lauritz, gårdmand (Fejø) 23
- Jensen, Mads, adelsmand (Bellinge) 135
- Jensen, Michel, gårdmand (Fejø) 84
- Jensen, Mogens, gårdmd. (Vejrø) 61
- Jensen, N. A., forfatter, 238
- Jensen, Niels, gårdmand (Fejø) 85
- Jensen, Ole, gårdmand (Fejø) 53
- Jensen, Ole, gårdmd. (Fejø) 84, 85, 86
- Jensen, Olte, adelsmand (Saltø) 135
- Jensen, Peder, gårdmand (Fejø) 51
- Jensen, Peter L., opfinder (Chicago) 215
- Jensen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 84, 85
- Jensen, Søren, gårdmd. (Fejø) 48, 49
- Jeppesdatter, Maren, g. m. Jeppe Jensen 22
- Jeppesen, Hans, gårdmand (Fejø) 49, 51, 52, 59
- Jeppesen, Hans husmand (Fejø) 60, 66, 67, 72, 74, 77
- Jeppesen, Jacob, gårdmd. (Fejø) 86
- Jeppesen, Jeppe, gårdmand (Fejø) 60, 66
- Jeppesen, Mogens, karl (Fejø) 101
- Jeppesen, Niels, gårdmd. (Fejø) 85
- Jeppesen, Niels, lærer (Kappel) 369, 370
- Jeppesen, Peder, gårdmand (Fejø) 60
- Jeppesen, Peder, skipper (Fejø) 78
- Jeppesen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 60
- Jeppesen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 85
- Jepsen, Dines, fisker (Nykøbing) 11
- Jespersen, Hans Ancher, præst (Uterslev) 238

- Jessen, Knud, dr. phil. 210
 Jexlev, Thelma, arkivar, 244
 Jochumsen, Johan (Fejø) 105
 Joensen, Hans Christian, gårdmand (Fejø) 65
 Joensen, Nicolai, gårdmd. (Fejø) 59
 Joensen, Niels, gårdmand (Fejø) 59
 Joensen, Oluf, husmand (Fejø) 38
 Joensen, Peder, gårdmand (Fejø) 59, 60
 Johan den milde, greve 272
 Johan Georg, hertug 8
 Johan Georg I, kurfyrste 8
 Johanne Skippers, husmd. (Fejø) 59
 Johansen, Hans Hendrik, husmand (Fejø) 111
 Johansen, Mikkel, gårdmd. (Fejø) 59
 Johansen, Niels, gårdmd. (Fejø) 59
 Johnsen, Peder Hansen, gårdmand (Fejø) 85
 Jong, Christen Rasmussen, gårdmand (Herritslev) 457, 462
 Jordan, Marcus, kartograf 125, 128
 Juel, Esger, ærkebiskop 466
 Juel-Vind-Frijs, Agnes, grevinde 313
 Juel-Vind-Frijs, Frederik Julius, greve 320
 Juellinge 218, 295, 300
 Juellinge dyrehave 479
 Jul, Ole Rasmussen, gårdmand (Fejø) 68
 Junger, Jørgen (Fejø) 81
 Junghans, H. forvalter (Rudbjerg-gård) 362
 Juul, Anne, g. m. Holger Bille 7
 Juul Nielsen, N., kontorchef (Nakskov) 329
 Jyde, Rasmus, husmand (Vestenskov) 364
 Jørgensdatter, Karen, g. m. Hans Jørgen Erichsen 99
 Jørgensen, Albrekt, gårdmand (Fejø) 81, 84, 86
 Jørgensen, Dagmar, frue (Tåreby) 203, 220, 407, 409, 410, 510
 Jørgensen, Frederikke Juliane, g. m. Hans Glud Clausen 307
 Jørgensen, Gert, gårdmd. (Fejø) 86
 Jørgensen, Hans, gårdmand (Fejø) 59, 60
 Jørgensen, Hans, husmand (Fejø) 59, 78
 Jørgensen, Iver, gårdmd. (Fejø) 76
 Jørgensen, Jens, gårdmd. (Fejø) 59
 Jørgensen, Jens, gårdmd. (Fejø) 85
 Jørgensen, Jørgen, adjunkt 209
 Jørgensen, J., lærer (Keldby) 215
 Jørgensen, Laurits, godsejer (Søllestedgård) 236, 306, 307, 328
 Jørgensen, Maren Lucie, jordemoder (Fejø) 94
 Jørgensen, Melchior, husmand (Fejø) 61
 Jørgensen, Mogens, gårdmand (Fejø) 51, 59
 Jørgensen, Morten, gårdmd. (Fejø) 85
 Jørgensen, Niels, gårdmd. (Fejø) 85
 Jørgensen, Ole, gårdmand (Fejø) 78, 86
 Jørgensen, Ole, skoleholder (Fejø) 95, 100, 109
 Jørgensen, P., proprietær (Søllested) 329
 Jørgensen, Povl, husmand (Fejø) 59
 Jørgensen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 85
 Jørgensen, Rasmus, husmd. (Fejø) 59
 Jørgensen, Rasmus, karl (Fejø) 113
 Jørgensen, Svend, førstelærer (Tåreby) 184, 209, 214, 219, 220, 381, 407, 506
 Jørgensen, Svenne, skoleholder (Fejø) 63, 67
 Jørgensen, Søren, gårdmd. (Fejø) 86
 Jørgensen, Valborg 329
- K**
 Kabel, slægten 137
 Kabel, Laurids Nielsen, væbner 140
 Kallehavegård 361, 362, 363, 368
 Kappel 153, 194, 360, 362, 363, 366—369, 373, 374
 Karleby 194, 453, 461
 Karleby hede 485
 Kartofte 138, 140, 143, 146, 153, 157, 158
 Kelstrup 134
 Kettinge 157, 452—454, 461
 Khoninck, Hinrich, bonde (Utterslev) 467
 Kielsen, frøken (Nakskov) 307
 Kielsen, Maren Betty, g. m. Frederik Georg Emil Rostrup 316
 Kierkegaard, P. Chr., biskop 237
 Kierulf, Christian Rudolph, præst (Fejø) 114
 Killerup 356
 Kippinge 216, 384, 406
 Kippinge kirke 398
 Kirchheiner, Johan Jacob, præst (Fejø) 86, 93, 94, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 115
 Kirk, Ole, borgmester (Nakskov) 206
 Kirkeby, Sonder 384

- Kirstine, g. m. Niels Nielsen 475—478
 Kiølle, Tommes, husmand (Fejø) 60
 Kjær, E., museumsinspektør 215
 Klessen, J., katolsk præst (Maribo) 213
 Kliim, Christian Olsen, gårdmand (Fejø) 85
 Kliim, Ole Gotthilf, skoleholder (Fejø) 77
 Klitgaard Sørensen, S.: Biskop Boisen i 200-året for hans fødsel. 225—266
 Klodskov 384
 Klyds, Ole, husmand (Fejø) 59
 Kløcker, E., amtsforvalter (Maribo) 498
 Knudsen, Jakob, forfatter 237, 238
 Knudsen, Jens Lassen, præst (Aggersborg) 237
 Knudsen, Peder, gårdmd. (Fejø) 60
 Knudsen, Rasmus, gårdmd. (Fejø) 84
 Knuth, Conrad Ditlev, baron 363, 364, 366
 Knuth, Ide Margrethe, grevinde 363
 Knuthenborg 299
 Knuthenborg Park 503
 Knuthenlund 306
 Koch, Hal, professor 264, 266
 Koch, L., kirkehistoriker, provst (Glostrup) 264
 Koch, Niels, gårdmd. (Laurup) 457
 Koggården (Hellinge) 308
 Kolbye, A., bestyrer (Maribo) 206, 220
 Kolderup Rosenvinge, L., prof. 319
 Koldinggård 176
 Kolund, Rasmus Rasmussen, gårdmand (Fejø) 86
 Korterup 173, 174
 Krag-Juel-Vind-Frijs, Carl Ludvig, greve (Juellinge) 252
 Kragh-Juel-Vind-Frijs, Fr. Carl, stiftamtmand 366
 Kragelund, Mathias, skoleholder (Stubberup) 457
 Kragh, Jens, gårdmand (Fejø) 85
 Krarup, Preben, advokat (Maribo) 498
 Krenkerup 131—170, 441, 466
 Kring, L., viceskoleinspektør (Nykøbing) 220
 Kristensen, Marius, dr. phil. 210
 Krog, Anders, gårdmand (Fejø) 59
 Krog, Hans Mortensen, gårdmand (Fejø) 35, 37, 59, 78
 Krog, Jørgen, gårdmand (Fejø) 86
 Krog, Mikkel Andersen (Fejø) 80
 Krog, Morten, gårdmand (Fejø) 60, 78
 Krog, Morten Hansen, gårdmand (Fejø) 23
 Krog, Ole, gårdmand (Fejø) 60, 81
 Krog, Oluf, gårdmand (Fejø) 59
 Krog, Peder, gårdmand (Fejø) 84
 Krog, Søren Mortensen, gårdejer (Fejø) 103
 Krogh, Hans Godske v., stiftamtmand 363, 457—460, 464, 465
 Krumpen, Marinæ, g. m. Hans Myndel 285
 Krungerup 138, 143, 146, 152
 Kronge 138
 Kuhlmann, Henrik, præst (Fejø) 82, 83, 89, 90, 91, 92
 Kuld, Otte Jensen, herredsfoged (Skovbølle) 216
 Kyllingemosen 296, 298
 Kældernæs 328
 Kærstrup 134
 Koblelev 194, 215, 218
 Kølle, Christen, birkedommer (Engestofte) 36
 Kølle, Jørgen, birkedommer 37, 38
 Kørber, Joachim, oberst 356
 Lammehave 480
 Landet 147, 153, 173, 388
 Landet kirke 169, 174, 175, 176
 Landet skole 5
 Landorph, Hans, amtmand 25
 Lang, Niels, gårdmand (Frejlev) 457, 462
 Lang, Peder, gårdmand (Frejlev) 457, 462
 Langeland, Hans Peder, gårdmand (Fejø) 85
 Langesø skole 265
 Langet 146, 152, 153, 157, 461
 Langø 261, 479
 Larsdatter, Lisbeth, husmd. (Fejø) 60
 Larsen, Albret, gårdmand (Fejø) 51
 Larsen, Alfred: En bryllupsfærd på Nykøbing slot. 7—15
 Larsen, Alfred: Fra bogverdenen 186—187
 Larsen, Alfred: Oprøret på Østlolland 1776. 451—465
 Larsen, Alfred, genealog 193, 194, 209, 210, 214, 220
 Larsen, Anders, gårdmand (Fejø) 84
 Larsen, Emil, snedkermester 202
 Larsen, Hans, gårdmand (Fejø) 86
 Larsen, Hans, husmand (Fejø) 59

- Larsen, Jens, gårdmand (Døllefjelde) 463
 Larsen, Jens, gårdmand (Fejø) 60, 77
 Larsen, Jens, gårdmand (Fejø) 85
 Larsen, Lars, gårdmand (Fejø) 30
 Larsen, Mikkel, husmand (Fejø) 59
 Larsen, Peder, husmand (Fejø) 61
 Larsen, Rasmus, gårdmand (Rykkerrup) 463
 Larsen, Viggo: Fra bogverdenen 186
 Larsen, Viggo: Rytterskolerne på Lolland-Falster. 375—397
 Larsen, Viggo, førstelærer (Brandstrup) 202, 203, 410, 508, 510
 Lassen, Peder, gårdmand (Fejø) 60
 Lauremberg, Hans Willumsen, professor 126—129
 Lauridsen, P., lærer, korthistoriker 129
 Lauring, Palle, forfatter 402, 403
 Laurisson, Jens, gårdmand (Fejø) 68
 Lauritzen, Lauritz, gårdmand (Fejø) 27, 28
 Lauritzen, Michael, gårdmand (Fejø) 30
 Laursen, Sv., adjunkt (Maribo) 220
 Lehn, Poul Abraham, baron, Berriergård 359
 Leonora Christina, prinsesse 8, 187
 Lerche, Jochum Hansen, gårdmand (Fejø) 30
 Lercke, Anders, gårdmand (Fejø) 85
 Lercke, Hans, gårdmand (Fejø) 59
 Lercke, Hans Hansen (Fejø) 78
 Lercke, Hans Larsen (Fejø) 84, 92
 Lercke, Hans Mogensen, gårdmand (Fejø) 77, 78
 Lercke, Jørgen, husmand (Fejø) 61
 Lercke, Lars, gårdmand (Fejø) 60
 Lercke, Rasmus Mogensen (Fejø) 78, 80
 Lienlund 479, 480
 Lilleø 111
 Lind, E., konservator 216
 Lindberg, J. Chr., præst (Tingsted) 310
 Lindhard Hansen, slotsvægter (Krenkerup) 503, 504
 Lindholm 328
 Lise, Niels 473
 Lise, Rasmus Nielsen, husmand (Majbølle) 471—473, 476
 Lise-Karen, g. m. Rasmus Nielsen Lise 471—473, 476
 Lisse, Christian, cand. mag. 401
 Lock, Jacob, husmand (Fejø) 61
 Lock, Jørgen, husmand (Fejø) 61
 Lock, Peder Jensen (Fejø) 78
 Lodberg, Jacob, biskop 25
 Lodehat, Peder Jensen, biskop 292
 Lollands norre herred 147, 154
 Lollands sønder herred 143, 147, 153
 Lollike, L. L., sparekassedirektør (Gunslevmagle) 214
 Lorentzen, Jørgen, orgelbygger 9
 Lorenzen, Vilh.: Dronning Margrethes rigsfæstninger på Lolland-Falster. 267—278.
 Lorenzen, Vilh., dr. phil. 196, 210, 216, 342
 Lucoppidan, Mogens, degn (Fejø) 66, 71, 72, 76
 Lund, Abraham, gårdmd. (Fejø) 85
 Lund, Diderik Peter, præst (Fejø) 114
 Lund, Maren, husmand (Fejø) 60
 Lund, Niels Sørensen, husmand (Fejø) 60, 78, 81
 Lund, Søren, gårdmand (Fejø) 60
 Lund-Sørensen, K., førstelærer (Fejø) 87, 122
 Lundby 194
 Lundegård 299
 Lunge, slægten 135
 Lunge, Folmer Jepsen, ridder 140
 Lunge, Jakob Olufsen, ridder 135
 Luthermann, Andreas, birkedommer (Fejø) 26, 27
 Luthman, O. (Solagergård) 469
 Lühe, Gideon v. d., amtmand (Ny-købing) 46
 Lymann, Benthea 327
 Lymann, Johanne Frederikke Augusta, g. m. Georg Jesper Rostrup 302, 305
 Lyngby, P., Landvæsenskommissær 366
 Lützelburg, Anna v., hofm.inde 8
 Lægdsmand, Johs. (landbrugsmuseet) 192
 Læssøe, Jørgen, husmd. (Fejø) 61, 74
 Læssøe, Maren, husmand (Fejø) 60
 Løje, Jens Hansen (Fejø) 94
 Løyet, Hans Pedersen, gårdmand (Fejø) 20, 23, 30, 51
 Løyet, Peder, gårdmand (Fejø) 59
 Lågerup 454, 461
 Madsen, Christen, gårdmand (Døllefjelde) 457, 462
 Madsen, Mikkel, gårdmand (Fejø) 59
 Madsen, Ole, husmand (Fejø) 59

- Madsen, Peder, gårdmand (Døllefjelde) 461
 Magdalene Sibylle af Sachsen, prinsesse, g. m. Christian (V) 7—15
 Magdalene Sibylle af Brandenburg, kurlyrstinde 8
 Maglebrænde 384, 392
 Mahler, Morten Pedersen, karl (Fejø) 104
 Majbølle 138, 141, 143, 146, 153, 157, 358
 Margrothe, dronning 136, 267—279, 292, 489
 Maria Elisabet af Sachsen, hertuginde 8
 Maribo 10, 125, 175, 176, 196, 197, 216, 248, 260, 279—294, 328, 355, 403, 488, 498
 Maribo domkirke 279—294, 500
 Maribo kloster 155, 168
 Maribo Sø 503
 Martines, bysvend (Fejø) 59
 Matheus de Florathorp, drost 134
 Mathiassen, Hugo, museumsinspektør 216
 Mathiassen, Terkel, overinspektør 212, 216
 Mathiesen, Jørgen, gårdmand (Fejø) 60, 65
 Mejer, Hans, præst (Fejø) 25, 29—31
 Mejer, Johannes, kartograf 127, 128, 129
 Meldahl, Ferdinand, kammerherre, arkitekt 5
 Meltofte 134
 Mercator, Gerard, kartograf 125
 Metzsch, Heinrich, kammerjunker 12
 Metzsch, Sibylla Catharina, g. m. Harstall 12
 Meyn, Peter, kgl. hofbygmester 5
 Michelsen, F., lektor (Næstved) 406
 Michelsen, Jørgen, skoleholder (Fejø) 18, 19
 Michelsen, Peter, museumsinsp. 190
 Mikkelsen, Hans, gårdmand (Fejø) 84, 85
 Mikkelsen, Ole, gårdmand (Fejø) 84
 Mikkelsen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 84
 Mogensen, Hans, gårdmd. (Fejø) 60
 Mogensen, Henrik, gårdmand (Fejø) 60, 63
 Mogensen, Jens, gårdmand (Fejø) 84, 85
 Mogensen, Jørgen, gårdmand (Fejø) 20, 59
 Mogensen, Niels, gårdmand (Fejø) 86
 Mogensen, Oluf, gårdmand (Fejø) 59
 Mogensen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 60, 84
 Molbech, C., historiker, sprogmand 260
 Moltke, Adam Gottlob, lensgreve 2
 Moltke, Evert 142
 Moltke, Joachim, bogfører (København) 12
 Moltke, Mathias 142
 Monrad, D. G., biskop 307, 402
 Montagne, Gerhard Wilhelm, birkedommer (Fejø) 97, 102, 105, 106, 108
 Mortensdatter, Karen, g. m. Jens Madsen, Nakskov 25
 Mortensen, Albreth, gårdmand (Fejø) 86
 Mortensen, Christen, gårdmand (Fejø) 60
 Mortensen, Hans, gårdmd. (Fejø) 84
 Mortensen, Hans (Hesnæs) 215
 Mortensen, Jeppe, gårdmand (Fejø) 73, 74, 84
 Mortensen, Morten, gårdmand (Fejø) 29, 30
 Mortensen, Peder, gårdmd. (Fejø) 86
 Moseby 384
 Muiltes, Adrian, kunstmaler 9
 Mule, Axel Andersen til Kærstrup 135, 142, 145
 Munk, Kaj, præst, digter 215, 216, 218, 509
 Musse 146, 153, 157, 452
 Musse, Lille 146, 153, 157, 461
 Musse, Store 146, 153, 157, 454, 461
 Musse herred 133, 138, 143, 146, 153, 157, 164, 165, 166, 167
 Müller, D. professor 329
 Müller, Henrik Steensen, præst (Fejø) 79
 Myndel, Hans, møntmester (Malmø) 285
 Mynster, I. P., biskop 255, 256, 257, 309
 Münter, Friedr., biskop 247, 252, 260
 Møller, telegrafbest. (Maribo) 219
 Møller, Elna, arkitekt 190
 Møller, F. H.: Spredte oplysninger om familien Rostrup på Lolland i det 19. århundrede 295—330
 Møller, Hans Hansen, gårdmand (Fejø) 86
 Møller, Jens, gårdmand (Fejø) 85
 Møller, Jørgen, slagter (Nysted) 456
 Møller, Knud, gårdmand (Fejø) 85
 Møller, Morten, husmand (Fejø) 59

- Møller, Niels, præst (Fejø) 75, 76
 Møller, Poul Martin, digter 447
 Møller, Rasmus, biskop 252, 263
 Møller, Rasmus, husmand (Fejø) 61
- Nabe-Nielsen, F., fuldmægtig (Nykøbing) 203, 409, 410, 510
 Nagelsti 146, 152, 157, 216, 452
 Nakskov 129, 216, 355, 403, 481—484, 488, 490, 492
 Nakskov fjord 124—126, 129, 328, 479, 481
 Nakskov latinskole 306, 364—365
 Nakskov, Jens Madsen, birkedommer (Fejø) 20, 25
 Nannestad, Anna, g. m. P. O. Boisen 236
 Nannestad, Nicolai, præst (Odense) 236
 Nebbelunde 147, 153, 157, 164
 Nedergaard, P., præst (København) 265
 Neiiendam, Michael, provst, dr. theol. 264
 Nicolaisen Niels, gårdmd. (Fejø) 86
 Niels, karl (Laurup) 457
 Niels, handskemager, husmand (Fejø) 60
 Niels, smed (Fejø) 60
 Nielsdatter, Anna (Fejø) 78
 Nielsdatter, Anna, g. m. Hans Jepsen 51
 Nielsdatter, Birthe, g. m. Jeppe Jepsen 66
 Nielsdatter, Karen, g. m. Jens Jensen 80
 Nielsen, lærer (Stavrøby) 396
 Nielsen, Ambrosius, gårdmand (Fejø) 85
 Nielsen, Christen, gårdmand (Fejø) 68, 85
 Nielsen, Chr., handelsgartner (Horslunde) 6
 Nielsen, Chr., konservator 399, 400
 Nielsen, Christoffer, karl (Fejø) 104
 Nielsen, Erik, gårdmand (Fejø) 86
 Nielsen, Frantz, gårdmd. (Fejø) 23
 Nielsen, H. P., snedkermester (Nakskov) 193
 Nielsen, Hans, gårdmand (Fejø) 19
 Nielsen, Hans, bonde (Utterslev) 467
 Nielsen, Hans Philip, gårdejer (Fejø) 111
 Nielsen, Helge, bibliotekar 197
 Nielsen, Hendrik, gårdmd. (Fejø) 32
 Nielsen, Jens, gårdmand (Fejø) 59
 Nielsen, Jeppe (Fejø) 101
 Nielsen, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 86
 Nielsen, Karl, parcellist (Stensgård) 329, 330
 Nielsen, Lars Olsen, gdr. (Fejø) 110
 Nielsen, Morten, gårdmd. (Vejrø) 61
 Nielsen, N. P., parcellist (Stensgård) 329, 330
 Nielsen, N. P., redaktør (Nykøbing) 213, 220
 Nielsen, Niels, gårdmd. (Fejø) 84, 85
 Nielsen, Niels, gårdmand (Vejrø) 61
 Nielsen, Niels, husmand (Soesmarke) 471—478
 Nielsen, Niels, sognef. (Fejø) 103
 Nielsen, Oluf, gårdmand (Fejø) 30
 Nielsen, Peder, gårdmand (Fejø) 85
 Nielsen, R. K.: Om et pibebræt 179—182
 Nielsen, R. K.: Kilden i Soesmarke 183
 Nielsen, R. K.: Lollands hærvej 355—359
 Nielsen, R. K.: Niels. En lollandsk husmands skæbne 471—478
 Nielsen, R. K., postbud (Guldborg) 202, 203, 407, 410, 472, 476, 504, 507, 508, 510
 Nielsen, Richard, hospitalsforstander (Nykøbing) 202
 Nielsen, Søren, gårdmand (Fejø) 59, 60, 101
 Nielstrup 168, 195, 215
 Nissen, Jørgen, provst 265
 Nor, Peder Pedersen, gårdmand (Fejø) 86
 Nordlund, H., lærer (Kastager) 206
 Nordlunde skole 5
 Nore, Hans, gårdmand (Fejø) 60
 Norman, Adam (Fejø) 81
 Norman, Christen Hansen, gårdmand (Fejø) 85
 Norvin, W., historiker, filolog 214
 Nybølle 175
 Nyegaard, Rasmus, husmd. (Fejø) 59
 Nyholm, Asger, seminarieførst. 402
 Nykøbing 125, 193, 194, 196, 339—354, 402, 403
 Nykøbing Franciskanerkloster 339—354
 Nykøbing slot 7—15, 272, 274, 277
 Nysted 340, 452, 454, 456—458, 461
 Nøjgaard, Niels, dr. theol. 216
 Nørdrup, A., førstelærer (Hørbelev) 202, 203, 410
 Nørlund, P., nationalmuseumsdirektør 212

- Oertz, L. C., amtmand (Nykøbing) 68, 69
 Olsdatter, Mette, g. m. Albret Larsen 51
 Olsen, kancelliråd (Vesterborg) 102
 Olsen, Gunnar, landsarkivar 186—187
 Olsen, Hans, gårdm. (Fejø) 53, 54
 Olsen, Hans, gårdmand (Vejrø) 61
 Olsen, Mads, gårdmd. (Rågelunde) 460
 Olsen, Ole, husmand (Fejø) 61
 Olsen, P. W., bankdirektør (Rødby) 501
 Olsen, Peder, husmd. (Fejø) 59, 61
 Olsen, Peder, husmand (Fejø) 59, 61
 Olsen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 60
 Olsen, Rasmus, karl (Fejø) 79
 Olufsen, Albret, gårdmand (Fejø) 30
 Olufsen, Hans, gårdmd. (Fejø) 20, 30
 Olufsen, Jens, gårdmand (Fejø) 30
 Olstrup 147, 153, 157
 Opager 174, 175, 216, 218
 Ore 480
 Oreby 355
 Orebygård 168, 216
 Orm, slægten 164
 Ortelius, Abraham, kartograf 125
 Ost, Lipold v. d. til Sæbygård 489
 Ostenfeld, Elisabeth, bibliotekar (Maribo) 208
 Outzen, Geske Marie, g. m. Boy Hansen 226, 228, 229
 Outzen, Peter, gårdmand (Emmerlev) 228
 Oxe, Albrecht til Nielstrup 168
 Oxe, Johan d. æ. til Nielstrup 168
 Oxe, Johan d. y. til Nielstrup 168
 Oxenvad, Niels: Krenkerup og slægtten Gøye 1367—1568 131—170
- Paludan, H. E. G., forpagter (Heltingegård) 300, 311, 313**
 Pappenheim, Borchard v., til Sæbygård 489
 Pappenheim, Jost Frederik v., lensmand 11, 12
 Pappenheim, Margrethe, g. m. Eiler Rud 489
 Paulsen, Jørgen, museumsdirektør 187
 Peder, skrædder (Fejø) 59
 Pedersen, lærer Stavreby) 397
 Pedersen, Anders, gårdmd. (Fejø) 18
 Pedersen, Andreas, gårdmand (Fejø) 85
- Pedersen, Anton, præst (Tinglev) 229
 Pedersen, Claus, husmand (Fejø) 59
 Pedersen, Hans, færgemand (Fejø) 18
 Pedersen, Hans, gårdmd. (Fejø) 84
 Pedersen, Jens, husmand (Fejø) 61
 Pedersen, Jeppe, bonde (Fejø) 17
 Pedersen, Lars, husmand (Fejø) 61
 Pedersen, Mads, gårdmand (Musse) 457, 462
 Pedersen, Mads, husmand (Fejø) 61
 Pedersen, Mikkel, gårdmd. (Fejø) 60
 Pedersen, Moritz, husmd. (Fejø) 59
 Pedersen, Niels, gårdmd. (Fejø) 60
 Pedersen, Ole, gårdmand (Fejø) 55, 59, 86
 Pedersen, Peder, husmd. (Fejø) 61
 Pedersen, Rasmus, gårdmand (Fejø) 50, 85
 Pedersen, Rasmus, slave 113
 Pederstrup 4, 5, 201, 216, 240, 304, 399, 420, 434
 Peitersen, Kristine, pige (Stensgård) 330
 Petersen, Benedicte, pige (Hjalstedkloster) 330
 Petersen, Chr., skovfoged (Stensgård) 330
 Petersen, Ditlev, birkedommer (Fejø) 105, 109, 110, 112
 Petersen, H. P., gdr. (Søllested) 206
 Petersen, Lars, skovfoged (Stensgård) 330
 Petri, Axel, civilingeniør 212
 Pintzfeld, Friderich, birkedommer (Fejø) 32, 35—41, 50, 52—54, 57—59, 68, 69, 71
 Pitzler, Herman Andreas, justitsråd 462, 465
 Pjenggaard, Johs.: Stikhoben i Hlyde skov. 331—338
 Pjenggaard, Johannes, borgmester (Sakskøbing) 338
 Plockross, Frederikke, skoleforstander (Nakskov) 299, 329
 Plum, N. M., biskop 197, 264
 Pontoppidan, Erik, kartograf 129
 Pos, Clas, husmand (Fejø) 60
 Poulsen, Mads, gårdmand (Frejlev) 457, 462
 Povelsen, Lars, gårdmand (Fejø) 28
 Priergaard, Peter Trolle, godsforvalter (Søllestedgård) 307
 Pringel, svensk general 484
 Præst, Albret, gårdmd. (Fejø) 78, 85
 Præst, Lars, gårdmd. (Fejø) 60, 84
 Præst, Niels, gårdmand (Fejø) 59, 60, 73, 74

- Paamejer, W., distriktsopmåler
(Nykøbing) 510
- Quist, A., skovrider (Haaledkloster)
330
- Quist, Emma, g. m. A. Quist 330
- Raben, Frederik, stiftamtmand 362
- Raben, Otto Ludvig, greve 460, 461,
463, 465
- Radby, skovfoged (Hyde skov) 332
- Radsted 134, 136, 138, 143, 146, 152,
155, 157, 158, 162, 168, 198, 331
- Radsted kirke 154
- Rahr, Job (Fejø) 63, 67
- Ramus, provst 63
- Ramskou, Thorkild, museumsinspek-
tør 336
- Rasmus, Jens, biskop 363, 366
- Rantzau, Peder, adelsmand 226
- Rasmus, kromand (Fejø) 59, 65
- Rasmusdatter, Birthe (Majbølle) 472
- Rasmusdatter, Lisbeth (Majbølle)
472
- Rasmusdatter, Margretha (Fejø) 78
- Rasmusdatter, Margrethe, g. m.
Hans Jeppesen 66, 67
- Rasmussen, lærer (Stavreby) 396
- Rasmussen, Hans, gårdmand (Fejø)
30, 59, 60
- Rasmussen, Hans, sognefoged (Vål-
se) 216
- Rasmussen, Hans Henrik, gårdmand
(Fejø) 85, 111
- Rasmussen, Holger: Fra bogverden
185—186
- Rasmussen, Holger, overinspektør
400, 500
- Rasmussen, Jacob, væver (Fejø) 21
- Rasmussen, Jens, husmand (Fejø) 61
- Rasmussen, Jens, møller (Fejø) 112,
113
- Rasmussen, Jens, sognefoged (Fejø)
30, 31
- Rasmussen, Jørgen, karl (Fejø) 79
- Rasmussen, Kristen, gårdmand
(Soesmarke) 476
- Rasmussen, Niels, gårdmd. (Fejø) 86
- Rasmussen, O. C., gårdejer (Nr.
Ørslev) 206, 222
- Rasmussen, Olaf, bogtrykker (Mari-
bo) 498
- Rasmussen, Peder, gårdmd. (Fejø) 30
- Rasmussen, Peder, husmd. (Fejø) 61
- Rasmussen, Peder, sømand (Fejø) 49
- Rasmussen, Rasmus (Fejø) 44
- Rasmussen, Rasmus (Majbølle) 472
- Rasmussen, S., proprietær (Bul-
skovgård) 330
- Rau, Jørgen Andersen, gårdmand
(Fejø) 86
- Rau, Niels Olsen, gårdmd. (Fejø) 86
- Rau, Ole, gårdmand (Fejø) 85
- Rau, Peder Larsen, gårdmand
(Fejø) 85
- Ravnsborg 215, 271, 273, 274, 277, 403
- Ravnsby 273, 328
- Reberg, Josef, adelsmand (Skerne)
340
- Recke, v. d., kaptajn, 2. 3
- Reddelien, apoteker (Stubbekøbing)
206, 219
- Reedtz, Adelheid, g. m. N. S. F.
Grundtvig 307
- Reedtz, Otto, kammerherre 238
- Reersø, Lille 138, 143, 146, 152, 158
- Reersø, Store 138, 143, 146, 152, 157,
158
- Refshaleborgen (Borgø) 272, 274
- Reibjerg bakke (Fejø) 114
- Reimer, Mathias, byfoged (Maribo)
462, 463, 465
- Rested, Ole Pedersen, assessor,
etatsråd 460, 462
- Reventlow, Anna Sophie, dronning
417, 418, 419, 422, 423, 424, 428,
432, 436
- Reventlow, Benedicte, lensgrevinde
416
- Reventlow, Chr. Ditlev, greve (Chri-
stianssæde) 415, 424, 428, 434
- Reventlow, Chr. Ditlev (Brahettrolle-
borg) 428
- Reventlow, C. D. F., statsminister
4, 5, 201, 230, 231, 235, 240, 241,
243, 251, 252, 263, 404, 415, 434,
435
- Reventlow, Conrad, storkansler 419
- Reventlow, Conrad Ditlev, greve
424, 426
- Reventlow, Fr.: Overbibliotekar Vol-
mer Valerius 178
- Reventlow, Fr.: En 70-års dag 184
- Reventlow, Fr., greve, stiftamtmand
200, 203, 211, 219, 406, 408—410,
507, 508, 510
- Reventlow, Johan Ludvig, greve 235,
415
- Reventlow, Louise, g. Gram 415, 433
- Reventlow, Lucie Marie, lensgrev-
inde 416
- Reventlow-Asylet (Horslunde) 1—6

- Reventlow-Museet (Pederstrup) 405, 442, 505
- Riegels, Niels Ditlev, historiker 494
- Riegelsen, Cathrine, g. m. Frederik Green 464
- Ringsebølle 138, 143, 147, 153
- Risom, Sven: Reventlow-Asylet i Horslunde 1—6
- Risom, Sven, arkitekt 404
- Rosenberg, G., konservator 212
- Rosendahl, Anna Margrethe, g. m. Cornelius Hugo 465
- Rosendahl, Oluf, skoleholder (Horebelev?) 43
- Rosenkrantz, Anne, g. m. Albrecht Gøye 133, 136, 155, 156, 158, 165, 167
- Rosenkrantz, Holger, rigsråd 125, 188
- Rosenkrantz, Holger, lensmand (Nykøbing) 341
- Rosenkrantz, Holger Axelsen til Glimminge 469
- Rosenkrantz, Helvig, g. m. Borchard Rud 469, 490
- Rosenkrantz, Jacob til Kierstrup 469, 490
- Rosenkrantz, Mette Eriksdatter, g. m. Eskil Gøye 145
- Rosenkrantz, Palle, lensmand 11, 12, 490
- Rosenvold, Otto Friderich, skoleholder (Fejø) 47, 48, 49
- Rosenørn, amtmand 34
- Rosenørn-Lehn, Frederik, lensbaron 206, 220
- Ross, Chr. Vilhelm, kordegn (Maribo) 209
- Rostgaard, Frederik 385, 396
- Rostrup, August Julius, cand. theol. (Stensgård) 299, 300, 308—314, 327, 329
- Rostrup, Augusta Dorothea »Asta« 312, 316, 317, 327
- Rostrup, Carl Andreas, godsforvalter (Haldstedkloster) 302, 307, 308, 327
- Rostrup, Frederik Georg Emil, botaniker 295, 298, 302, 306, 307, 310, 312, 313, 315—328, 330
- Rostrup, Frans Knud Leonhard (Stensgård) 302
- Rostrup, Georg Jesper, godsinspektør (Haldstedkloster) 299, 300, 302, 305—307, 329
- Rostrup, Hans, kordegn (Sakskøbing) 301
- Rostrup, Hans Frederik, læge (Stubekøbing) 308, 327
- Rostrup, Ida 308, 313, 314, 316
- Rostrup, Johannes Kristian Wilhelm 316
- Rostrup, Julie 327
- Rostrup, Ove Emil 316
- Rostrup, Ove Georg Frederik, botaniker 312, 316, 317
- Rostrup, Søren Kaspar William, ligkistefabrikant (København) 327
- Rud, Borchard, til Sæbygård 11, 469, 470, 489—494
- Rud, Dorothe Jørgensdatter, g. m. Gyldenstjerne 469
- Rud, Eiler til Utterslevgård 489
- Rud, Knud til Vedbygård 467
- Rud, Lene til Sæbygård 494
- Rudbjerggård 328, 363, 364, 373
- Rudbjerggårdskov 484
- Rudbjergmarkerne (Haldsted) 479
- Rudolphholm 493, 495
- Ryde 134, 147, 153, 388
- Rykkerup 146, 152, 157, 452
- Rytter, Jørgen (Majbølle) 475
- Ryts, Anc g. m. Jørgen Rytter 475
- Rød, Anders, husmand (Fejø) 59
- Rødby 125, 138, 143, 147, 153, 355, 501
- Rødby fjord 124—126, 176
- Rørbæk 138, 140, 143, 146, 152, 157, 158
- Rågelunde 384, 454, 461
- Raagø, Mette (Fejø) 38
- Raagø, Rasmus, gårdmand (Fejø) 57
- Raagøe, Anders (Fejø) 59, 78, 80, 81
- Raagøe, Jens Hansen, gårdmand (Fejø) 20
- Raagøe, Jørgen Andersen, gårdmand (Fejø) 84
- Raagøe, Niels Andersen, gårdmand (Fejø) 60, 63, 72
- Raarup 367, 371
- Sadolin, Hans Jørgensen, præst (Toreby) 156
- Sakskøbing 10, 125, 138, 143, 146, 152, 154, 157, 355, 359
- Samuel, Jan, præst (Vesterborg) 360
- Samuel, Ulrica Lovise, g. m. Kneytel Brandth 360
- Sandager 138, 461
- Sandby 147
- Satterup, P., provst (Dannemarre) 368, 369
- Schaatlin, (Schaathje, Laurits?) v. løjtnant 97

- Schebye, O., bankdir. (Maribo) 219
 Schepelern, H. D., museuminspektør 187—188
 Schierne, Dora, g. m. Anton Boisen 237
 Schlesch, Hans: Den skånske klokke i Utterslev kirke 466—470
 Schlesch, Hans, dr. phil. 195
 Schlichting, Henrik, fodermarskal 9
 Schou, Jens Pedersen, gårdmand (Fejø) 84
 Schou, Peder (Fejø) 78
 Schow, Jens (Jørgen?), skoleholder (Fejø) 68, 69, 70, 71
 Schwenke, Christoffer, tøjmester 10
 Schønning, Christian, prokurator (Berritsgård) 20
 Seefeldt, Jørgen, landsdommer 126, 129
 Seefeldt, Jørgen Christoffersen, lensmand 11
 Seidelin, Klaus, Henrik, bogtrykr. 2
 Sidenius, Niels, præst (Vesterborg) 307
 Sinklar, Daniel, skibsbygmester 192
 Siøe, Niels Nielsen, birkeskriver (Fejø) 60, 73, 76, 78, 81
 Siøe, Peder, gårdmand (Fejø) 85
 Skårup 146, 153, 455, 461
 Skalo 114, 115
 Skaløre 136
 Skemminge kirke 504
 Skerne (Gundslev) 340
 Skimminge 196
 Skipper, Niels, gårdmand (Fejø) 85
 Skomager, Hans, husmand (Fejø) 60
 Skomager, Ole Hansen (Fejø) 74
 Skomager, Rasmus Olsen, husmand (Fejø) 60, 96
 Skotte, Albreth Jensen, gårdmand (Fejø) 86
 Skotte, Hans, gårdmd. (Fejø) 59, 78
 Skotte, Hans Pedersen, gårdmand (Fejø) 19, 20, 23
 Skotte, Jørgen, møller (Fejø) 30
 Skotte, Jørgen Pedersen, gårdmand (Fejø) 18
 Skotte, Lars Rasmussen, gårdmand (Fejø) 86
 Skotte, Mikkel, gårdmand (Fejø) 59
 Skotte, Niels, gårdmand (Fejø) 49
 Skotte, Peder Peersen, gårdmand (Fejø) 19, 59
 Skotte, Peder Rasmussen, gårdmand (Fejø) 86
 Skotte, Rasmus, gårdmand (Fejø) 59, 78
 Skottemarke 461
 Skouw, Jørgen, gårdmand (Fejø) 60
 Skov, Erik: Franciscanklosteret i Nykøbing 339—354
 Skov, E., museumsinspektør 216, 407
 Skov, Hans Pedersen, gårdmand (Fejø) 86
 Skovby 194, 384
 Skovbølle 218
 Skovgaard, Johanne, arkivar 208
 Skovlænge 147, 153
 Skriver, Peter, bonde (Utterslev) 467
 Skrubbetrang, Fridlev, dr. phil. 210
 Skrædder, Hans, karl (Laurup) 457
 Skrædder, Mads (Fejø) 62
 Skørringe 147, 153, 157
 Slemminge 138, 143, 146, 153, 157
 Slemminge, Lille 146, 153
 Slemminge, Store 146, 153, 157
 Slotø 192, 215, 403, 481, 482
 Sløsse 138
 Sløsserup 146, 152, 157, 452, 455, 461
 Smed, Abraham, husmd. (Fejø) 61, 78
 Smed, Christen, gårdmd. (Fejø) 84
 Smed, Ditlev ((Fejø) 78
 Smed, Erik, gårdmand (Fejø) 60
 Smed, Jeppe, gårdmand (Fejø) 60
 Smed, Martine, husmand (Fejø) 70
 Smed, Mogens, gårdmand (Fejø) 59
 Smed, Oluf, gårdmd. (Fejø) 60, 79
 Smed, Peder, gårdmand (Fejø) 84
 Smed, Rasmus Nielsen, gårdmand (Kettinge) 453—455, 459—463
 Smith, C. M., arkitekt 212, 215
 Smith, Daniel Peter, provst (Horslunde) 261, 263
 Snedker, K.: Fra bogverdenen 189 190
 Snedker, Kjeld, museumsforvalter (Maribo) 213, 400, 498, 501
 Snedker, Rasmus Pedersen, gårdmand (Fejø) 60, 63
 Soesmarke 183, 355, 357, 358
 Sommer, gårdejer (Vålse) 192
 Sommerschildt, løjtn. (Ø. Ulslev) 456
 Sophie, dronning 7
 Sparre, Ane, g. m. Mogens Gyldenstjerne 469
 Sparre Christensen, tegner 498
 Stauning, Jørgen, lærer (Hårhølle) 107, 108
 Stavreby 384
 Stavreby skole 389, 392—394, 396, 397
 Stenfeldt, Niels: Træk af livet på Fejø 17—122
 Stenfeldt, Niels, lærer (Fejø) 215, 407

- Steensen, Christoffer til Grimsted 11
 Steensgaard (Stokkemark) 295—
 302, 306—308, 310—312, 316, 322,
 323, 328
 Steensgård (Sandby) 295, 403
 Steenstrup, Hans Resen, amtsprovst
 (Karleby) 252
 Steenstrup, Japetus, professor 321
 Steensøe 361, 363
 Stiftsmuseet (Maribo) 185, 186, 405,
 505, 506
 Stokkemark 296, 300, 322, 328
 Strange, Helene, forfatterinde 209,
 218, 220, 405
 Stub, Jens, C. J., gårdejer 213
 Stubbekøbing 10, 403
 Stubberup 461
 Styr, Johan, skovfoged (Knuthen-
 borg) 57
 Sundby (Falster) 384
 Sundby (Lolland) 146, 152, 157, 355,
 452
 Sundvedgård 194
 Svendsen, Hans, husmand (Fejø) 61
 Sæby 479—495
 Sæbygård 482—485, 489—494
 Sæbyholm 272, 274, 277, 328, 482,
 483, 485, 488, 489, 494, 495
 Sæbyholm skov 479, 484
 Sædinge 134, 176, 218
 Søholt 328
 Søllested 147, 153, 191
 Søllestedgård 304, 322, 328
 Sølyst 182
 Sønderborg, Ulrik Frederik, birke-
 dommer (Fejø) 81
 Søndergaard, Georg, præst (Vester-
 borg) 201
 Sørensen, Kathrine (Hejringe) 330
 Sørensen, Niels, gårdmand (Fejø)
 75, 76, 84
 Sørensen, Rasmus, lærer, politiker
 266
 Sørensen, Søren, borgmester (Ma-
 ribo) 11
 Sørup 153
- Taupadel, Anna Sophia, g. m. Chri-
 stoffer Bille, 7, 9**
 Teichmann, Ditlev, amtsforvalter 28,
 29, 33
 Teisen, Peder, amtsskriver 48, 57,
 73
 Terkelsen, Niels, husmand (Fejø) 60
 Terkelsen, Peder, gårdmand (Fejø)
 49, 59, 78
- Thage, H. P., folkepensionist (Nak-
 skov) 330
 Thiesen, Albret (Fejø) 81, 98
 Thorstrup, A., forretningsfører
 (Nakskov) 202, 203, 220, 408, 410,
 508, 510
 Thorlacius-Ussing, V.: Den kinesiske
 stue på Christianssæde 415—
 450
 Thorlacius-Ussing V., direktør 216,
 497
 Thorsen, Rasmus, selvejer (Brøde-
 bølge) 366
 Thorupgården 461
 Thorvaldsen, Bertel, billedhugger 5
 Thorvildsen, Knud, konservator 404
 Thott, Karen Madsdatter, g. m. Axel
 Gøye 137, 141
 Thott, Otto, baron 188
 Tillitse 143, 147, 153
 Tingsted 175, 195, 403
 Tirsted 176, 403
 Tofte 164
 Tokkerup 461
 Toreby 138, 146, 150, 152, 157, 452
 Torkildstrup 194, 215, 384
 Torpe 479, 480
 Torslunde 138
 Trap, Hans Jensen, murermester
 (Nykøbing) 31
 Trolle, Herluf, adelsmand 155, 156
 Tuxen, S. C. A., forstander (Næs-
 gård) 206, 215
 Tyrholm havn 278
 Tørresen, Søren, gårdmd. (Fejø) 59
 Taac, Peder, adelsmand 135
 Tågensø 454
 Tågerup 138, 147, 153, 157
 Tårs 129, 157, 245, 479, 483
- Udstolpe 138, 143, 146, 153, 157**
 Uldall, Kai, museumsinspektør 216
 Ulfeldt, Corfitz, statholder 8, 11
 Ulfstand, Oluf Holgersen, lensmand
 482
 Ulslev, Vester, 138, 146, 153, 157,
 384, 392, 402, 452, 461
 Ulslev, Vester, skole 386
 Ulslev, Øster 452—456, 461, 464
 Unnerup 461
 Urne, Andreas, degn (Fejø) 47, 48
 Urne, Dorteia Sophie 188
 Ussing, Henrik, lektor (Sorø) 214
 Utterslev kirke 466—470, 492
 Utterslevgård 469

- Valdemar Atterdag, konge 267, 268,
 269, 272, 275, 278, 489
 Valerius, Volmer, overbibliotekar
 (Maribo) 178, 201, 208, 220
 Walther, Mathias, borgmester
 (Nakskov) 460, 465
 Wandel, Jens, præst (Fejø) 45, 46,
 48, 51, 52, 56, 57, 59, 62, 63, 64,
 66, 67, 69, 70, 71, 73, 75, 76
 Vantore 384, 454, 461, 464
 Vedby, Nørre 218, 384
 Wedderkopp, Chr., forpagter (Hel-
 lingegård) 300
 Wedderkopp, Jul. Eduard, skovri-
 der (Hellingegård) 300
 Wegener, Joh., præst (Halsted) 317,
 320
 Weirøe, Niels Rasmussen, husmand
 (Fejø) 97
 Veierøe, Ole, husmand (Fejø) 59
 Vejleby 143, 147, 153, 176
 Vejleby skole 5
 Vejlø 366, 367, 371
 Vejlø skov 479
 Vejringe 384
 Vejrø 61, 73, 115, 126
 Vejrø, Ole Hansen, gdr. (Fejø) 111
 Vermiksen, Erik 340
 Vestenskov 143, 147, 153, 216
 Vestenskov skole 360—374
 Vesterborg 201, 216, 233, 235, 236,
 242, 252, 259, 296, 328
 Vesterborg (borg) 274
 Vesterborg seminarium 239—241
 Vesterborg sø 296, 479
 Wichfeld, I., kammerherreinde
 (Engestofte) 327
 Vignæs 146, 153
 Wiinholdt, Chr. Ditlev Clausen,
 præst (Vesterborg) 235
 Wilcke, Ellen, rigsdagsstenograf 330
 Wilhelmine, prinsesse, g. m. C. D.
 Reventlow 424
 Villadsen, Jørgen, gårdmd. (Fejø) 84
 Willesen, L., rektor (Nykøbing) 220
 Wilson, David M., assistant keeper
 496, 497
 Vindeby 147, 154
 Vindeby kirke 466
 Winterfelt, Helmuth v., friherre
 466, 485, 494
 Winther, Chr., digter 218
 Virket skov 218
 Wolsing, Jens, gårdejer (Holeby)
 209, 218
- Worm, Christen, biskop 380, 382
 Worsaae, T. dommer (Vordingborg)
 201
 Wrangel, svensk general 359, 484
 Wrangel, Mads Pedersen, karl (Slos-
 serup) 460
 Wrangel, Peder Madsen, husmand
 (Sløsserup) 460, 462
 Wulf, Jørgen, substitut (Kappel)
 367, 368, 369
 Væggerløse 384
 Væver, Hans Jensen, gårdmand
 (Fejø) 86
 Væver, Hans Jensen, karl (Fejø) 101
 Væver, Jens (Fejø) 101
 Væver, Lars Olsen, gårdmand
 (Fejø) 86
 Væver, Niels Jensen, gårdmand
 (Fejø) 86
 Våbensted 168
 Vålse 216, 384
- Z**euthen, Mathias, amtsforvalter
 (Nykøbing) 41, 42, 43, 73
- Æ**reboe, Hans, møller? (Fejø) 30
 Ærøboe, Christen, borger (Nykø-
 bing) 49
- Øllebølle 146, 153, 157, 461
 Ørnsholt, Ejnar, arkitekt (Nakskov)
 6
 Ørslev, Nørre 195, 215, 216
 Østerborg 274
 Østofte 147, 153, 157, 198, 509
 Overup 384
- A**agaard, Mads, birkedommer (Ny-
 sted) 454, 456, 457, 465
 Ågeby 173, 174, 175
 Ågebygård 175
 Ågeby kirke 172—177, 407—409
 Aagesen, Jens Hansen, gårdmand
 (Fejø) 20
 Aakjær, Sven, rigsarkivar 177
 Alevad 168, 277
 Alholm 145, 168, 215, 271, 274, 277,
 403
 Alstrup 174, 175
 Aarestrup, Emil, digter 260
 Arsmarke 168